

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
ЧЕРКАСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (38) 2020

Черкаси
2020

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР»

<http://fp.cibs.ubs.edu.ua>

№ 2 (38) 2020

У журналі публікуються статті українською, російською, англійською та польською мовами.

Виходить 4 рази на рік.

Засновник:

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».

04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Видавець:

Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи».

18028 м. Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 164.

Включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б з питань економіки (наказ МОНУ No 886 від 02.07.2020) та провідних міжнародних наукометричних баз: EBSCO Publishing (США), Open Academic Journal Index (ОАІ), CiteFactor

Рекомендовано до поширення в мережі «Інтернет» вченою радою Черкаського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи», протокол No 9 від 30 квітня 2020 року. При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове.

Редакційна колегія

Головний редактор:

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович,

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

Заступник головного редактора:

ПАНТЄЛЄВА Наталія Миколаївна,

доктор економічних наук, доцент, заступник директора Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

Відповідальний секретар:

ГМИРЯ Вікторія Петрівна, кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

Члени редколегії:

АЛКАРІЄВ Нуріддін Сапаркарійович, доктор економічних наук, професор кафедри соціології Національного університету Узбекистану імені Мірзо Улугбека (Узбекистан)

ГРАБІНСЬКА Барбара, Ph. D., ад'юнкт кафедри фінансів Краківського економічного університету (Республіка Польща)

ДМИТРЕНКО Ірина Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

ДУНСЬКА Маргарита, доктор економічних наук, професор, заступник декана факультету бізнесу, менеджменту та економіки Латвійського університету (Республіка Латвія)

КУЗНСЦОВА Анжела Ярославівна, доктор економічних наук, професор, ректор ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

КУЗНЕЦОВА Світлана Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

КУЗЬМЕНКО Олександр Борисович,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Україна)

КУКЛІН Олег Володимирович, доктор економічних наук, професор, директор Черкаського державного бізнес-коледжу (Україна)

МІЩЕНКО Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

ПАШКЯВІЧЮС Арвідас, доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри фінансів економічного факультету Вільнюського університету (Республіка Литва)

ПРОКОПЕНКО Наталія Семенівна, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», радник податкової служби I рангу (Україна)

РОГОВА Наталія Василівна, кандидат економічних наук, доцент, директор Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна, доктор економічних наук, професор, ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

ХАБЕР Йозеф Антоні, Ph. D., професор Школи бізнесу Познані (Республіка Польща)

ШЕБЕКО Костянтин Костянтинович, доктор економічних наук, професор, ректор Поліського державного університету Національного банку Республіки Білорусь (Республіка Білорусь)

Адреса редакційної колегії

Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», вул. В'ячеслава Чорновола, 164, м. Черкаси, 18028, тел.: (050) 640-38-84, e-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua

Ministry of Education and Science of Ukraine
State Higher Educational Institution «Banking University»
Cherkasy Educational-Scientific Institute

FINANCIAL SPACE

THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

No 2 (38) 2020

Cherkasy
2020

ELECTRONIC SCIENTIFIC EDITION
 THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
 «FINANCIAL SPACE»

<http://fp.cibs.ubs.edu.ua>

No 2 (38) 2020

Contributions to the Journal are accepted in Ukrainian, Russian, English and Polish.

Published 4 times a year.

Founder:

State Higher Educational Institution «Banking University».

04070 Kyiv, Andriivska str., 1.

Publisher:

Cherkasy Educational-Scientific Institute of the State Higher Educational Institution «Banking University»

18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164.

Included in the List of research and professional publications of Ukraine on economics

(Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886 of July 2, 2020)

Recommended for online publication by the Academic Council of Cherkasy educational-scientific Institute

of the State Higher Educational Institution «Banking University» by protocol No 9 of April 30, 2020.

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.

Editorial Board

Editor-in-Chief:

Alexander BARANOVSKY, Doctor of Economics, Professor, Vice Rector for Research Affairs of SHEI «Banking University» (Ukraine)

Deputy Editor:

Nataliia PANTIETIEVA, Doctor of Economics, Associate Professor, Deputy Director of Cherkasy Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University» (Ukraine)

Executive Secretary:

Victoria HMYRYA, Ph. D., Assistant Professor of Cherkasy Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University» (Ukraine)

Members of the editorial board:

Nuriddin Saparkariyevich ALIKARIYEV, Doctor of Economics, Professor of Department of Sociology, National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek (Uzbekistan)

Barbara GRABINSKA, Ph. D., Associate Professor, Department of Finance, Cracow University of Economics (Republic of Poland)

Irina DMITRENKO, Doctor of Economics, Associate Professor, Head of Department of Accounting and Auditing, SHEI «Banking University» (Ukraine)

Margarita DUNSKA, Doctor of Economics, Professor, Deputy Dean of the Faculty of Business, Management and Economics of the University of Latvia (Republic of Latvia)

Anzhela KUZNYETSOVA, Doctor of Economics, Professor, Rector of SHEI «Banking University» (Ukraine)

Svitlana KUZNETSOVA, Doctor of Economics, Professor, Vice Rector for teaching and methodological work of SHEI «Banking University» (Ukraine)

Alexander KUZMENKO, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Economics, Enterprise of the Black Sea National University named after Petro Mohyla (Ukraine)

Oleg KUKLIN, Doctor of Economics, Professor, Director of Cherkasy State Business-College (Ukraine)

Svetlana MISHCHENKO, Doctor of Economics, Associate Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, SHEI «Banking University» (Ukraine)

Arvidas PASHKIAVICHUS, Doctor of Social Sciences, Professor, Head of Department of Finance Faculty of Economics University of Vilnius (Republic of Lithuania)

Natalia PROKOPENKO, Doctor of Economics, Professor, Vice Rector of the Private higher educational institution «European University», Adviser of the Revenue Service of the 1-st rank (Ukraine)

Nataliya ROGOVA, Ph. D. in Economics, Associate Professor, Director of Cherkasy Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University» (Ukraine)

Tamara SMOVZHENKO, Doctor of Economics, Professor, SHEI «Banking University» (Ukraine)

Anthony Joseph HABER, Ph. D., Professor of School of Business, Poznan (Republic of Poland)

Konstantin SHEBEKO, Doctor of Economics, Professor, Rector of Polesky State University of the National Bank of Belarus (Republic of Belarus)

Editorial office address:

Cherkasy educational-scientific institute of the State Higher Educational Institution «Banking University»

18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164, tel.: (050) 640-38-84, e-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua

ЗМІСТ / CONTENT

Ковальова Аліна Олександрівна ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	7
Kovaleva Alina PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	20
Пантелєєва Наталія Миколаївна ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ОЧІКУВАННЯ І РЕАЛЬНІСТЬ.....	22
Pantelieieva Nataliia FINANCIAL SECURITY IN THE DIGITAL ECONOMY: EXPECTATIONS AND REALITY.....	38
Коляда Олена Володимирівна Заяць Діана Григорівна ТНК – СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ	44
Kolyada Olena Zaiats Diana TNC – THE STRATEGIC PRIORITY OF THE FUTURE OF UKRAINE	56
Чайка Інна Петрівна МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	60
Chaika Inna MARKETING MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	67
Талимова Ляззат Азимовна ПАРАДИГМА ФІНАНСОВОЇ АРХИТЕКТУРИ В УСЛОВИЯХ ЦИКЛИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ.....	70
Talimova Lazat PARADIGM OF FINANCIAL ARCHITECTURE IN THE CONDITIONS OF CYCLIC DEVELOPMENT OF THE ECONOMY.....	84
Руденко Микола Вікторович ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ З ЦИФРОВІЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	89

Rudenko Mykola

ECONOMIC EFFICIENCY OF DIGITALIZATION MEASURES IN AGRICULTURAL ENTERPRISES..... 100

Рогова Наталія Василівна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ, ІНСТРУМЕНТІВ І ТЕХНОЛОГІЙ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ 103

Rogova Natalia

TRANSFORMATION OF POLICY, INSTRUMENTS AND TECHNOLOGIES OF ACCOUNTING AND TAXATION IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY 117

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209284](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209284)

УДК 336.647.2

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

КОВАЛЬОВА Аліна Олександрівна

аспірант

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2086-7168>

e-mail: Alinakovaleva271988@gmail.com

Анотація. *Фінансові ресурси є основою для успішного ведення підприємницької діяльності та розвитку галузі в цілому. У статті досліджено основні форми фінансування сільськогосподарських підприємств та розроблено алгоритм покращення процесу їх залучення. Розроблено пріоритетні напрями розвитку фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств з використанням поєднання різних форм фінансування.*

Ключові слова: *фінансові ресурси, фінансове забезпечення, форми фінансування, сільське господарство, підприємство.*

Постановка проблеми. Галузь сільськогосподарства є однією з найперспективніших і найризикованіших для ведення підприємницької діяльності. Для ефективного функціонування підприємств галузі необхідним є наявність у достатньому обсязі фінансових ресурсів. Тому значну увагу приділяють пошуку та залученню нових джерел фінансування для успішного розвитку підприємств й утримання конкурентоспроможності на достатньому рівні. Проблема дефіциту коштів, важкої доступності до усіх видів ресурсів постає перед більшістю підприємств. Адже пи-

Аннотация. *Финансовые ресурсы есть основой для успешного ведения предпринимательской деятельности и развития отрасли в целом. В статье исследованы основные формы финансирования сельскохозяйственных предприятий и разработан алгоритм улучшения процесса их привлечения. Разработаны приоритетные направления развития финансового обеспечения сельскохозяйственных предприятий с использованием сочетания различных форм финансирования.*

Ключевые слова: *финансовые ресурсы, финансовое обеспечение, формы финансирования, сельское хозяйство, предприятие.*

тання забезпеченості фінансовими ресурсами гостро постає на сільськогосподарських підприємствах, особливо в період сезонного виробничого процесу. Саме тому дієвий пошук джерел фінансування та раціональне використання фінансових ресурсів є актуальною проблемою, яка потребує пошуку шляхів вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема фінансування сільськогосподарських підприємств та виявлення основних переваг та недоліків можливих форм фінансового забезпечення є актуальною серед науковців. Цьому пи-

танню приділяють увагу такі вчені, як В.П. Галушко, О.Є. Гудзь, С.О. Гуткевич, М.С. Герасимчук, М.І Кісіль, А.А. Пересада, Г.М. Підлісецький, В.П. Савчук, П.А. Стецюк, Н.С. Танклевська, А.М. Третяк, А.В. Чупіс. Оспіщева В.І. та Пилипенко І.І. зазначають, що «фінансове забезпечення – це поняття потреб фінансового відтворювального процесу за рахунок власних або залучених коштів» [1, с.81]. Філіна Г.І. стверджує, що основним завданням фінансування є мобілізація коштів для здійснення операційної та інвестиційної діяльності [2, с.13]. Питанню фінансового забезпечення та формам їх залучення належить велика кількість наукових праць. Оспіщева В.І., Кириленко О.П., Буряк П.Ю., Смолінська С.Д., Татарин П.Б., Александрова М.М. виділяють п'ять форм фінансового забезпечення: бюджетне фінансування; кредитування; самофінансування; оренда (лізинг); інвестування [3, с.22; 4, с.212; 5, с.392; 6, с.36]. Проблемі ефективного залучення фінансових ресурсів для функціонування сільськогосподарських підприємств приділяють дуже багато уваги. Проте аналіз останніх публікацій показав, що на даний момент стан підприємств даної галузі у своїй більшості є незадовільним, а питання пошуку та використання фінансових ресурсів залишаються актуальними і потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є розробка пріоритетних напрямів розвитку фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, пошук нових та поєднання уже існуючих форм фінансування.

Виклад основного матеріалу. Однією із найважливіших галузей економіки є галузь сільського господарства. Системні перетворення аграрної сфери зумовлюють сільськогосподарські підприємства до адаптації та вимагають пристосованості їх до ринкових умов. Для проведення підприємницької діяльності перед підприємствами гостро постає питання ресурсного забезпечення, передусім фінансового. Саме вирішення даних проблем є стратегічно важливими і необхідними не лише для суб'єктів підприємницької діяльності, а й для фінансової системи в цілому. Аграрний сектор відіграє визначальну роль у формуванні та функціонуванні фінансового потенціалу економіки країни.

Для успішного ведення підприємницької діяльності характерним є стабільність та ефективність налагодженого дієвого механізму залучення фінансових ресурсів. Фінансові ресурси забезпечують функціонування підприємства за усіма напрямками його діяльності, а саме: безперервність процесу відтворення через фінансування поточних витрат; виконання зобов'язань перед державою, працівниками та контрагентами; страхування капіталу від фінансових ризиків; стабільний розвиток та ділову репутацію підприємства; соціальне забезпечення працівників.

Сільське господарство має ряд особливостей, які впливають на рівень ризику, а саме: сезонність, значна тривалість виробничого циклу, потреба в кредитних ресурсах, використання оренди землі. Фінансові ресурси мають здатність до трансформації і у більшості випадків активізуються у період се-

зонної потреби у вигляді виробничих та залучених ресурсів або страхуванні від фінансових ризиків. Також, слід відзначити, що рівень ризику для сільськогосподарських підприємств підвищується в залежності від ґрунтово-кліматичних умов, де здійснюється процес виробництва. Природна сезонність та якість ґрунтів мають суттєві організаційно-економічні наслідки, які знаходять своє відображення у нерівномірному використанні робочої сили та засобів виробництва, у значній тривалості виробничого циклу та періоді окупності матеріальних та фінансових ресурсів, що потребують підвищену потребу у залученні фінансового капіталу для здійснення господарської діяльності на якісному технічному та технологічному рівні. Саме тому, для покращення стану підприємства та активізації його діяльності нами запропоновано алгоритм покращення процесу залучення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Проте, одна з головних відмінностей сільського господарства від інших галузей економіки є використання земельних ділянок, які протягом тривалого періоду залишаються у обороті. Оскільки земля, як основний засіб виробництва, вимагає відтворення на розширеній основі, це в свою чергу зобов'язує товаровиробників вкладати основні та обігові кошти, а також залучати інвестиції з розрахунку об'єму землекористування. Також суб'єкт господарської діяльності незалежно від суми отримання прибутку чи збитку повинен сплатити орендну плату за користуван-

ня земельними ділянками. У своїх працях Гудзь О.Є. визначає, що збільшення обсягів орендних виплат мало залежить від збільшення виробництва валової продукції і зовсім немає зв'язку з обсягами прибутків [7, с. 15].

Важливою складовою процесу залучення фінансових ресурсів є постановка мети та визначення цілей підприємства, які є відображенням загальної стратегії фінансування підприємства. Основним завданням при формуванні мети підприємства є виявлення потреби у фінансових ресурсах, яка визначається відповідно до виду діяльності господарюючого суб'єкта, а саме господарської, виробничої, маркетингової, зовнішньоекономічної, фінансової діяльності тощо.

Беручи до уваги потребу у фінансових ресурсах, наступним кроком є пошук джерел фінансового забезпечення, а саме власні, залучені та позичені грошові чи матеріальні надходження. Власні фінансові надходження формуються внаслідок чистого доходу від діяльності, фінансової допомоги на безоплатній основі. Позичені фінансові ресурси підприємство отримує у вигляді позик та кредитів від фінансово-кредитних установ. Даний вид ресурсу має цільовий характер, термін використання та обов'язкову сплату кредиторі відсотків за його використання. Ці кошти обтяжують позичальника величиною плати за кредит, але якщо рівень прибутковості зростає, то використання даного виду ресурсів є доцільним та обґрунтованим.

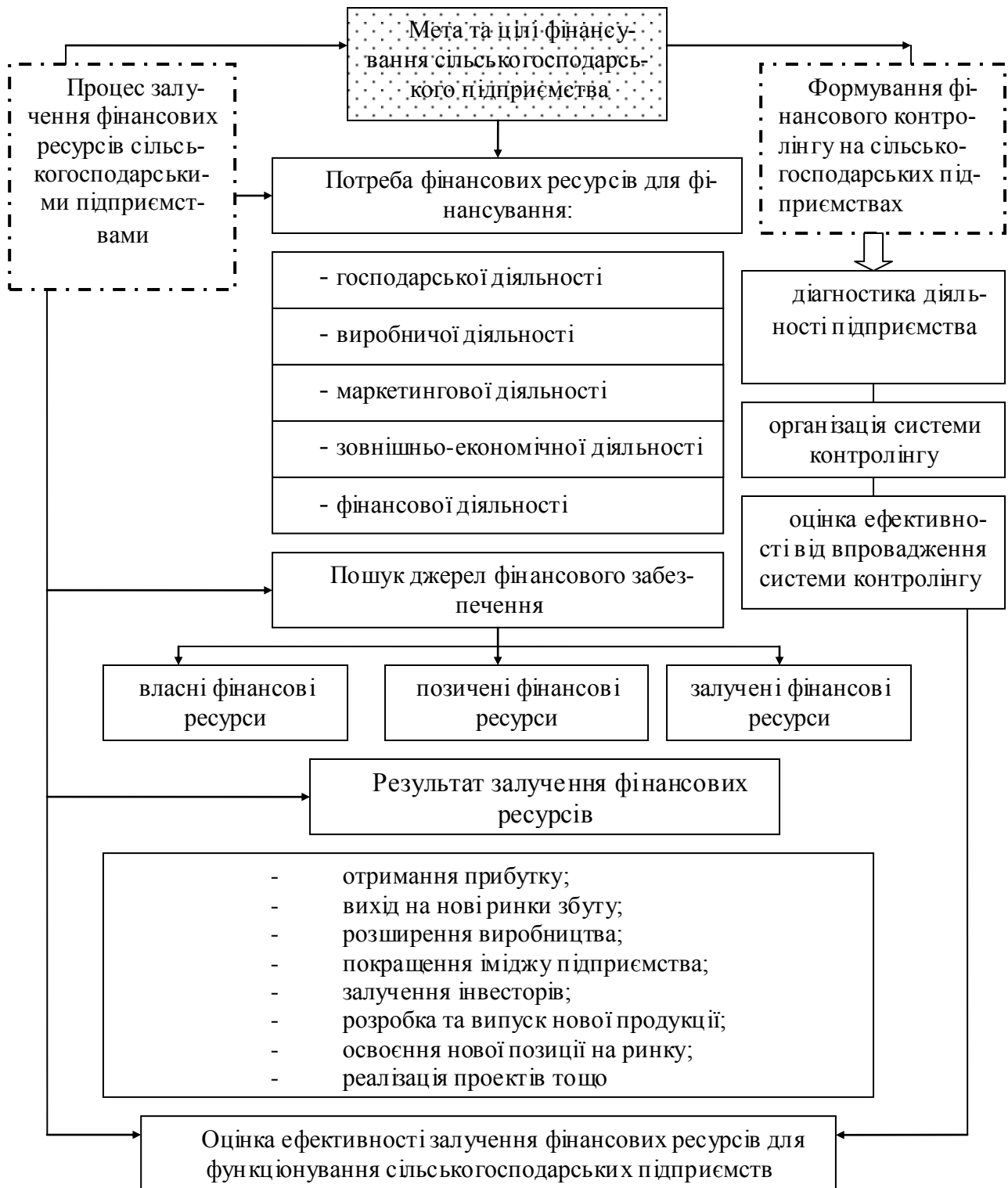

Рис. 1 Алгоритм покращення процесу залучення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором

Залучені кошти є певною відстрочкою від обов'язкових платежів підприємства перед засновниками, партнерами та бюджетом. Такі кошти, зазвичай, не

обтяжують підприємство додатковою платою за їх використання, проте, надмірне застосування цього джерела погіршує ділову репутацію підприємства. Отже, забезпечення фінансування власними коштами є найбільш вигідним та часто недостатнім для задоволення усіх потреб підприємства. У такому випадку необхідним є використання та поєднання залучених, позикових коштів, що як наслідок покращує показники ефективності підприємства.

Відповідно від залучення потрібного обсягу фінансових ресурсів, слід окреслити результат, який плануємо отримати, а саме збільшення прибутку (зменшення збитку); вихід на нові ринки збуту; розширення об'ємів виробництва; покращення іміджу підприємства; створення сприятливих умов для залучення інвесторів; розробка та випуск нової продукції; освоєння нової позиції на ринку; збереження конкурентоспроможності; реалізація проектів різних напрямів тощо.

Завдання по формуванню та використанню фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства вирішують виключно керівництвом та спеціалістами фінансово-економічного чи бухгалтерського відділу. При цьому відсутність належного взаємозв'язку між підрозділами підприємства можуть поставити під загрозу розвиток підприємства. Саме тому при формуванні процесу залучення фінансових ресурсів нами запропоновано застосування системи фінансового контролінгу. Саме за допомогою фінансового контролінгу вирішення знаходять такі питання, як розробка та реалізація стратегії фінансового забезпечення, здійснення координа-

ції підсистем управління, внутрішнього контролю, консалтингу, управління ризику та забезпечення інформаційної підтримки керівництва, що є особливо важливим для збиткових підприємств.

Формування фінансового контролінгу поділено на три етапи. Перший етап – підготовчий, здійснюється діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства та приймається рішення про готовність впровадження контролінгу на підприємстві. На другому етапі – впровадження, розробка бюджету впровадження контролінгу, обґрунтування методик та інструментів фінансового контролінгу відповідно до специфіки діяльності господарства та створення комплексної системи інформаційного забезпечення. На третьому – підсумковому етапі формують комплекс дій щодо оцінки ефективності від впровадження фінансового контролінгу, аналіз відхилень та розробка коригуючих заходів.

Останньою складовою алгоритму покращення процесу залучення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є оцінка його ефективності, під час проведення якої нами згруповано фінансово-економічні показники відповідно до їх належності. До таких груп показників належать: стійкості підприємства, ділової активності, ліквідності і платоспроможності, рентабельності, показники визначення рівня банкрутства та рівня динаміки розвитку. Саме застосування інтегрального показника фінансово-економічного стану підприємства є узагальнюючим показником, що характеризує фінансово-господарську діяльність господарюючого суб'єкта.

Нами запропоновано організаційно-економічний механізм впливу на формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, за допомогою якого можна ефективно оптимізувати управління фінансовими ресурсами та в подальшому розширити потенційні фінансові можливості підприємства. Суть даного механізму полягає у організації процесу формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства під впливом зовнішніх та внутрішніх важелів. Зовнішні важелі впливу діють завдяки координації аграрної, фіскальної, бюджетної, цінової, страхової, банківської, інвестиційної політик країни, які визначають стан політико-економічної системи, міжнародних інтеграційних перетворень аграрного сектора. Також створюють конкурентоспроможність на ринку; здійснюють розробку та реалізацію основних напрямів реформування економічних, соціальних та правових відносин у сфері агропромислового виробництва, структурної перебудови галузей агропромислового виробництва; оптимізацію та раціоналізацію використання державних фінансових ресурсів; забезпечення збалансованості на ринку засобів виробництва, товарів і послуг. До внутрішніх важелів впливу належать фінансова, кадрова, соціальна, матеріально-технічна, амортизаційна політика та структура управління підприємством. Дані складові тісно взаємопов'язані між собою та при злагодженій роботі дають позитивний результат діяльності підприємства.

Для регулювання підприємницької діяльності важливого значення набуває нормативно-правове забезпечення, яке

діє відповідно до Конституції України, указів Президента України, законів та постанов Верховної ради України, нормативно-правових актів міністерств. При формуванні фінансових ресурсів необхідним є консультативно-інформаційне забезпечення сільськогосподарських підприємств. Головною метою процесу даного забезпечення є створення мережі консультативно-інформаційних установ, які охоплюють своєю діяльністю підприємства аграрного сектора. Слід відзначити, що служби розповсюдження сільськогосподарських знань та інформації (дорадництва) є важливим інструментом держави у розповсюдженні досягнень у розробці нової техніки та технології виробництва. Проте підприємства сільськогосподарства є обмеженими у об'єктивній, своєчасній та повноцінній інформації. Загалом, питання надання послуг, формування та функціонування аграрного ринку, розвитку інфраструктури села все більше набувають особливої ваги, адже від темпів їх вирішення залежить подальший розвиток агроформувань. В даному напрямку робота зводиться до надання консультативних послуг.

Отже, необхідним є створення повноцінної інформаційної системи в напрямках облікового процесу та системи обліку. Саме тому, поширення набувають послуги аутсорсингу, які полягають у передачі підприємством завдань стороннім виконавцям на умовах субпідряду. Завдяки аутсорсингу підприємство може зосередитися на виготовленні чи створенні своєї продукції. Перевагою підприємства, яке надає даний вид послуг, є кваліфікація працівників та

професійні якості, що є запорукою здійснення своєчасних та нормативно обґрунтованих операцій.

До основних позитивних факторів використання аутсорсингу є зменшення кількості персоналу, а у зв'язку з цим і зменшення витрат на оплату праці; зменшення ризиків пов'язаних із фіскальними та трудовими спорами; підвищення якості ведення звітності. Також характерним для аутсорсингових підприємств є безпека конфіденційних та інформаційних даних підприємств, взятих на обслуговування. Аутсорсингові підприємства використовують методи шифрування, проводять навчання персоналу з приводу запобігання шахрайства. За період 2017-2018 рр. в Україні кількість компаній збільшилась на 128 юридичної одиниці, а об'єм грошової винагороди збільшився у 2018 році на 21,3%, порівнюючи 2017 роком і становив 2,4 млрд.грн. Найбільша частка аутсорсингових компаній знаходиться у м. Київ та області – 60,14%, м. Харків – 6,29%, м. Львів- 4,20%, м. Житомир – 3,50%, м. Дніпро – 3,50% та ін.

Окремо хочемо виділити зв'язок структури управління на формування фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства. Так як організаційно-правова форма господарювання суттєво впливає на вибір форми та джерела фінансового забезпечення. Згідно ст. 63 Господарського кодексу України та особливостей реформування аграрного сектора, сільськогосподарські підприємства представлені декількома групами сільськогосподарських формувань: господарські товариства (акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю), приватні підп-

приємства, фермерські господарства, сільськогосподарські виробничі кооперативи, державні підприємства та інші формування [8, с. 31].

До господарських товариств належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства. Дані підприємства створені фізичними чи юридичними особами шляхом об'єднання майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Перевагою господарських товариств є формування статутного капіталу за рахунок внесків власників відповідно до їх часті у вигляді матеріальних і нематеріальних цінностей. Це забезпечує певний обсяг фінансових ресурсів для проведення підприємницької діяльності та розширення виробництва.

Сільськогосподарське акціонерне товариство може бути створене однією або кількома фізичними чи юридичними особами, які здійснюють державну реєстрацію товариства і організують емісію акцій даного підприємства. Такі підприємства створюють у вигляді публічних акціонерних товариств або приватних акціонерних товариств, що визначає масштаби поширення емітованих акцій на ринку. Так, акціонерні товариства використовують емісію акцій як один із способів поповнення власного капіталу грошовими коштами. При успішному веденні підприємницької діяльності даним підприємствам випадає можливість здійснити додаткову емісію акцій або збільшити номінальну вартість уже випущених, що в подальшому дасть можливість збільшити роз-

мір статутного капіталу та залучити додаткові власні фінансові ресурси.

Найбільш поширеною організаційно-правовою формою є товариство з обмеженою відповідальністю, які формують фінансові ресурси з внесків учасників. У процесі господарювання дані підприємства збільшують розмір власного капіталу шляхом додаткових внесків засновників та тезаврації прибутку, а позичений капітал складається з кредитів взятих на суму відповідно до розміру власного капіталу.

Проте, такі вчені як, Терещенко О.О., Недільська Л.В., Дорохова Л.М., Дем'янюк І.В. вчені зазначають, що малосприятлива економічна ситуація та недостатня наукова розробка питань залучення фінансових ресурсів не ефективно впливає на формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. На селі набувають поширення створення і функціонування акціонерні товариства, які не мають акцій, дивідендів та інвестицій. Початкові фінансові ресурси є лише успадкованими та мають форму малопридатного майна [8, с. 17; 9, с. 75; 10, с. 112].

Найбільшого поширення серед сільськогосподарських формувань набули приватні підприємства, створені одним чи кількома громадянами без обмеження розміру статутного фонду, а майнові та земельні відносини основані на оренді земельних паїв. Особливістю даного типу підприємств є можливість реінвестувати прибуток в повному обсязі, а залучати кредитні ресурси лише в обсязі, який не перебільшує половини власного майна позичальника.

Фермерські господарства характеризуються обмеженістю фінансових ресу-

рсів, що негативно впливає на купівельну спроможність якісного насіннєвого матеріалу, техніки. Проте даний вид підприємств використовує зовнішнє фінансування у вигляді державної підтримки на виробництво продукції рослинництва та тваринництва, фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів тощо.

Характерною ознакою виробничих кооперативів є прибуток, який в першу чергу, призначений для розподілу між підприємствами-членами кооперативу, а не для поповнення власних фінансових ресурсів. Лише частина прибутку залишається в розпорядженні кооперативу з метою капіталізації.

Найменш поширеною організаційно-правовою формою функціонування сільськогосподарських підприємств є державні підприємства, фінансування яких відбувається за рахунок державного бюджету та цільових грошових фондів міністерств. Фінансова діяльність даних підприємств проводиться за допомогою позичених та залучених ресурсів.

Формування дієвої системи забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств є багатогранною проблемою з урахуванням специфіки виробництва. Розглядаючи галузеві особливості діяльності аграрних підприємств, варто відзначити, що серед них є суб'єктивні – фактичний стан діяльності підприємства в сучасних умовах та об'єктивні, до яких належать особливості сільськогосподарського виробництва. Вважаємо доцільним розробити систему фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Суб'єктами даної системи

виступають фінансові банківські установи, держава та державні органи та сільськогосподарські підприємства, а об'єктом є складові системи фінансового забезпечення.

Основною передумовою ефективного залучення фінансових ресурсів є злагоджена робота її суб'єктів. У нами запропонованій системі, держава та державні установи (служби) повинні взяти на себе роль координатора злагодженої роботи економічної системи країни та виступати головними стимуляторами процесу залучення фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємства через проведення зваженої аграрної політики; активізацію та розвитку фондового ринку; законодавчого забезпечення; покращення інвестиційної привабливості та спрямування інвестиційних ресурсів на розвиток інфраструктури сільських територій; формування ефективних принципів розподілу бюджетних коштів з контролем їх використання; запровадження дієвого механізму співпраці сільськогосподарських товаровиробників та державних організацій тощо.

Фінансові банківські установи завдяки співвідношенню потреб сільськогосподарських підприємств та можливостей економічної системи можуть розширити доступність до джерел фінансових ресурсів. Доступ аграріїв до кредитних ресурсів надає можливість сільськогосподарським підприємствам розширити обсяги виробництва та збільшити обсяг обігових коштів. Взаємовідносини підприємств та фінансових банківських установ є взаємовигідними: зростання обсягів кредитних вкладень для комерційних установ збільшує до-

хідність активних операцій у вигляді сплати відсотків за користування кредитами, а для підприємств – ефективне використання кредитних коштів дає можливість покривати витрати з метою безперервності виробничого процесу.

Форми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств поділяються на самофінансування; кредит; бюджетне фінансування; додаткове фінансування та інвестування. Така класифікація враховує специфіку виробничої діяльності аграрних підприємств і дає змогу змістовніше проводити дослідження форм забезпечення підприємств фінансовими ресурсами. Різні форми фінансування можуть застосовуватися одночасно. Хоча найчастішим є поєднання самофінансування та кредиту. Важливого значення має знаходження та встановлення між різними формами оптимального співвідношення.

Власний капітал формується за рахунок внесків власників підприємства або шляхом реінвестування прибутку. Хоча, деякі літературні джерела стверджують, що процес самофінансування відбувається за допомогою нерозподіленого прибутку, амортизаційних відрахувань та доходів майбутніх періодів.

Кредит як форма руху позичкового капіталу виконує функції акумуляції та вкладення тимчасово вільних грошових коштів. Банківське кредитування сільськогосподарських підприємств здійснюється державними та комерційними банками, які провадять свою діяльність відповідно до закону України «Про банки та банківську діяльність» [11]. Також надання кредитних ресурсів здійснюється позабанківськими установами,

до яких належать: лізингові, іпотечні, факторингові компанії, кредитні спілки. В залежності від кредитора кредит класифікують на комерційний, який надають постачальники засобів виробництва, та кооперативний (надається кредитними спілками та кооперативами). Сучасні умови банківського кредитування не вирішують проблеми залучення фінансових ресурсів для покриття сезонних витрат. Сільськогосподарські підприємства не відповідають вимогам оцінки кредитоспроможності позичальника, що проводиться комерційними кредитами, так як більшість підприємств нерентабельні і не мають достатнього забезпечення. При комерційному кредиті, на відмінну від банківського, використовується товарна форма кредиту, а боргові зобов'язання оформляються у вигляді векселя.

Бюджетне фінансування є одним із заходів державної підтримки функціонування сільськогосподарських підприємств, яке здійснюється за рахунок асигнувань, субсидій і дотацій з державного, місцевих бюджетів та різних фондів цільового призначення з метою здійснення регулювання та підтримки діяльності товаровиробників. Бюджетні трансферти повинні мати цільовий та регулярний характер і спрямовувати фінансування державних програм розвитку аграрної галузі.

Додаткове фінансове страхування об'єднує в собі безповоротну фінансову допомогу, спонсорську допомогу та страхування. Аграрне страхування є одним з найскладніших та важкопрогнозованих ризиковим видом страхування, оскільки страхуються біологічні об'єкти, що знаходяться у процесі роз-

витку. Тобто страхуються рослини, які мають забезпечити певний обсяг урожаю, який повинен завчасно бути сплачено та вираховано фахівцем згідно договору страхування.

Діяльність по залучення інвестицій можна виокремити в окрему форму фінансового забезпечення. Залучення інвестиційних фінансових ресурсів вимагає систематизації діяльності підприємства, створення власного бренду чи торговельної марки. Відзначимо, що в Україні є правове забезпечення інвестиційної діяльності, за якого інвесторам гарантується захищеність їхніх коштів, стабільні та своєчасні виплати за інвестиційними вкладками. Проте несприятливі внутрішні фактори мають негативний вплив: рівень компетентності та послідовність дій органів влади, відповідність норм законодавства та рівень його дотримання, високий рівень корупції.

До фінансових інструментів нами віднесено податкові платежі, ціноутворення, кредитні інструменти та інструменти боргу, фондів та валютні інструменти. Фінансові інструменти системи фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств певною мірою мають вираження через права на ресурси (активи), які повинні відповідати вимогам: вільний обіг (здатність купуватися та продаватися на ринку, виступати як самостійний платіжний інструмент); документальність (повинні містити передбачені законодавством реквізити), регулювання і визнання державою; ліквідність (здатність бути швидко реалізованими); ризикованість (можливість втрат). Отже, фінансовими інструментами формування і використан-

ня фінансових ресурсів посилюється вплив на підвищення результативності господарської діяльності через важелі впливу.

До фінансових важелів впливу на формування фінансових ресурсів слід віднести норми і нормативи; умови і порядок формування доходів; порядок здійснення витрат. поняття «норма» і «норматив» є умовними і їх сутність можна виокремити даючи характеристику: норма – це абсолютні величини витратна одиницю продукції фінансових ресурсів, а нормативи дають оцінку режиму їх використання. Затверджені норми, нормативи є обов'язковими при організації підприємницької діяльності та основою нормативної бази підприємства. До системи нормативної бази сільськогосподарських підприємств відносять нормативи оборотних засобів на потреби виробництва, норм запасів та резервів, нормативи розподілу прибутку, нормативи залишків готівки, нормативи залучення кредитів тощо.

Порядок формування доходів і здійснення витрат є основою для ведення бухгалтерського та податкового обліку суб'єкта підприємницької діяльності. Фінансові важелі впливають на прийняття управлінського рішення при плануванні необхідного обсягу фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства. Фінансові важелі впливу реалізуються через стимули та санкції. До стимулів відносять заохочення такі, як дохід, дивіденди, податкові пільги та бюджетне фінансування. До санкцій належать штрафи, пеня та обмеження. Кожний із цих фінансових важелів має функціональну ознаку та характерні засоби впливу. Але всі вони взаємозумов-

лені, взаємопов'язані і становлять єдину комплексну систему, яка використовується при формуванні фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Систематизація вищенаведеного дозволяє визначити основні пріоритетні напрями розвитку фінансового забезпечення (рис.2.), зокрема: використання алгоритму покращення процесу залучення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств; збільшення власних фінансових надходжень шляхом збільшення прибутку підприємства; нарощення економічної ефективності виробництва, оптимізація витрат; пошук нових можливих зовнішніх джерел фінансування через залучення нових інвесторів використання нових нетрадиційних форм фінансування; балансування фінансових потоків за рахунок прискорення оборотності капіталу; удосконалення системи розрахунків і платежів через здійснення факторингових операцій; надання цінкових знижок за умови швидкого розрахунку за реалізовану продукцію; використання примусового стягнення боргу та застосування штрафних санкцій; акумуляція коштів за рахунок створення запасів та їх моніторинг; удосконалення облікової роботи, застосування різних видів зовнішнього та внутрішнього контролю; оптимізація використання фінансових ресурсів за рахунок комплексного використання сировини, спрямоване на збільшення асортименту та обсягів виробництва продукції; спрощення механізму надання кредитів для підприємств малого та середнього бізнесу та введення диференційованих ставок по кредиту; розвиток аграрного страхування.

Рис.2. Пріоритетні напрями розвитку фінансового забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка

Висновки. Отримання прибутку є основним стимулом розвитку підприємства, тому актуальним є урегулювання виваженої державної політики щодо діяльності підприємств, а саме розширення можливостей доступу суб'єктів підприємницької діяльності до фінансових, трудових та інших ресурсів; розвиток інфраструктури підтримки аграрного бізнесу; усунення недосконалостей

законодавчої бази в тому числі перегляд системи оподаткування; усунення організаційних перешкод підприємницької діяльності.

Отже, процес залучення фінансових ресурсів є основною складовою, що дає можливість підприємству функціонувати та досягати поставлені перед ним цілі. Фінансові ресурси для створення підприємства чи ведення господарської

діяльності залучаються у формі: грошових коштів, матеріальних цінностей (будівлі, машини, транспортні засоби), матеріальні оборотні активи (запаси сировини, хімікатів, добрив тощо), нематеріальних активів (патентні права, ноухау тощо), біологічні активи (худоба, багаторічні насадження), фінансові активи (цінні папери), земельні ділянки.

Від рівня фінансового забезпечення залежить ефективність функціонування не тільки окремого підприємства, а й галузі в цілому. Застосування визначеного комплексу пріоритетних напрямів у певній послідовності сприятиме розвитку фінансового забезпечення сільськогосподарським підприємств.

Список використаних джерел

1. Кремень О.І. Фінанси. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 81 с.
2. Філіна Г.І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 13 с.
3. Оспіщева В.І. Фінанси: курс для фінансистів. Київ : Знання, 2008. 22 с.
4. Кириленко О.П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика). Тернопіль : АС-ТОН, 2002. 212 с.
5. Буряк П.Ю., Смолінська С.Д., Татарин П.Б. Фінанси. Київ : «Хай-Тек Прес», 2010. 392 с.
6. Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит. Київ : ЦУЛ, 2002. 36 с.
7. Недільська Л.В., Дорохова Л.М., Дем'янюк І.В. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспектива : монографія. Житомир : ЖНАЕУ, 2015. 15 с.
8. Господарський кодекс України : із змінами та допов. на 2 вересня 2011 р. К. : Правова єдність, 2011. 160 с.
9. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Київ : КНЕУ, 2003. 75 с.
10. Павловський С.В. Фінансування підприємств у період фінансової кризи: альтернативні рішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17. С.112-117.
11. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 07.04.2020).

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209284](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209284)

JEL Classification G19, P34, Q14

PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

KOVALEVA Alina

PhD student of the Department of Economics and Finance

Kherson State Agrarian and Economic University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2086-7168>

e-mail: Alinakovaleva271988@gmail.com

Abstract. *The article reviewed the main forms of financing of agricultural enterprises are investigated and the algorithm of improvement of process of their attraction is developed. Priority directions of development of financial support of agricultural enterprises with the use of alternative forms of financing have been developed.*

Keywords: *financial resources, financial support, forms of financing, agriculture, enterprise.*

Nowadays, effective formation and management of financial resources is very important for agricultural enterprises.

Financing of agricultural enterprises is a difficult and at the same time necessary constituent for successful development of the enterprises and maintenance of them at the competition level. Most enterprises have been problem with shortage of financial resources. That is why, it is difficult to the agrarian enterprises to manage and provide stable development and financial firmness of the general industry. It is important for agricultural enterprises to choose the right form of financial security. This is the main basis for financial stability, expansion of production and profit.

Financial instruments and financial levers play an important role in the formation of financial resources. Financial instruments include tax payments, pricing, credit and debt

instruments, stock and currency instruments. Financial instruments of the system of financial support of agricultural enterprises to some extent are expressed through the rights to resources (assets), which must meet the requirements: free circulation in the market; documentary; regulation and recognition by the state; liquidity; riskiness; efficiency of economic activity through the levers of influence.

The financial levers of influence on the formation of financial resources should include norms and standards; conditions and procedure for generating income; the order of implementation of costs. Norms, standards are mandatory for business and the basis of the regulatory framework of the enterprise. The system of the normative base of agricultural enterprises includes norms of working capital for the needs of production, norms of stocks and reserves,

norms of profit distribution, norms of cash balances, norms of borrowing, etc.

References

1. Kremen O.I. (2012). *Phinansi [Finances]*. Kyiv : Center ychbovoi literatyru [in Ukrainian].
2. Filina H.I. (2009). *Finansova diyalnist syb'ektiv gospodariyvannia [Financial activities of economic entities]*. Kyiv : Center ychbovoi literatyru [in Ukrainian].
3. Ospisheva V.I. (2008). *Phinansi: kyrs dlia finansustiv [Finance: a course for financiers]*. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
4. Kurulenko O.P. (2002). *Phinansi (teoriia ta vitchuzniana praktuka) [Finance (theory and domestic practice)]*. Ternopil : ASTON [in Ukrainian].
5. Byriak P.Y., Smolinska S.D. & Tatarun P.B. (2010). *Phinansi [Finances]*. Kyiv : «Hai-Tek Pres» [in Ukrainian].
6. Aleksandrova M.M. (2002). *Groshi. Phinansi. Kredut. [Money. Finances. Credit.]*. Kyiv : Center ychbovoi literatyru [in Ukrainian].
7. Nedilska L.V., Dorohova L.M. & Dem'yaniuk I.V. *Phinansova polityka v ahrarnomy sektori ekonomiky: stan ta perspektuva [Financial policy in the agricultural sector of the economy: status and prospects]*. Zhytomyr : ZhNAEY [in Ukrainian].
8. Economic Code of Ukraine. (2011, September 02). Kyiv : Pravova yednist'. [in Ukrainian].
9. Tereshenko O.O. (2003). *Finansova diyalnist syb'ektiv gospodariyvannia [Financial activities of economic entities]*. Kyiv : KNEY [in Ukrainian].
10. Pavlovskiy S.V. (2016). *Phinansyvannia pidpriemstv v period phinansovoyi kruzu: al'ternativni rishennia [Financing of enterprises during the financial crisis: alternative solutions]*. *Naykovui visnuk hersons'koho derzavnoho yniversutety-Scientific Bulletin of Kherson State University*, 17, 112-117. [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine on the Banks and banking № 2121-III. (2020, April 7). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289)

УДК 336:004

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ОЧІКУВАННЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

ПАНТЄЛЄЄВА Наталія Миколаївна*доктор економічних наук, доцент**Черкаський інститут**ДВНЗ «Університет банківської справи»**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6457-6912>**e-mail: npanteleeva2017@gmail.com*

Анотація: В статті проведено аналіз наукових поглядів на сутність і чинники фінансової безпеки. Розкрито характеристики цифрових технологій і фінансових інновацій на їх основі щодо очікувань і впливів на фінансову безпеку. Визначено, що криптовалюта є радикальною фінансовою інновацією, зі зростанням капіталізації ринку якої варто очікувати виникнення ризиків для монетарної політики, міжнародної валютної системи, міжнародних розрахунків і кредитування, залучення інвестицій тощо. Охарактеризовано позицію центральних банків щодо регулювання криптовалют та випуску цифрової валюти центральних банків. Надано оцінку можливим наслідкам впливу поширення криптовалюти на бюджетну безпеку. Узагальнення практики оподаткування криптовалют, дозволило визначити загрози податкової безпеки та завдання їх нейтралізації. Обґрунтовано потенційні можливості цифрових технологій (Big Data, штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн) і фінансових інновацій на їх основі щодо зміцнення фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансово-кредитна безпека, валютна безпека, бюджетна безпека, податкова безпека, цифрова економіка, фінансові інновації, цифрові технології, криптовалюта, Big Data, штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн.

Аннотация: В статье проведен анализ научных взглядов на сущность и факторы финансовой безопасности. Раскрыты характеристики цифровых технологий и финансовых инноваций на их основе относительно ожиданий и воздействия на финансовую безопасность. Определено, что криптовалюта является радикальной финансовой инновацией, с ростом капитализации рынка которой следует ожидать возникновения рисков для монетарной политики, международной валютной системы, международных расчетов и кредитования, привлечения инвестиций. Охарактеризовано позицию центральных банков по регулированию криптовалюты и выпуска цифровой валюты центральных банков. Дана оценка возможных последствий влияния распространения криптовалюты на бюджетную безопасность. Обобщение практики налогообложения криптовалюты позволило определить угрозы налоговой безопасности и мероприятия их нейтрализации. Обосновано потенциальные возможности цифровых технологий (Big Data, искусственный интеллект, машинное обучение, блокчейн) и финансовых инноваций на их основе по укреплению финансовой безопасности.

Ключевые слова: финансовая безопасность, финансово-кредитная безопасность, валютная безопасность, бюджетная безопасность, налоговая безопасность, цифровая экономика, финансовые инновации, цифровые технологии, криптовалюта, Big Data, искусственный интеллект, машинное обучение, блокчейн.

Постановка проблеми. Еволюційний поступ цифрової економіки та прояви світових цифрових трендів все більше спостерігаються в зростанні ролі інформації, посиленні трансформації фінансової інфраструктури, збільшенні обсягів та прискоренні руху фінансових потоків, зростанні конкуренції та дезінтермедіації на ринку фінансових послуг. Багатоаспектність, суб'єктно-об'єктна, функціональна та технологічна різноманітність поширення процесів цифровізації привносять додаткову невизначеність впливу на всі складові фінансової безпеки. Все це зумовлює необхідність комплексного розв'язання наукової проблеми обґрунтування теоретико-методологічної парадигми фінансової безпеки відповідно в умовах цифрової економіки та розробки на цій основі відповідних механізмів оздоровлення фінансової системи, забезпечення фінансової стабільності та сталого економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічний базис досліджень забезпечення фінансової безпеки, структурних зрушень і перспектив цифрової економіки формують наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених. Зокрема, проблемні аспекти забезпечення фінансової безпеки як структурної складової економічної безпеки держави та економічних агентів розглянуто в роботах О. Амосова, О. Ареф'єва, О. Барановського, І. Бланка, З. Варналія, В. Геєця, А. Єпіфанова, М. Єрмошенко, С. Онищенко, П. Пашко та ін. З розвитком постіндустріального суспільства стало поглиблюватись теоретичне підґрунтя об'єктних основ, сут-

нісних характеристик та категоріальних особливостей цифрової економіки в наукових публікаціях С. Веретюка, Е. Ведути, С. Коляденко, В. Ляшенко, Д. Тапскотта, К. Шваба, Б. Чакраворті та ін.. При цьому свого розвитку набуває новий напрям наукових досліджень проблемних питань регулювання процесів цифровізації, перспективи, ризиків і загроз впровадження цифрових технологій і поширення феномену FinTech, цифрової трансформації фінансового посередництва, про що свідчать публікації П. Винья [1], Н. Вовченко [2], П. Гомбера [3], С. Дароллес [4], Т. Дж. Макдональда [5], М. Малона [6], Г. Карчевої [7], В. Корнеєва [8], Н. Пантелеєвої [9], П. Тревелєва [10], А. Омарини [11] та ін. Незважаючи на значну увагу, питання взаємозв'язку та взаємозалежності цифрової економіки, цифрових технологій, фінансових інновацій на їх основі та фінансової безпеки поки ще не знайшли належного обґрунтування як з позиції теорії, так й практики. Все це визначило мету дослідження.

Мета статті полягає в аналізі наукових поглядів на сутність і чинники фінансової безпеки, розкритті особливостей та якісних характеристик фінансових інновацій на основі цифрових технологій щодо очікувань і впливів на фінансову безпеку в умовах цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека є достатньо складним і багатоаспектним типологічним видом економічної безпеки. Сутнісні ознаки фінансової безпеки відрізняються залежно від суб'єкту економічних відносин. Аналіз позицій дослідників показує, що їх відмінність поля-

гає в уточненні цільового спрямування результуючої дії забезпечення фінансової безпеки з різним ступенем деталізації, але найчастіше вона асоцію-

ється зі станом того або іншого суб'єкту та підкреслюється вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, здатність протистояти їм (табл. 1).

Таблиця 1

Плюралізм точок зору на поняття «фінансова безпека»

Дослідник	Тлумачення поняття «фінансова безпека» - це ...
Є. Клоков [13]	стан фінансових відносин, коли створюються прийнятні умови і необхідні ресурси для розширеного відтворення, економічного зростання і зростання добробуту населення, стабільності, збереження цілісності та єдності фінансової системи держави для успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім факторам дестабілізації фінансового становища в країні
М. Єрмошенко [14, с. 63]	стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю ... забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.
І. Бланк [15, с. 24]	кількісно і якісно детермінований рівень його (підприємства) фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних, збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді
Т. Болгар [16, с.6]	стану банківських установ, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку
В. Вовк [17, с.202]	стан банку (банківської системи в цілому), що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім та внутрішнім загрозам банківської діяльності для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу оточуючого середовища та захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін (власників, клієнтів, працівників, керівництва, держави), а основною метою безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи в цілому на ринку банківських послуг та недопущення можливості отримання збитків або втрати частини прибутків внаслідок реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз.

Джерело: сформовано автором на означених посиланнями

Виходячи з комплексного підходу, О.І. Барановський вважає, що фінансова безпека – це: 1) важлива складова частина економічної безпеки...; 2) ступінь захищеності важливих фінансових інтересів...; 3) рівень забезпеченості фінансовими ресурсами ; 4) стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, бюджетної, по-

даткової систем; 5) стан фінансових потоків в економіці; 6) якість фінансових інструментів, послуг і технологій; 7) цілеспрямований комплекс заходів фінансової, монетарної, валютної, антиінфляційної, податкової політик...[12, с.258-259]. Відповідно до цього постає питання забезпечення фінансової безпеки, дієвість системи

якої залежить від ідентифікації її чинників (табл. 2).

Таблиця 2

Чинники фінансової безпеки, які зазнають вплив цифрової економіки

Чинники	Характеристика за окремими складовими фінансової безпеки
Економічні	<i>фінансово-кредитна</i> : фінансова стабільність, інфляція, джерела фінансування, інвестиційний клімат, іноземний капітал, податкове навантаження суб'єктів господарювання та їх фінансова стійкість, рівень життя і довіра населення, обсяги заощаджень, конкуренція, вартість кредитних ресурсів, кредитна активність позичальників, кредитна заборгованість тощо;
	<i>бюджетна</i> : світовий фінансовий ринок, ринок капіталу, господарство; величина і збалансованість бюджету, бюджетні резерви, іноземні запозичення, інвестиційний клімат, структура експорту/імпорту, корупція, права власності на державні ресурси, стратегічно важливі підприємства тощо;
	<i>податкова</i> : тінзація та офшорзація економіки, корупція, фінансовий стан суб'єктів господарювання та населення тощо;
	<i>валютна</i> : кризові явища на світовому валютному ринку, обсяг і склад валютних резервів, інфляція, режим курсоутворення і курс національної валюти, вплив капіталу, доларизація і тіньова економіка, дестабілізація легального сектору тощо;
Інституційні	<i>фінансово-кредитна</i> : національна фінансова та банківська системи, фінансовий і грошово-кредитний ринок, нормативно-правова база, грошово-кредитна політика, незалежність та прозорість центрального банку тощо;
	<i>бюджетна</i> : національна бюджетна система, платіжно-розрахункова система, нормативно-правова база, бюджетна політика тощо;
	<i>податкова</i> : національна податкова система, податкове законодавство, механізми оподаткування, методи оцінки об'єктів оподаткування тощо;
	<i>валютна</i> : національна валютна система та інфраструктура валютного ринку, валютне законодавство і регулювання, валютно-курсова політика тощо;
Організаційні	<i>фінансово-кредитна</i> : модель грошової емісії, механізми, методи та інструменти регулювання, нагляду та контролю, система рефінансування та капіталізації, захист капіталів, модель кредитування, методи оцінки кредитоспроможності позичальників, ризик-менеджмент тощо;
	<i>бюджетна</i> : процедури бюджетного процесу, бюджетне планування і контроль, бюджетна (платіжна) дисципліна тощо;
	<i>податкова</i> : фінансова дисципліна, методи податкового контролю, структура фіскального контролю, захист прав власності тощо;
	<i>валютна</i> : валютна стратегія, характер і моделі валютно-курсової політики, валютний контроль і стабілізаційні механізми, управління валютним ризиком тощо.

Джерело: розвинуто автором на підставі опрацювання [12, 19]

Відповідно до визначених чинників спробуємо розкрити особливості їх прояву в умовах цифрової економіки через якісні характеристики цифрових технологій і фінансових інновацій на

їх основі щодо очікувань і впливів на фінансову безпеку.

Фінансово-кредитна безпека. Найбільш радикальною фінансовою інновацією на основі цифрових технологій

є криптовалюта. Від своєї появи перелік її різновидів постійно зростає та вже становить більше двох тисяч, що свідчить про затребуваність серед інших криптоактивів, виникненню яких вона сприяла [18]. На наш погляд, сутнісна природа криптовалюти має значний потенціал і поліаспектний вплив на цифровізацію всіх економічних процесів і фінансову безпеку в тому числі, завдяки базовій технології блокчейн.

Перш за все треба відмітити, що питання здатності криптовалюти виконувати функції грошей залишається предметом багатьох теоретико-методологічних дискусій [20]. Натомість ділова практика надає нові підтвердження її активного використання.

Так, швейцарські банки Maerki Baumann та Incore Bank нещодавно отримали дозвіл від регулятора фінансового ринку FINMA на збереження, генерування (токенізацію) та запуск платформи для торгівлі цифровими активами (BTC, BCH, LTC і XRP), що дозволить банкам розширити спектр послуг з другого півріччя 2020 р. [21]. Центробанк Литви приєднався до світової тенденції вивчення цифрових валют, які здатні істотно вплинути на фінансову систему, і враховують ряд їх переваг щодо забезпечення населення грошима у віддалених регіонах з обмеженим доступом до банкоматів та зменшення витрат для громадян, які працюють за кордоном і здійснюють грошові перекази. Також, центробанк у червні 2020 р. анонсував випуск власної колекційної цифрової монети на блокчейні NEM. У платіжний сервіс Samsung Pay, на частку якого припадає 80% південнокорейського ринку платежів, планується додати можливість підтримки криптовалюти. Відпо-

відно до Меморандуму щодо просування глобальних проектів протидії зміні клімату передбачено виплати компенсацій і винагород за зниження викидів парникових газів у криптовалюті. Тобто, маємо також багато інших свідчень використання криптовалют як платіжного засобу, заощадження та нагромадження, здатності ними виконувати також інші функції.

Позиція регуляторів країн світу до криптовалют не є однозначною. З одного боку, вони усвідомлюють факт їх глобального поширення, розуміють необхідність прийняття чіткої позиції регулювання, а з іншого – займають позицію очікування. Жорстка позиція регуляторів не без підставна, адже маємо достатньо прикладів нелегітимного використання криптовалют для нелегальних транзакцій, торгівлі наркотиками, зброєю та іншими забороненими товарами [22, с.80]. Регулятори вводять обмеження і прагнуть мінімізувати ризики, які здатні вплинути на фінансову безпеку: 1) проникнення на внутрішні ринки іноземних фінансових установ як наслідок підвищення конкуренції та втрата ринкових позицій національними фінансовими установами; 2) втрати державної монополії на гроші; 3) зменшення сеньйоражу центральних банків; 4) зменшення попиту на національну валюту, що зумовлює її знецінення (а може навіть відмову на користь іноземної) та зміну швидкості обороту, що, у свою чергу, ускладнює процес визначення швидкості обігу грошей і проведення грошово-кредитного регулювання; 5) неможливість проведення ефективної грошово-кредитної політики, оскільки вагома частина грошової маси буде перебувати поза контролем; 6) зменшення рів-

ня впливу або усунення фінансових посередників тощо [20, с.67-68].

Сьогодні криптовалюти суттєво не впливають на реальну економіку, грошово-кредитну політику, функціонування фінансової інфраструктури та фінансову стабільність, а ризики обмежені та керовані. Така ситуація пояснюється тим, що криптовалюти достатньо волатильні, процес їх поширення, як паралельної приватної валюти, відповідає теорії приватних грошей Ф. Хайека та теорії дифузії інновацій Е. Роджерса, а зростаюча динаміка цього процесу поки ще не досягла мотивованого максимуму прийняття більшістю, після чого криптовалюти можуть набути статусу офіційних грошей, а потенційні загрози стануть реальністю.

Так, ризики для монетарної політики можуть бути пов'язані зі зростанням капіталізації ринку криптовалют. По-перше, внаслідок збільшення криптовалютних операцій на товарному ринку, впливу капіталу за кордон цілком ймовірним є очікування падіння попиту на національну валюту, що, в свою чергу, підвищить обсяг не залученої грошової маси до обслуговування товарообігу. Це матиме вплив на швидкість обігу грошей, грошові агрегати та їх оцінку, що ускладнить забезпечення цінової стабільності та очікуваного рівня інфляції. По-друге, за тих же обставин зазнає впливу процентна політика центрального банку. По-третє, враховуючи волатильність курсу криптовалют і залучення банків до криптовалютних обмінних операцій, зростатиме валютний ризик, наслідком чого стане втрата банками доходності. Вразливими до валютного ризику банки також стають, якщо самостійно здійснюють операції з крип-

товалютами. Крім того, зростає кредитний ризик, якщо криптовалюта купується через кредитні картки. По-четверте, на значні ризики і втрати банки наражаються через кіберризики. По-п'яте, певні ризики створює невизначеність та/або зміна позиції центрального банку з ліберального до більш жорсткого регулювання та прямої заборони майнінгу, торгових операцій тощо.

Така ситуація склалась в Індії, де в 2018 р. Резервний банк Індії (RBI) прийняв постанову про заборону криптовалют, який в 2019 р. підтримала урядова група з визначенням штрафних санкцій (3,5 млн дол США) та кримінальної відповідальності за його порушення (10 років позбавлення волі), проте це не стосувалось випуску цифрових токенів центральним банком. У березні 2020 р. Верховний суд Індії відмінив постанову RBI. Безумовно, ця ситуація позначилась на криптоіндустрії країни, коли внаслідок заборони закрились криптовалютні біржи і стартапи перемістились закордон, а країна втратила 13 млрд дол США. Скасування заборони вже за короткий час дало можливість зрости торговим обсягам, наприклад, біржи CoinDCX на 47% і активних користувачів – на 150%. Зараз RBI не забороняє банкам та іншим фінансовим посередникам обслуговувати криптовалютні установи.

Незважаючи ні на що, банки вважають, що потенційні можливості значно перевищують ризики. Наприклад, на початку 2020 р. банки ЄС отримали можливість надання послуг відносно криптовалют за умови дотримання вимог FATF. Цим дозволом передбачають скористатись майже 40 банків Німеччини, де в 2013 р. крип-

товалюта була визнана фінансовим інструментом зі статусом «приватних грошей» при здійсненні клірингових операцій, а в 2018 р. – платіжним засобом.

З огляду на це та необхідність врахувати сучасні технологічні тренди центробанки багатьох країн світу (ЄС, США, Японія, Китай, Канада, Швеція, Норвегія, Турція, ОАЕ, Україна, Уругвай, Венесуела та ін., загалом майже 70% центральних банків) розпочали проекти щодо створення цифрових валют центральних банків (central bank-issued digital currency, CBDC). Поряд з означеним вище важливі також інші мотиви прийняття такого рішення. Для різних країн вони відрізняються, зокрема, це може бути прагнення подолати гіперінфляцію, повернути довіру до національних валют, здійснити повний перехід на безготівкові розрахунки і таким чином скоротити витрати на виготовлення і контроль готівкових коштів, зменшити тіньовий сектор, захистити податкову систему від офшоризації і протистояти відмиванню «брудних» коштів і фінансуванню тероризму. Передбачається, що CBDC буде побудовано на основі технології блокчейн, а відтак, її можна вважати новим різновидом криптовалюти, емітентом якої є центральний банк. Це дозволить йому доповнити (розширити) форму фіатної валюти, таким чином підтримати довіру до паперових грошей, підвищити ефективність, контроль, прозорість, безпеку і стабільності, зміцнити власні позиції та мінімізувати ризики, означені вище, в умовах цифрової економіки. В цьому контексті пророчим можна вважати вислів І. Мерша: «такі інноваційні технології, як блокчейн, здатні змінити традиційну глобальну

фінансову екосистему. ...потенціал технології блокчейна можна використати як засіб для подальших інновацій центральних банків Європи» [23]. Зауважимо, що проблематика CBDC не є предметом статті і потребує окремих системних досліджень.

За відсутності централізованого нормативного регулювання позиція спостереження та очікувальна все більш схиляє регуляторів до створення регуляторних «пісочниць», а також взаємодії та підтримки саморегульованих організацій. В цьому аспекті корисним є досвід ринку Південно-Східної Азії – інкубатору і випробувального майданчику для цифрової економіки. Так, Агентство фінансових послуг (FSA) делегувало частину своїх повноважень Асоціації ліцензованих японських кріптовісх (JVCEA), таким чином надавши кріптовісхам повноваження саморегулювання і створення технологій безпеки, боротьби з відмиванням коштів та нормативного регулювання галузі [24].

Питання стосовно впливу криптовалюти на фінансову стабільність також є невизначеним і відкритим до дискусії [9, 25].

Щодо інституційних та організаційних аспектів забезпечення фінансової безпеки у фінансово-кредитній сфері необхідно чітко розуміння впливу фінансових інновацій на основі цифрових технологій на зміну інституційної структури фінансової та банківської систем, фінансового ринку. Останнім часом інституційна інфраструктура розширилась за рахунок появи, поряд з традиційними учасниками, високотехнологічних FinTech-компаній, кріптовісх, цифрових платформ тощо. Водночас бачимо скорочення мережі регіональних представництв як

центральных, так і комерційних банків завдяки переходу на принцип «24/7/365» обслуговування споживачів за рахунок доступності і швидкості інтернету. Спостерігаємо трансформацію фінансового посередництва внаслідок поширення процесів цифровізації, посилення конкуренції та дезінтермедіації з боку FinTech-компаній [26]. Важливим є врахування появи, поряд з традиційним для фінансової безпеки операційним, кредитним, правовим ризиками, нових, зокрема, кібер-ризиків, що у відповідь вимагає побудови системи організаційних заходів ефективної протидії.

Валютна безпека. Еволюційний розвиток міжнародної валютної системи (МВС) завжди пов'язаний з глобальними подіями. Зокрема, в XXI столітті такими є технологічний прорив, а також з кризовими явищами – фінансова криза 2008-2009 рр. і пандемія COVID19, свідками яких ми є сьогодні і які надали поштовх до формування цифрової фінансової системи і знов загострили проблеми традиційної міжнародної валютної системи (невідповідність стану міжнародного реального сектору економіки, нестабільність, необґрунтованість переваги долару, надмірне накопичення інвалютних резервів тощо). Деякі аспекти реформування МВС в умовах формування нової фінансової архітектури розкрито в роботі [27]. Ризики традиційної МВС під впливом криптовалюти варто очікувати на рівні радикальної зміни концепції грошей і нівелювання необхідності обігу традиційних грошей, трансформації міжнародних валютно-фінансових відносин та «дедоларізації» світових валютних ринків, посилення дезінтермедіації на валютних ринках і тиску на більшість

традиційних фінансових посередників, міжнародне кредитування та залучення інвестицій.

Як аргумент наведемо думку М. Корні, керуючого Банку Великобританії, який пропонує створення мережі національних цифрових валют для формування і підтримки «синтетичної гегемонічної валюти» (SHC), обґрунтовуючи доречність національних і глобальної криптовалют існуванням «небезпечних дисбалансів, викликаних залежністю діючої системи від долара як світової резервної валюти» і необхідністю стабілізації міжнародної фінансової системи, виснаженої торговими і валютними війнами [28]. Зауважимо, що Банк Великобританії першим розробив централізовану криптовалюту RSCoin, використовуючи переваги технології блокчейн [29].

Реагуючи на означені та інші дисбаланси, необхідність прийняття криптовалюти на системному рівні розуміють не тільки центральні банки, а також високотехнологічні FinTech-компанії. Цілком закономірно, що урядом США це сприймається як загроза національній безпеці і втрати доларом статусу міжнародної резервної валюти. Тому, активний тиск і реакція протидії з його боку не застала себе чекати у відповідь на заяву Facebook про впровадження криптовалюти Libra. Така ж реакція була по відношенню до Telegram, а саме заборона випуску криптовалюти Gram і зупинення ICO, коли вже було залучено 1,7 млрд дол США. На ці події також відреагувала Німеччина, затвердивши національну блокчейн-стратегію, наголошуючи, що випуск валюти – це елемент суверенітету держави. Отже, країни світу отримали сигнал, що криптовалюти цілком зда-

тні стати альтернативою національній валюті. Для традиційної МВС виник ризик трансформації кошику глобальних резервних валют внаслідок випуску приватних грошей та суверенних криптовалют центральних банків (CBDC), що не виключає усунення потреби в будь якій глобальній резервній валюті.

Також можна очікувати зміни на рівні міжнародних розрахунків, на інфраструктуру яких спирається традиційна фінансова екосистема, де значна роль належить міжнародній міжбанківській системі розрахунків SWIFT. Натомість, вже маємо приклад зміни банком Bank Frick (Ліхтенштейн) системи SWIFT на USDC на основі стейблкоїнів – різновидності криптовалюти, яка має стабільне забезпечення (криптовалюта прив'язана до долару США у співвідношенні 1:1). Bank Frick став одним з провідних європейських блокчейн-банків, пропонуючи криптовалюту і кастодіальні послуги для інституціональних клієнтів і майнерів, набувши можливість прискорити обробку платежів [30].

Інший ризик для валютних ринків, пов'язаний з криптовалютою, стосується міжнародного кредитування та залучення інвестицій, механізми яких трансформуватимуться внаслідок все більшого поширення технологій краундфандінгу та ICO, які дозволяють залучати значні фінансові ресурси. В цьому напрямі показовими є підходи Мальти щодо створення інфраструктури, визначення нормативного режиму і правил регулювання віртуальних фінансових активів, проведення ICO і залучення інвестицій [31]. Високо оцінюється законодавча ініціатива Республіки Білорусь щодо розвитку цифрової економіки та Парку високих

технологій, в рамках якої визначено правила проведення ICO, створення і проведення торгів на криптобіржах, операцій з криптовалютами та їх контролю тощо [32].

Бюджетна безпека. Рівень забезпечення бюджетної безпеки і стабільність бюджетної системи визначають фінансовий суверенітет країни, що вкрай важливо в умовах зростання зовнішніх загроз і внутрішніх дисбалансів.

Недосконалість бюджетної політики та бюджетного механізму знаходить відображення в бюджетних відносинах, предметом яких є фінансові ресурси держави, їх мобілізація та розподіл, що, в свою чергу, призводить поряд з іншими чинниками до ризиків і загроз бюджетної безпеки. Сьогодні викликом для бюджетної безпеки стало використання криптовалюти та цифрових технологій для цілей тіньової економіки та економіки терору, об'єктами яких є економічне зростання, прямі іноземні інвестиції, фінансові ринки, торгівля, туризм та інші сфери, через нові моделі формування і руху нелегітимних фінансових потоків, конвертацію фіатних грошей в цифрові активи, незаконний вивід капіталу і нівелювання всіх заходів боротьби з боку державних органів і міжнародних організацій [33].

Внаслідок того, що криптовалюта поки ще не набула чіткого правового статусу і як платіжний засіб використовується поза традиційними фінансовими каналами, вона не підпадає під контроль грошових потоків і оподаткування, а, відтак, зменшується база оподаткування і бюджет не отримує повною мірою податкових надходжень, обсяг яких може бути достатньо значним, враховуючи капіталіза-

цію ринку криптовалют, що посилює його розбалансованість. Інвестиції в криптовалюту з метою отримання надприбутку завдяки її високого курсу, незважаючи на ризики, призведе до зменшення заощаджень у традиційній формі та ресурсної бази фінансових посередників, як наслідок, спостерігатиме обмеження можливостей традиційного механізму трансформації заощаджень в інвестиції. Збільшення обігу криптовалют в бізнес-процесах зменшить попит на національну валюту, а можливість отримання фінансових ресурсів на платформах краудфандінгу – на депозитні, розрахунково-касові і кредитні послуги фінансових посередників з втратою ними дохідності. Водночас, скоротяться надходження до бюджету від таких внутрішніх джерел як доходи центральних банків, які формуються за рахунок сеньйоражу та операційного доходу, що обмежить можливості кредитування уряду і негативно позначиться на обслуговуванні зовнішнього боргу та фінансовій безпеці країни.

Відповідно до цього, поряд з традиційними підходами стратегії забезпечення бюджетної безпеки повинні враховувати тенденції, нові виклики та загрози, які привносить поширення процесів цифровізації, щодо збалансованості і кореляції між бюджетною стратегією, системою та бюджетами всіх її рівнів, нормативно-правового забезпечення, інструментів бюджетного регулювання та підвищення їх ефективності, довгострокової політики заощаджень і інвестицій, податкової дисципліни тощо.

Податкова безпека. Якщо розглядати криптовалюту з точки зору податкової безпеки як складової фінансової безпеки, то зазначимо, що вона, за ра-

хунок таких властивостей як анонімність, конфіденційність, швидкість, транскордонність і мобільність транзакцій, сприяє зростанню ухилень від сплати податків, стає аналогом офшорів, розмиває базу оподаткування. У відповідь на такий виклик новою практикою стало, наприклад, об'єднання зусиль податкових органів США, Австралії, Великобританії, Канади і Нідерландів щодо розслідування схем ухилення від сплати податків з використанням криптовалют. Також на сьогодні вже можна стверджувати про напрацювання підходів до оподаткування криптовалют, що безпосередньо пов'язано з однозначним визначенням її правового статусу. На практиці активно впроваджується оподаткування для майнерів, криптоінвесторів криптовалютних бірж, споживачів криптоактивів (США, Німеччина, Канада, Індія, Сінгапур, Південна Корея, Киргизстан та ін.). З точки зору стратегічних цілей забезпечення фінансової безпеки в країнах світу створюються умови для подальшого стабільного розвитку, а тактичні – враховують необхідність забезпечення податкової безпеки та однозначно визначають правовий статус криптовалюти, політику та режими оподаткування, оцінки ризиків та підходів їх нейтралізації [34]. Щодо нівелювання можливості формування загроз податкової безпеки значної уваги потребують інституційні та організаційні чинники. Зокрема, потрібно проводити трансформацію національних податкових систем і податкового законодавства, напрацьовувати нові підходи здійснення податкового контролю і підвищення фінансової дисципліни в умовах цифрової економіки.

Потенційні можливості цифрових технологій забезпечити фінансову безпеку. Аналізуючи сутність і можливості інших цифрових технологій (Big Data, штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн) і фінансових інновацій на їх основі, зазначимо, що вони мають більш виражений позитивний потенціал для створення інструментів нейтралізації загроз фінансової безпеки.

На думку експертів, монетарна політика розвинених країн світу наближається до межі своєї ефективності [35], що вказує на потребу нових підходів, спираючись на нові джерела неструктурованих даних – соціальні мережі, традиційні інформаційні системи, інтернет речей. Так, технологія Big Data дозволяє в реальному часі відслідковувати стан економіки і вимірювати інфляцію за визначеним спектром індикаторів, спираючись, наприклад, на ціни в он-лайн магазинах, динаміку ринку праці, нерухомості, ділові очікування тощо), що підвищує якість аналізу і прогнозування, створює можливість завчасно виявляти проблеми і надає грошово-кредитній політиці більшої гнучкості та стійкості. Корисною технологія Big Data може бути при управлінні валютними резервами та визначенні оптимального їх обсягу, прогнозуванні валютних ризиків і забезпеченні стійкості національної валюти. Щодо проденційної політики, то від використання Big Data ефекти варто очікувати при забезпеченні фінансової стабільності, стрес-тестуванні, боротьбі з відмиванням коштів і фінансування тероризму, розкритті шахрайських схем тощо. На рівні фінансового посередника технологія Big Data важлива для визначення платоспроможності клієнта, виявлення

основних каналів транзакцій, сегментації та персоніфікації пропозиції продуктів і послуг, управління фінансовими ресурсами і кредитною заборгованістю, оцінки ризиків і антикризового управління, виконання вимог регулятора та подання звітності тощо. Тобто, такі підходи є якісним доповненням до традиційних, надаючи оперативну повну та деталізовану інформацію покращують операційну ефективність, забезпечення фінансової стабільності і фінансово-кредитної безпеки.

Поряд з цим, значні обсяги даних потребують сучасних методів, до яких належать технології штучного інтелекту (AI) та машинного навчання (Machine learning, ML), що дозволяють перетворити їх на знання. Серед напрямів використання AI і ML центральними банками варто відмітити: 1) удосконалення прогностичного та аналітичного інструментарію; 2) дослідження ринку щодо прозорості центрального банку та поведінкових трендів; 3) управління активами – виявлення динаміки змін курсу валют і цін на цінні папери, дорогоцінні метали для вироблення моделей торгівлі, відстеження реакції ринку на процентні ставки центрального банку; 4) аналіз ринку – виявлення змін цін активів для побудови стратегій їх розподілу, забезпечуючи баланс між ризиками і доходністю; 5) управління державними цінними паперами – виявлення динаміки змін для вироблення моделей торгівлі; 6) управління ризиками – оцінка фінансової стабільності; 7) підтримка користувачів за допомогою чат-ботів; тощо. Для комерційних банків та інших учасників ринку важливим є вірне розуміння висловлювань центральних банків як сигналів їх

майбутньої політики. В цьому напрямі дослідницький центр Nordea Research на основі AI в 2019 р. розробив інструмент Hawk-o-Meter для прогнозування грошово-кредитної політики ФРС, ЄЦБ, Банку Великобританії, Швеції щодо підвищення/зниження процентних ставок. Результати такого прогнозу публікуються в Twitter та Bloomberg. Поширення AI та ML в комерційних банках пов'язано з вирішенням проблем управління фінансовими, операційними і кредитними ризиками, а також для автоматизації служб підтримки за допомогою Чат-ботів для підвищення якості обслуговування і захисту від репутаційних ризиків за рахунок скорочення часу очікування і збільшення кількості оброблених запитів, постійного самонавчання на основі ML. Це дозволяє підвищити продуктивність і зменшити витрати важливих ресурсів, які в подальшому спрямовуватимуться на створення нової цінності.

Стосовно потенціалу використання цифрових технологій (Big Data, AI, ML, блокчейн, інтернет речей) в сфері управління державними фінансами і підвищення бюджетної безпеки зауважимо, що такі технології стануть дієвим інструментом макроекономічного і бюджетного прогнозування, планування та аналізу виконання бюджету, оцінки впливу проектів нормативно-правових і законодавчих актів на бюджет, ведення державних реєстрів, управління активами держави та державними інвестиціями, вдосконалення системи електронних закупівель тощо [36]. Все це в цілому зменшить ризики бюджетної безпеки.

Прикладом використання цифрових технологій в сфері оподаткування може слугувати проект AI Economist

компанії Salesforce, що здійснює імітаційне моделювання ідеальної податкової системи, до побудови якої прагнуть всі країни світу. Також ці технології здатні підвищити ефективність адміністрування податкових надходжень і протидії зловживанням і порушенням, більш точно прогнозувати та розраховувати базу оподаткування, удосконалити внутрішній контроль і аудит оподаткування, розширити електронні сервіси для платників податків тощо.

Нівелювання ризиків фінансової безпеки сприяють також технологія RegTech для підвищення ефективності виконання вимог регулятора та SupTech для забезпечення ефективних способів виявлення та оцінки ризиків, збору та аналізу даних.

Висновки. Цифрова економіка, процеси цифровізації та впровадження фінансових інновацій на основі цифрових технологій є незворотнім процесом еволюційного розвитку. В умовах цифрової економіки і зростання значущості інформаційних і технологічних факторів для економічного розвитку трансформується система загроз. Водночас змінюється специфіка впливів на фінансову безпеку та окремі її структурні складові, попередження руйнівної дії яких потребує розробки та реалізації практичних заходів удосконалення механізмів її забезпечення. Трансформаційні зміни ділового економічного середовища призводять до необхідності динамічного відгуку на цифрові тренди, формування спроможності впровадження фінансових інновацій на основі цифрових технологій, моніторингу фінансової безпеки для оцінювання захищеності, стабільності та стійкості фінансової системи, достатності економічного

потенціалу для ринкової та соціальної інклюзії.

Список використаної літератури

1. Винья П. Эпоха криптовалют. Как биткоин и блокчейн меняют мировой экономический порядок. М.: ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2017. 580 с.
2. Vovchenko N., Tishchenko E., Epifanova T., Gontmacher M. Electronic Currency: The Potential Risks to National Security and Methods to Minimize Them. *European Research Studies Journal*, 2017. vol. XX, issue 1, 36-48.
3. Gomber P., Koch J.-A., Siering M. Digital finance and FinTech: Current research and future research directions. *Journal of Business Economics*. 2017. Vol. 87(5). P. 537-580. DOI: 10.1007/s11573-017-0852-x.
4. Darolles S. The rise of fintechs and their regulation. *Financial Stability Review*, 2016, issue 20, pp. 85-92.
5. MacDonald T., Allen D., Potts J. Blockchains and the Boundaries of Self-Organized Economies: Predictions for the Future of Banking. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2749514 (дата звернення 12.04. 2020).
6. Malone M.S. The Big-Data Future Has Arrived. URL: <https://www.wsj.com/articles/the-big-data-future-has-arrived-1456184869>. (дата звернення 12.04. 2020).
7. Карчева Г.Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього. *Фінансовий простір*. 2015. № 2 (18). С.23-29.
8. Корнеев В., Чеберяко О Криптовалюти: ера і сфера фінансових інновацій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1(196). С.40-46.
9. Pantieliieva N., Khutorna M., Lytvynenko O., Potapenko L. FinTech, RegTech and Traditional Financial Inter-mediation: Trends and Threats for Financial Stability. *Data-Centric Business and Applications: Evolvments in Business Information Processing and Management*. Springer, 2019, Vol. 3, pp. 1-21. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-35649-1>
10. Treleaven P. Financial regulation of FinTech, *Journal of Financial Perspectives*, 2015, vol. 3, issue 3, pp.114-121.

11. Omarini A. The Digital Transformation in Banking and The Role of FinTechs in the New Financial Intermediation Scenario. URL: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/85228/1/MPRA_paper_85228.pdf. (дата звернення 12.04. 2020).
12. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Київ : УБС НБУ, 2014. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
13. Клоков Е. А. Финансовая безопасность государства: сущность и современные угрозы URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovaya-bezopasnost-gosudarstva-suschnost-i-sovremennye-ugrozy> (дата звернення 12.04.2020).
14. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека. *Віче*. 1998. № 11. С. 61–73.
15. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К. : «Ника-Центр», 2002. 751 с.
16. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 / Т. М. Болгар. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 22 с.
17. Вовк В. Я. Теоретические основы обеспечения финансовой безопасности. *Проблеми економіки*. № 4. 2012. С. 200-204.
18. Pantielieieva N. M., Rogova N. V., Braichenko S. M., Dzholos S. V., Kolisnyk A. S. Current aspects of transformation of economic relations: cryptocurrencies and their legal regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, Vol 4, No 31 (2019), 410-418. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v4i31.190962>
19. Громова А.С., Воробьева И.П. Источники опасностей и основные угрозы экономической безопасности бюджетной политики URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53067617.pdf> (дата звернення 12.04. 2020).
20. Пантелеева, Н. М. Нові форми грошей в умовах формування інформаційного суспільства. *Вісник НБУ*. 2015. № 5 (травень). С. 25-31.
21. Два швейцарских банка получили одобрение FINMA на предоставление криптоуслуг. URL: <https://bitnewstoday.ru/news/dva-shveytsarskikh-banka-poluchili-odobrenie-finma-na-predostavlenie-kriptouslug/> (дата звернення 12.04. 2020).
22. Отчёт о взаимной оценке. Меры по противодействию отмыванию денег и финансированию терроризма Российская Федерация. 2019. URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/fatf-2019-rossijskaa-federacia.pdf> (дата звернення 12.04. 2020).

23. Банк Японии и ЕЦБ тестируют возможности блокчейна. URL: <https://bits.media/news/bank-yaponii-i-etsb-testiruyut-vozmozhnosti-blokcheyna/> (дата звернення 12.04. 2020).
24. Как азиатское саморегулирование изменит будущее цифровой экономики URL: <https://bitnewstoday.ru/news/kak-aziatskoe-samoregulirovanie-izmenit-budushchee-tsifrovoj-ekonomiki/> (дата звернення 12.04. 2020).
25. Crypto-Assets: Implications for financial stability, monetary policy, and payments and market infrastructures. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scrops/ecb.op223~3ce14e986c.en.pdf> (дата звернення 12.04. 2020).
26. Pantielieieva N., Zaporozhets S., Nagaichuk N., Bartosh O. Transformation of financial intermediation in the context of spread of digital trends. *BULLETIN OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN*, 2019. № 3. pp. 144-152. DOI: <https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.80>
27. Пантелєєва Н.М. Реформування міжнародної валютної системи в умовах формування нової фінансової архітектури. *Фінансовий простір*. 2011. № 3. С. 28-42.
28. Синтетическая валюта гегемона: управляющий Банка Англии Марк Карни предлагает глобальную цифровую валюту URL: <https://ru.0xz.com/2019082731143.html> (дата звернення 12.04. 2020).
29. The Bank of England creates own digital currency not entirely unlike Bitcoin URL: <https://www.firmex.com/resources/blog/bank-of-england-blockchain-digital-currency-bitcoin/> (дата звернення 12.04. 2020).
30. Европейский банк использует стейблкоины вместо SWIFT URL: <https://bitnewstoday.ru/news/evropeyskiy-bank-ispolzuet-steyblkoiny-vmesto-swift/> (дата звернення 22.04. 2020).
31. Юрисдикция Мальты – одно из лучших мест для запуска ICO и развития криптобизнеса URL: <https://internationalwealth.info/cryptocurrency/malta-one-of-the-best-places-for-launching-ico-and-developing-crypto/> (дата звернення 22.04.2020).
32. Декрет № 8 «О развитии цифровой экономики» URL: <https://www.belrynok.by/2017/12/23/dekret-8-o-tsifrovoj-ekonomike-polnyj-tekst/> (дата звернення 22.04. 2020).

33. Pantielieieva N., Revera E. The multifaceted nature of the impact of digital technology on the economy of terror. *Financial Space*. 2019. № 4(36). P. 204-212. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.4\(36\).2019.190235](https://doi.org/10.18371/fp.4(36).2019.190235)
34. Рогова Н.В. Проблемні аспекти оподаткування криптовалют. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків : Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. 25 жовтня 2019 р. Черкаси: ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. С. 43-46.
35. Panizza, U., Wyplosz, C. The Folk Theorem of Decreasing Effectiveness of Monetary Policy: What Do the Data Say? *Russian Journal of Money and Finance*, 2018, 77(1), pp. 71-107. DOI: <https://doi.org/10.31477/rjmf.201801.71> (дата звернення 22.04. 2020).
36. Пантелєєва Н.М. Інноваційна технологія блокчейн у системі управління державними фінансами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*, 2018. Випуск 1 (51). С. 363-369. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1\(51\).363-369](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1(51).363-369)

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289)

JEL Classification E50, E60, F52, F60, G28, O33

FINANCIAL SECURITY IN THE DIGITAL ECONOMY: EXPECTATIONS AND REALITY

PANTIELIEVA Nataliia

Dr.Sc. in Economics, PhD in Technical sciences, Assoc. Prof.,

Banking University, Cherkasy Institute

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6457-6912>

e-mail: nnpanteleeva2017@gmail.com

Abstract. *The article analyzes scientific views on the nature and factors of financial security. The features and qualitative characteristics of digital technologies and financial innovations based on them are disclosed in relation to expectations and impacts on financial security in the digital economy. It is determined that cryptocurrency is a radical financial innovation, with the growth of market capitalization of which we should expect the emergence of risks for monetary policy, the international monetary system, international settlements and lending, and attracting investments. The position of central banks on the regulation of cryptocurrency and the issue of digital currency of central banks is characterized. An assessment of the possible consequences of the impact of the spread of cryptocurrency on budgetary security is made. Generalization of the practice of taxation of cryptocurrency, made it possible to identify threats to tax security and measures to neutralize them. Taking into account the multi-aspect nature of financial innovations, the potential capabilities of digital technologies (Big Data, artificial intelligence, machine learning, blockchain) and financial innovations based on them to strengthen financial security are substantiated.*

Key words: *financial security, financial and credit security, currency security, budget security, tax security, digital economy, financial innovation, digital technologies, cryptocurrency, Big Data, artificial intelligence, machine learning, blockchain.*

The evolutionary progress of the digital economy and the manifestation of global digital trends are increasingly seen in the growing role of information, strengthening the transformation of financial infrastructure, increasing volumes and accelerating the movement of financial flows, increasing competition and disintermediation in the financial services market. Multidimensionality, subject-object, functional and technological diversity spread of digitalization processes bringing additional uncertainty of impact on all components of financial security.

The purpose of the article is to analyze scientific views on the essence and factors of financial security, to reveal the features and qualitative characteristics of financial innovations based on digital technologies in terms of expectations and impact on financial security in the digital economy.

The analysis of researchers positions shows that the difference in the essential features of financial security is to clarify the target direction of the resulting action of its provision with varying degrees of detail. Most often, it is associated with the state of a particular subject, emphasizes the influence of external and

internal factors, the ability to resist them. Based on an integrated approach the author identified the factors of financial security that are influenced by the digital economy. According to identified factors, the peculiarity of their manifestation in the digital economy is revealed through the qualitative characteristics of digital technologies and financial innovations based on them, which have a multi-aspect impact. It is substantiated that the most radical impact on financial security can be expected from cryptocurrency as a financial innovation, in particular, in creating new challenges and threats to financial, credit, currency, budgetary and tax security as a result of the transformation of the

corresponding traditional systems. At the same time, it's proved that the position of central banks about regulation of cryptocurrency and the emission of digital currency requires a clear definition by them. Taking into account the multi-aspect nature of financial innovations, the potential capabilities of digital technologies (Big Data, artificial intelligence, machine learning, blockchain) and financial innovations based on them as a qualitative addition to traditional approaches to improve operational efficiency, ensure financial stability and financial security are substantiated.

References

1. Vin'ja P. (2017) *Jepoha kriptovaljut. Kak bitkoin i blokchejn menjajut mirovoj jekonomicheskij porjadok [The era of cryptocurrencies. How Bitcoin and blockchain are changing the global economic order]*. M.: ООО «Mann, Ivanov i Ferber», 580 s. [in Russian].
2. Vovchenko N., Tishchenko E., Epifanova T. & Gontmacher M. (2017) Electronic Currency: The Potential Risks to National Security and Methods to Minimize Them. *European Research Studies Journal*, 1, 36-48.
3. Gomber P., Koch J.-A. & Siering M. (2017) Digital finance and FinTech: Current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, 87(5), 537-580. doi: <https://doi.org/10.1007/s11573-017-0852-x>.
4. Darolles S. (2016) The rise of fintechs and their regulation. *Financial Stability Review*, 20, 85-92.
5. MacDonald T., Allen D. & Potts J. (2016) *Blockchains and the Boundaries of Self-Organized Economies: Predictions for the Future of Banking*. Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2749514.
6. Malone M.S. (2016) *The Big-Data Future Has Arrived*. Retrieved from: <https://www.wsj.com/articles/the-big-data-future-has-arrived-1456184869>.

7. Karcheva G.T. (2015) Virtual'ni innovacijni valjuty jak valjuty majbutn'ogo [Virtual innovative currencies as the currencies of the future]. *Finansovyj prostir – Financial space*, 2 (18), 23-29. [in Ukrainian].
8. Kornjejev V. & Cheberjako O. (2018) Kryptovaljuty: era i sfera finansovyh innovacij [Cryptocurrency: the era and sphere of financial innovation]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka- Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics.*, 1(196), 40-46. [in Ukrainian].
9. Pantelieieva N., Khutorna M., Lytvynenko O. & Potapenko L. (2019) FinTech, RegTech and Traditional Financial Inter-mediation: Trends and Threats for Financial Stability. *Data-Centric Business and Applications: Evolvments in Business Information Processing and Management. Springer*, 3, 1-21. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-35649-1>.
10. Treleaven P. (2015) Financial regulation of FinTech. *Journal of Financial Perspectives*, 3, 114-121.
11. Omarini A. The Digital Transformation in Banking and The Role of FinTechs in the New Financial Intermediation Scenario. Retrieved from: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/85228/1/MPRA_paper_85228.pdf.
12. Baranovs'kyj O.I. (2014) *Filosofija bezpeky [Safety philosophy]* (Vol. 1) Kyi'v: UBS NBU. [in Ukrainian].
13. Klokov E. A. *Finansovaja bezopasnost' gosudarstva: sushhnost' i sovremennye ugrozy [Financial security of the state: essence and modern threats]*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovaya-bezopasnost-gosudarstva-suschnost-i-sovremennye-ugrozy> [in Russian].
14. Jermoshenko M. M. (1998) Finansova bezpeka [Financial security]. *Viche*, 11, 61–73. [in Ukrainian].
15. Blank I. A. (2002) *Upravlenie finansovoj bezopasnost'ju predprijatija. [Financial security management of the enterprise]*. K. : «Nika-Centr». [in Russian].
16. Bolgar T. M. (2009) *Finansova bezpeka bankiv v umovah rynkovoï transformacii' ekonomiky Ukrai'ny [Financial security of banks in the context of market transformation of the Ukrainian economy]*. Extended abstract of Candidate's thesis. Sumy: DVNZ «UABS NBU». [in Ukrainian].
17. Vovk V. Ja. (2012) Teoretycheskye osnovy obespechenyja fynansovoj bezopasnosti. [Theoretical foundations of financial security.] *Problemy ekonomiky- The problems of economy*, 4, 200-204. [in Russian].

18. Pantielieieva N.M., Rogova N.V., Braichenko S.M., Dzholos S.V. & Kolisnyk A.S. (2019) Current aspects of transformation of economic relations: cryptocurrencies and their legal regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4(31), 410-418. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190962>.
19. Istochniki opasnostej i osnovnye ugrozy jekonomicheskoy bezopasnosti bjudzhetnoj politiki [Sources of dangers and main threats to the economic security of fiscal policy] Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/53067617.pdf> [in Russian].
20. Pantjeljejeva N. M. (2015) Novi formy groshej v umovah formuvannja informacijnogo suspil'stva. [New forms of money in the context of the formation of the information society]. *Visnyk natsionalnoho banku ukraïny - Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 5, 25-31. [in Ukrainian].
21. Dva shvejcarskih banka poluchili odobrenie FINMA na predostavlenie kriptouslug. [Two Swiss Banks Receive FINMA Approval To Provide Crypto Services]. bitnewstoday.ru. Retrieved from: <https://bitnewstoday.ru/news/dva-shveytsarskikh-banka-poluchili-odobrenie-finma-na-predostavlenie-kriptouslug/> [in Russian].
22. Otchjot o vzaimnoj ocenke. Mery po protivodejstviju otmyvaniju deneg i finansirovaniju terrorizma. [Mutual evaluation report. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures]. www.fatf-gafi.org. Retrieved from: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/fatf-2019-rossijskaa-federacia.pdf> [in Russian]
23. Bank Japonii i ECB testirujut vozmozhnosti blokchejna. [Bank of Japan and ECB test blockchain capabilities]. bits.media. Retrieved from: <https://bits.media/news/bank-yaponii-i-etsb-testiruyut-vozmozhnosti-blokcheyna/> [in Russian]
24. Kak aziatskoe samoregulirovanie izmenit budushhee cifrovoj jekonomiki [How Asian Self-Regulation Will Change the Future of the Digital Economy]. bitnewstoday.ru. Retrieved from: <https://bitnewstoday.ru/news/kak-aziatskoe-samoregulirovanie-izmenit-budushchee-tsifrovoy-ekonomiki/> [in Russian]
25. Crypto-Assets: Implications for financial stability, monetary policy, and payments and market infrastructures. Retrieved from: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op223~3ce14e986c.en.pdf>

26. Pantielieieva N., Zaporozhets S., Nagaichuk N. & Bartosh O. (2019) Transformation of financial intermediation in the context of spread of digital trends. *BULLETIN OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN*, 3, 144-152. DOI: [https://doi.org/ 10.32014/2019.2518-1467.80](https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.80)
27. Pantjeljejeva N.M. (2011) Reformuvannja mizhnarodnoi' valjutnoi' systemy v umovah formuvannja novoi' finansovoi' arhitektury. [Reform of the international monetary system in the minds of the formation of a new financial architecture] *Finansovyj prostir – Financial space*, 3, 28-42. [in Ukrainian].
28. Sinteticheskaja valjuta gegemona: upravljajushhij Banka Anglii Mark Karni predlagaet global'nuju cifrovuju valjutu [Synthetic Currency of the Hegemon: Bank of England Governor Mark Carney Proposes a Global Digital Currency] Retrieved from: <https://ru.0xzx.com/2019082731143.html> [in Russian].
29. The Bank of England creates own digital currency not entirely unlike Bitcoin. www.firmex.com. Retrieved from: <https://www.firmex.com/resources/blog/bank-of-england-blockchain-digital-currency-bitcoin/>
30. Evropejskij bank ispol'zuet stejblkoiny vmesto SWIFT [European Bank uses stablecoins instead of SWIFT]. bitnewstoday.ru. Retrieved from: <https://bitnewstoday.ru/news/evropeyskiy-bank-ispolzuet-steyblkoiny-vmesto-swift/> [in Russian].
31. Jurisdikcija Mal'ty – odno iz luchshih mest dlja zapuska ICO i razvitija kriptobiznesa [Jurisdiction of Malta is one of the best places for launching ICOs and developing crypto business]. internationalwealth.info. Retrieved from: <https://internationalwealth.info/cryptocurrency/malta-one-of-the-best-places-for-launching-ico-and-developing-crypto/> [in Russian].
32. Dekret № 8 «O razvitii cifrovoj jekonomiki» [«On the development of the digital economy»]. www.belrynok.by. Retrieved from: <https://www.belrynok.by/2017/12/23/dekret-8-o-tsifrovoj-ekonomike-polnyj-tekst/> [in Russian].
33. Pantielieieva N., Revera E. (2019) The multifaceted nature of the impact of digital technology on the economy of terror. *Financial Space*, 4(36), 204-212. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.4\(36\).2019.190235](https://doi.org/10.18371/fp.4(36).2019.190235)
34. Rogova N.V. (2019) Problemni aspekty opodatkovannja kryptovaljut [Problematic aspects of cryptocurrency taxation]. *Rozvytok bankivs'kyh system svitu v umovah globalizacii' finansovyh rynkiv : Materialy XIII Mizhnarodnoi' naukovo-*

praktychnoi' konferencii'.(pp. 43-46). Cherkasy: ChNNI DVNZ “Universytet bankivs'koï spravy” [in Ukrainian].

35. Panizza, U. & Wyplosz, C. (2018) The Folk Theorem of Decreasing Effectiveness of Monetary Policy: What Do the Data Say? *Russian Journal of Money and Finance*, 77(1), 71-107. DOI: <https://doi.org/10.31477/rjmf.201801.71>

36. Pantjeljejeva N.M. (2018) Innovacijna tehnologija blokchejn u systemi upravlinnja derzhavnymy finansamy. [Innovative blockchain technology in the public financial management system] *Naukovyj visnyk Uzhhorods'kogo universytetu. Serija «Ekonomika».- The Scientific Herald of Uzhhorod National University (Series: Economy)*, 1(51), 363-369. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1\(51\).363-369](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.1(51).363-369). [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209292](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209292)

УДК 339.92

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ – СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

КОЛЯДА Олена Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Університету Державної Фіскальної Служби України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7773-2005>
e-mail: kolyada_ov@i.ua*

ЗАЯЦЬ Діана Григорівна

*здобувач спеціальності Міжнародні економічні відносини
Університету Державної Фіскальної Служби України
e-mail: dianochka_zayats@ukr.net*

Анотація. У статті розкрито сутність та особливості транснаціональних корпорацій; досліджено діяльність іноземних транснаціональних корпорацій на території України; визначено вплив транснаціональних корпорацій на вітчизняну економіку; виявлено проблеми та розроблено пропозиції щодо покращення умов функціонування транснаціональних корпорацій на вітчизняному ринку при збереженні балансу інтересів, забезпечення екологічної та економічної безпеки країни.

Ключові слова: глобалізація, транснаціоналізація, транснаціональна корпорація, прямі іноземні інвестиції, міжнародний рух капіталу.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації стали каталізатором багатьох економічних явищ, лібералізації, відкритості і мобільності світових економік, які, в свою чергу, вплинули на формування єдиного економічного

Анотація. В статті раскрыта сутність и особенности транснациональных корпораций; исследована деятельность иностранных транснациональных корпораций на территории Украины; определено влияние транснациональных корпораций на отечественную экономику; выявлены проблемы и разработаны рекомендации для улучшения условий функционирования транснациональных корпораций на отечественном рынке при обеспечении баланса интересов, экологической и экономической безопасности страны.

Ключевые слова: глобализация, транснационализация, транснациональная корпорация, прямые иностранные инвестиции, международное движение капитала.

та інформаційного простору з поширенням поряд з позитивними ефектами економічних проблем і кризових явищ за принципом «доміно», фактори виробництва, створення нових форм і трансформацію підприємницької дія-

льності, уподобання і очікування споживачів. Всі ці обставини змінили роль і значення транснаціональних корпорацій в системі міжнародного господарювання, умови, фактори і силу їх впливу на національні економіки. У відповідь на це постає питання визначення з боку держави позиції до транснаціональних корпорацій, враховуючи позитивні ефекти для сталого економічного зростання і необхідності забезпечення контролю і адаптивного реагування на можливі дисбаланси, виклики та загрози.

Для України стратегічно важливими завданнями залишається покращення економіко-політичної ситуації та підвищення добробуту населення, для чого дієвим інструментом є співпраця із зарубіжними партнерами та залучення іноземних інвестицій. До таких цілком можна віднести транснаціональні корпорації (ТНК) як можливість виходу держави на світову арену та набуття статусу повноправного учасника міжнародних економічних відносин, прискореного розвитку галузей економіки, стимулювання конкуренції на ринку товарів і послуг, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Водночас підтримка та залучення значної кількості ТНК повинні стати стратегічним пріоритетом влади для забезпечення сталого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади діяльності транснаціональних корпорацій в контексті міжнародного ринку капіталу сформовані в роботах класиків економічної теорії, а саме П. Баклі, Л. Вельса, Р. Вернона, К. Іверсена, М. Кассона, С. Лалла, Т. Мана, К. Маркса, Дж. Ст. Милля, Д. Ріккардо, А. Ругмана, С. Хаймера,

Е. Хекшера, Я. Юхансона та інших. Проблеми функціонування транснаціональних корпорацій в сучасних умовах поширення процесів глобалізації, становлення нової системи міжнародних економічних відносин, посилення конкурентної боротьби досліджують представники зарубіжних наукових шкіл, зокрема, І. Ансофф, І. Абрамова, Д. Блейк, С. Глаз'єв, Дж. Данніг, П. Друкер, Т. Ігнатова, В. Іноземцев, М. Кастельс, А. Куерво-Казурр, М. Портер, Р. Раммамурти, Дж. Сингх, Д. Стигліц, Б. Хейфец та інші.

Проблемні аспекти транснаціоналізації світової економіки досліджують представники вітчизняної наукової школи, зокрема, викликають науковий інтерес праці К. Величко, В. Венгера, В. Гринь, І. Давидової, М. Когут, С. Кузьміна, Е. Лимонової, У. Моторнюк, Н. Стасюк, М. Терехух, О. Печенка та інших. Проблема інтеграції у процеси транснаціоналізації, особливостям функціонування транснаціональних корпорацій в Україні присвячують свої праці Т. Бусарєва, М. Далекорей, А. Креховець, Ю. Кушнір, Ж. Лисенко, Р. Мадяр, Н. Салатюк, О. Ярмак та інші. Аналізуючи цей вагомий науковий здобуток і високо цінуючи внесок дослідників у розробку теорій, концепцій, нових наукових підходів у сфері транснаціоналізації, відмітимо, що багатогранність цього процесу та особливості державного регулювання на рівні регіонів та країн зумовлюють характер функціонування транснаціональних корпорацій та підходи вирішення проблем, виникнення яких вони зумовлюють. Зокрема, незважаючи на те, що транснаціоналізація української економіки сприяє активному залученню держави до міжнародних економічних проце-

сів, вона також спричиняє залежність та підпорядкованість вітчизняного ринку іноземним корпораціям, що є серйозною проблемою. Все означене потребує продовження досліджень для наукового обґрунтування формування стратегії держави відносно транснаціональних корпорацій.

Мета статті полягає в узагальненні генезису становлення сутності поняття «транснаціональна корпорація», виявлення передумов, факторів, мотивів транснаціоналізації діяльності компанії, проведення аналізу діяльності транснаціональних корпорацій та розробка пропозицій щодо підвищення результативності їх функціонування для забезпечення сталого економічного зростання України.

Виклад основних результатів. Транснаціональні корпорації (ТНК) виступають одним із головних суб'єктів світогосподарських відносин та важливим чинником руху сучасного міжнародного бізнесу.

Існує велика кількість поглядів щодо визначення сутності поняття «транснаціональні корпорації». Це пояснюється тим, що компанії даного типу є складним елементом міжнародних економічних відносин. На відміну від звичайної корпорації вони переносять за кордон не тільки товар, а сам процес виробництва та вкладання капіталу, поєднуючи з цим використання іноземної робочої сили. Найбільш авторитетними трактуваннями поняття ТНК є офіційні визначення міжнародних організацій. Розглянемо їх більш уважно.

ЮНКТАД (Комісія ООН з торгівлі і розвитку) визначає ТНК як «підприємство, що поєднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох і більше

країнах, яке здійснює проведення зв'язаної політики й загальної стратегії через один чи більше центрів прийняття рішень» [1]. Тобто, така широка позиція відображає суто організаційно-правовий підхід, не підкреслюючи особливості економічного характеру їх діяльності.

Такого ж підходу, але з наголосом на можливість впливу, спостерігаємо у визначенні Організації Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕКД): «Транснаціональні корпорації звичайно включають компанії приватної, державної чи змішаної форм власності, які знаходяться в різних країнах. При цьому одна чи більше з цих компаній може здійснювати значний вплив на діяльність інших, особливо в сфері обміну знаннями й ресурсами» [2].

Розвиваючи цей підхід надалі, І.О. Пенська виокремлює мотиви і стверджує: «Транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу» [3, с. 3].

Натомість А.Л. Сапунцов розглядає ТНК з позицій результативного підходу і наголошує, що це «економічні структури зі складною організацією, які прагнуть досягти позитивного синергетичного ефекту і позитивного господарського результату з урахуванням дисконтування на певному горизонті планування» [16, с.11].

Основними критеріями, за якими компанії відносять до транснаціональних, є наступні [3, с. 3]: кількість країн, в яких діє корпорація (мінімум становить від двох до шести країн); певна кількість країн, в яких розміщені виробничі потужності корпорації; певний розмір капіталізації, якого досягла корпорація; володіння не менше 25% голосуючих акцій у трьох або більше країнах; частка зайнятих іноземних працівників, яка має складати не менше 25 %, річний обіг – не менше 1 млрд. дол. США; обсяг реалізації товарів за межами головної (материнської) компанії має складати не менше 20 %.

ЮНКТАД також відносить до критеріїв приналежності компанії до ТНК наступні [4, с.24]:

- компанія здатна проводити узгоджену політику через один або кілька центрів прийняття рішень;

- материнська компанія певної фірми має можливість контролювати активи інших економічних одиниць у державах їхнього базування шляхом участі в капіталі;

- застосовує прямі інвестиції за кордоном для побудови нових підприємств, філій, що робить компанію транснаціональною.

Для більш глибокого розуміння сутності ТНК, варто визначити фактори їх формування. Зокрема, на думку Ю.С. Якуніної до таких варто віднести: прагнення національних суб'єктів ринку до інтеграції в систему, що перевершує за своїми інтегральним якість всі її елементи; розширення прямих інвестицій до світового рівня, враховуючи вдосконалення інвестиційної, виробничої, ринкової інфраструктури в 20-м столітті; становлення якісно нових ринкових зв'язків (гло-

бальних) залежно від диверсифікації найбільших суб'єктів ринку; перерозподіл світової економіки найефективнішими олігополіями; розвиток якісно нових організаційно-управлінських зв'язків, що поєднують в рамках транснаціональних корпорацій ринково-стихийне і планове початку; криза розвитку економічних систем, обмежених регіональними та національними рамками; посилення міжнародної конкуренції [17, с.9].

В.О. Уланов, аналізуючи становлення і особливості організації ТНК за досвідом європейських країн в часовому інтервалі ХІХ-ХХІ ст., наголошує на трансформації цільових пріоритетів діяльності і ресурсів їх реалізації, форм і механізмів, адаптованих під зміни економічного середовища [18, с.9].

Упродовж останніх десятиліть все більш чітко прослідковується трансформація традиційної моделі і поява «нових» ТНК, для яких підвищується значущість інформаційних ресурсів і людського капіталу проти матеріальних ресурсів, стає менш важливою вертикальна інтеграція корпорацій і набуває значення множинність і різноманіття відносин між незалежними економічними агентами, зростає гнучкість і потенціал розвитку корпоративного управління тощо.

Все означене ставить питання дослідження багатоаспектного впливу ТНК на розвиток національних економік, у тому числі України.

Початком діяльності ТНК в Україні можна вважати 1991 р., коли з набуттям суверенітету країна стала більш відкритою для іноземних інвесторів.

Серед мотивів входження зарубіжних ТНК на вітчизняний ринок стали привабливість наявності в Україні

значних запасів сировинних ресурсів (вугілля, залізної та марганцевої руди, сірки, ртуті, титану, урану, граніту, мінеральних солей), розвинутість добувної і транспортної інфраструктури, дешева робоча сила та низький рівень

конкурентоспроможності національних підприємств [5, с.265].

Сьогодні сукупний дохід найбільших компаній України розподілено між підприємствами державного і приватного секторів та ТНК (рис. 1).

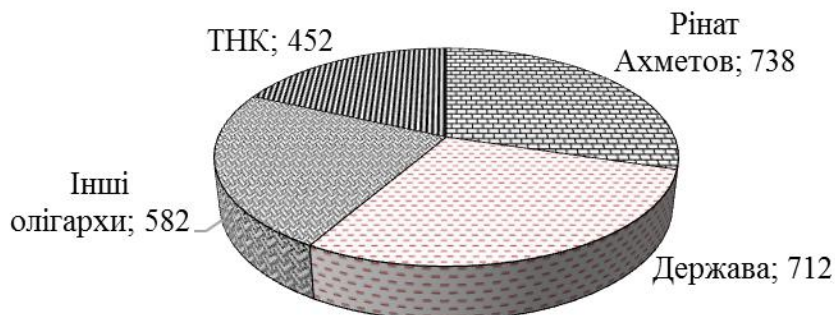

Рис. 1. Власники компаній України із найбільшим прибутком (млрд грн)

Джерело: складено на основі [6]

Зокрема, частка державних підприємств становить лише 29% (712 млрд грн) проти 53% (1320 млрд грн) підприємств, які належать олігархічним структурам. Тобто, ринок є монополізованим олігархічними структурами, а за таких обставин ТНК, частка яких становить лише 18% (452 млрд грн), і держава не мають значного впливу на розвиток конкуренції на ринку товарів і послуг.

Розглянемо діяльність ТНК з точки зору отримання прибутку (табл. 1). Зауважимо, що серед найприбутковіших ТНК, які діють на території України, перше місце займає корпорація ArcelorMittal, Лакшмі Міттал (Індія), другу позицію займає Philip Morris (Швейцарія), на третій позиції знаходиться ТНК Carlsberg Group. Передостанню позицію серед лідерів найприбутковіших ТНК займає корпорація Syngenta (Швейцарія). Остання позиція належить корпорації METRO Group (Німеччина).

Аналіз спеціалізації ТНК показав, що серед лідерів найбільше компаній, які займаються виробництвом та реалізацією цигарок, зокрема, Philip Morris (Швейцарія), British American Tobacco (ВАТ, Великобританія), Борис Кауфман, Річард Даксбері та Річард Доріан Фенхальц (Великобританія), Japan Tobacco International, JTІ (Японія). Зауважимо, що значна частина ТНК в секторі АПК орієнтується не тільки на виробництво та реалізацією цигарок, але також виробництво зернових і бобових, алкогольних напоїв, кондитерської продукції. В промисловому секторі варто відмітити дочірні компанії ПрАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» (власник ArcelorMittal, Лакшмі Міттал, Індія), що спеціалізується на металургії, ПАТ «Мотор Січ» (власник

Найприбутковіші транснаціональні корпорації, які діють на території України

№	Дочірня компанія	Виручка (млрд грн)	Прибуток/Збиток (млн грн)	Вид діяльності	Власник
1	ПрАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг"	67,96	9 509	ГМК: виплавка сталі, виробництво прокату	ArcelorMittal, Лакшмі Міттал (Індія)
2	ПрАТ "Філіп Морріс Україна"	12,22	2 147	АПК: виробництво та реалізація цигарок	Philip Morris (Швейцарія)
3	ПАТ "Карлсберг Україна"	7,5	1 634	АПК: виробництво алкогольних напоїв	Carlsberg Group (Данія)
4	ПрАТ "А/Т тютюнова компанія "В.А.Т.-Прилуки"	6,72	1 180	АПК: виробництво та реалізація цигарок	British American Tobacco, ВАТ (Велика Британія)
5	ПАТ "Мотор Січ"	12,02	1 108	Машинобудування: виробництво авіаційних двигунів	Skyrison (Китай)
6	ТОВ "Тедіс Україна"	51,46	788	Дистрибуція: продаж тютюнових виробів	Борис Кауфман, Річард Даксбері та Річард Доріан Фенхальц (Великобританія)
7	ТОВ "Епам Системз"	6,44	722	ІТ: розробка програмного забезпечення	Епам (США)
8	ПЗІ "Тойота-Україна"	10,43	668	Дистрибуція: реалізація легкових автомобілів	Toyota Group (Японія)
9	ПЗІ "Макдональдз Юкрейн Лтд"	6,34	657	Рітейл: організація мережі швидкого харчування	McDonald's (США)
10	ПАТ "Джей Ті Інтернешнл Україна"	6,52	599	АПК: виробництво та реалізація цигарок	Japan Tobacco International, JTІ (Японія)
11	ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»	10,06	569	ГМК: видобуток глини для виробництва алюмінію	(Олег Дерипаска РФ)
12	ПрАТ "Монделіс Україна"	5,93	535	АПК: виробництво кондитерської продукції	Kraft Foods B.V (Нідерланди)
13	ТОВ "Байєр"	6,96	509	Дистрибуція: реалізація фармпрепаратів та аграрної продукції	Bayer Global Investment (США)
14	ТОВ "Сингента"	9,96	488	АПК: виробництво зернових та бобових	Syngenta (Швейцарія)
15	ТОВ "Метро Кеш Енд Кері Україна"	17,42	467	Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети	METRO Group (Німеччина)

Джерело: складено на основі [6]

Skyrison, Китай) – на машинобудуванні, а саме виробництві авіаційних двигунів. Здійснюючи свою діяльність в

Україні, зарубіжні ТНК сприяють розвитку національної економіки через прямі іноземні інвестиції, передові те-

хнології, інноваційну культуру виробництва, створення нових робочих місць та пропозиція високої заробітної платні місцевому населенню, розширення структури вітчизняного експорту зі збільшенням його частки на світовому ринку, стимулювання українських виробників до покращення своєї роботи та якості продукції, значні капіталовкладення в економіку країни, збільшення податкових надходжень до бюджету України, залучення іноземного досвіду в управлінні та виробництві та інше.

Але політична нестабільність, економічні кризи і нестабільність національної валюти, плохій інвестиційний клімат і криза довіри, високий рівень корупції, недосконала судова система, монополізація ринків і, звичайно ж, військовий конфлікт України з Росією

нівелюють позитивні ефекти ТНК [7, с.5].

Р.О. Мадяр, Ю.Б. Кушнір та М.І. Далекорей зазначають: «На відміну від нашої держави сусідні країни мають досить привабливі умови підприємництва та ділове середовище. Більшість зареєстрованих в Україні транснаціональних корпорацій – це компанії з досить швидким обігом капіталу, «тому що ми – дуже ризикована країна». Хоча в Україні не найвищі податки в Європі, але корупційна складова теж лягає фінансовим тягарем на плечі підприємств і часто є непосильною для них» [15, с.29].

Аналіз країн-інвесторів в економіку України показав, що лідером залишається Кіпр, обсяг інвестицій якого за весь час становив 10 303,2 млрд дол США (рис. 2).

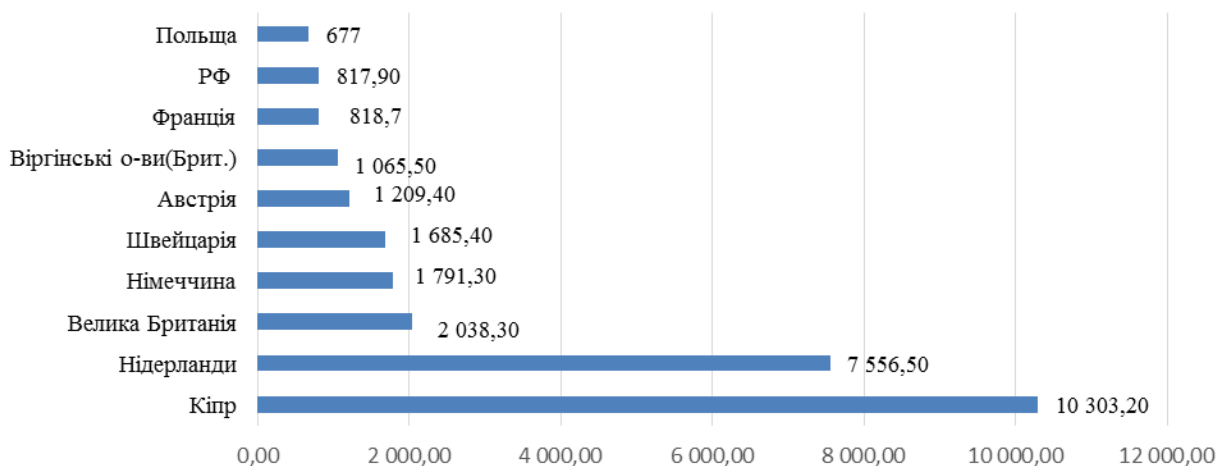

Рис. 2 Прямі іноземні інвестиції України (млрд дол США)

Джерело: складено на основі [6]

Другу позицію займають Нідерланди – 7 556,5 млрд дол США, а третю – Великобританія з обсягом інвестицій 2 038,3 млрд дол США. Аутсайдерами є Польща та Росія, інвестиції яких дорівнюють 677 млрд дол США та 817,9 млрд дол США відповідно.

Найбільші обсяги іноземних інвестицій надходять у сферу промисловості, оптову та роздрібну торгівлю, а найменше – в професійну, наукову, технічну діяльність, сферу інформації та телекомунікації, тобто зарубіжні інвестори не прагнуть інвестувати у високотехнологічні галузі України.

Вони надають перевагу сферам, де є можливість отримати швидкий прибуток і максимально використати ресурси, не ставлячи за мету довгостроковий прогресивний розвиток країни.

З точки зору надходжень до державного бюджету у вигляді сплати пода-

тків діючими в Україні ТНК відмітимо, що для них податковий режим є прийнятним порівняно з іншими країнами, тому, враховуючи їх прибутковість, обсяги податкових платежів є значними (рис. 3).

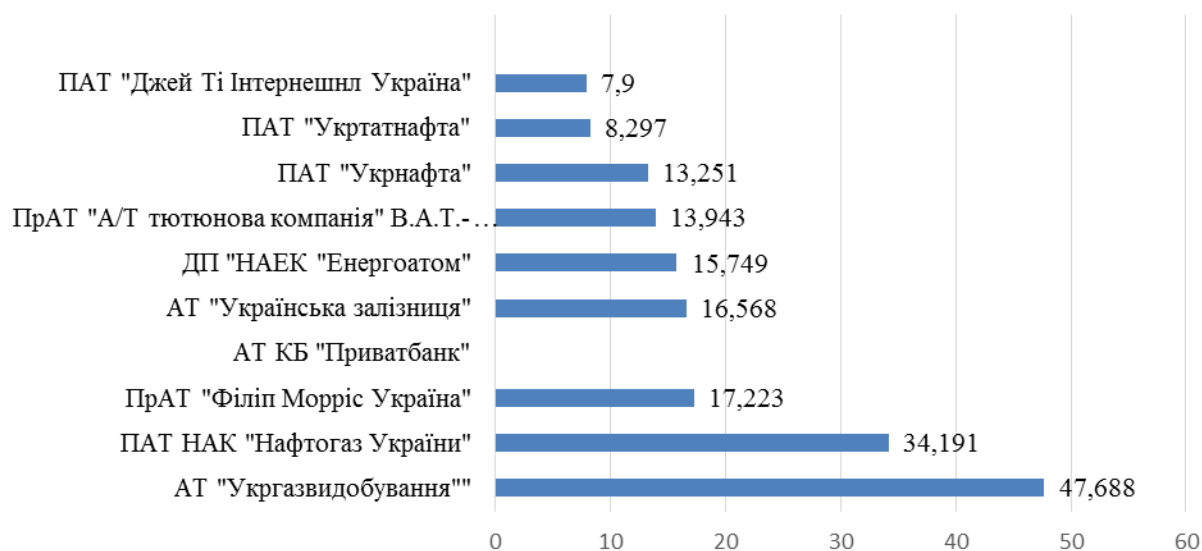

Рис. 3. Найбільші компанії України за сумою сплати податкових платежів станом на 2019 р. (млрд грн)

Джерело: складено на основі [8]

Найбільшими платниками податків в Україні є компанії АТ «Укргазвидобування», ПАТ НАК «Нафтогаз України» та ПрАТ «Філіп Морріс Україна» (Philip Morris, Швейцарія). До цього списку також входять ТНК – ПрАТ «А/Т тютюнова компанія В.А.Т.-Прилуки» (British American Tobacco, ВАТ, Великобританія), ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна» (Japan Tobacco International, JTІ, Японія). Загалом, до 100 найбільших платників податків України відносяться такі компанії ТНК як: ПрАТ «Імперіал Тобакко Продакшн Україна», ПрАТ «Карлсберг Україна», ТОВ «Тедіс Україна», ПзП «Макдональдз Юкрейн ЛТД», ТОВ «Філіп Морріс Сейлз Енд

Дистриб'юшн», ТОВ «Метро Кеш Енд Кері Україна», ПАТ «Мотор Січ», ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», ПрАТ «Джей Ті Інтернешнл Компані Україна», ПП «Тойота-Україна» [9].

Позитивний вплив ТНК на економіку України можна оцінити через кількість залучених працівників, яких вони забезпечують робочими місцями (рис. 4). Серед ТНК, які діють в Україні, найбільшими роботодавцями є компанії ПАТ «Мотор Січ» і ПАО «АрселорМетал Кривий Ріг», в кожній з яких налічується працівників в межах 20-30 тис. У 2018 р. компанія «Мотор Січ» займала 11 позицію, а ПАО «АрселорМетал Кривий Ріг» –

15 позицію серед найбільших українських роботодавців.

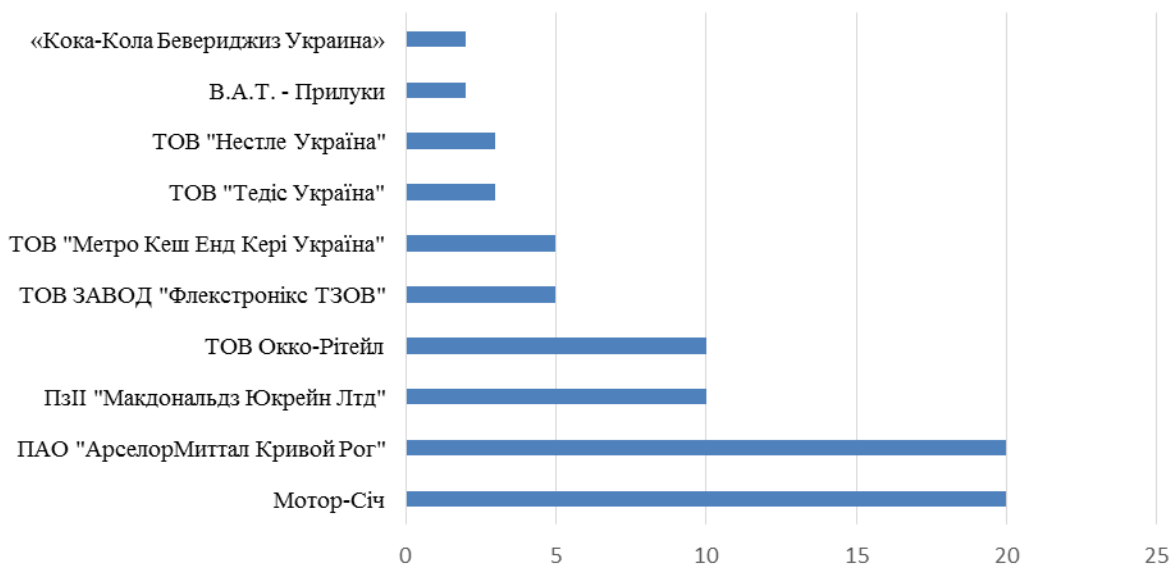

Рис. 4. ТНК, які є найбільшими роботодавцями в Україні

Джерело: складено на основі [9]

До ТНК, які забезпечують робочими місцями від 5-10 тис працівників кожна, відносяться: ПзП «Макдональдз Юкрейн Лтд», ТОВ «Окко-Рітейл», ТОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмБХ», ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» та інші. Так, ПзП «Макдональдз Юкрейн Лтд» займає 26 позицію в цьому рейтингу, ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» – 42-гу, ТОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмБХ» – 44, ТОВ «Окко-Рітейл» – 46 позицію.

Європейська бізнес асоціація вважає одним із найважливіших стримуючих факторів щодо залучення прямих іноземних інвестицій в національну економіку проблему захисту прав власності. Інвестори не мають впевненості щодо безпечного збереження свого капіталу. Як наслідок, це уповільнює інвестиційні процеси і бажання провадити господарську діяльність в Україні [10].

Поряд з позитивними ефектами для національної економіки України ТНК несуть певні загрози:

1. Монополізація ринків за рахунок відсутності конкуренції з боку вітчизняних виробників [11, с. 141].

2. Втручання ТНК у сфери дії державної влади, вони здатні порушувати національне законодавство та не дотримуватися економічної політики України.

3. Виснаження національних природних ресурсів.

4. Перенесення та/або відкриття шкідливих і екологічно небезпечних підприємств на території України. На думку Ж.П. Лисенко: «Іноземні інвестори найчастіше захоплюють перспективні і більш розвинуті напрями діяльності приймаючих країн і можуть нав'язувати вітчизняним підприємствам застарілі й екологічно небезпечні технології» [12, с.415].

5. Створення диспропорцій у розвитку різних секторів економіки через нерівномірність їх інвестування (більшість інвесторів залучають кошти в галузі, які дають змогу швидко отри-

мувати прибутки та несуть невеликий ризик).

6. Контроль та панування над/на певними секторами українського ринку через вільний доступ зарубіжних компаній до нього.

7. Знецінення грошової одиниці України через активні розрахунки на її території в іноземній валюті та здатність ТНК змінювати паритет національних валют інших країн.

8. Відтік капіталу та перерахування більшої частини прибутків корпорації до країни базування.

9. Використання української економіки як сировинної бази.

10. Завезення застарілих технологій і засобів виробництва до України, щоб продовжити їх життєвий цикл і термін експлуатації.

Отже, від ефективності функціонування ТНК в економіці України залежить її динамічний розвиток і добробут населення за умови дотримання ними пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики держави і не порушення її економічної безпеки.

Враховуючи все означене і необхідність перетворення України в привабливу територію для зарубіжних ТНК, держава повинна проводити активну і дієву політику для, з одного боку, нейтралізувати негативні наслідки транснаціоналізації, а з іншого – покращити умови ведення бізнесу в Україні. На нашу думку, доцільним є втілення в життя таких стратегічних кроків: 1) покращити інвестиційний клімат і створити умови для реалізації інвестиційних проектів; 2) підвищувати рівень бізнес свободи і активно розвивати державно-приватне партнерство [13, с. 114]; 3) послабити протекціоністську політику; 4) спрямовувати значні довгострокові фінансові ресур-

си на розвиток державних підприємств за умови належного регулювання і формування проконкурентного середовища на вітчизняному ринку товарів і послуг; 5) вжити заходів для захисту іноземних інвестицій, прав власності та інших комерційних інтересів закордонних інвесторів; 6) надавати державну підтримку підприємствам, які створюють продукцію більшої доданої вартості; 7) підтримувати створення стратегічних альянсів в Україні зі зміною ролівої участі в партнерстві як потужної вітчизняної бізнес-структури, яка співпрацює із ТНК [14, с. 68]; 8) удосконалити облік і звітність ТНК та українських підприємств тощо.

Висновки. Україна є досить привабливою для функціонування транснаціональних корпорацій завдяки значним запасам сировинних ресурсів, дешевої робочої сили та низькому рівню конкурентоспроможності національних підприємств. Здійснюючи свою діяльність на території України ТНК несуть як загрозливий, так і сприятливий вплив на національну економіку.

На нашу думку, підтримка функціонування ТНК в Україні є стратегічним пріоритетом на шляху до розвитку вітчизняної економіки та підвищення добробуту населення. В той же час уряд держави повинен захищати вітчизняний ринок від негативного впливу ТНК шляхом підтримки місцевих виробників, дотримання зваженого підходу у відкритті доступу до оборонно-промислового сектору економіки, чіткого прописування своїх умов та відстоювання інтересів в рамках міжнародних угод і нормативно-правових актів, не дозволяючи ТНК попірати національні інтереси, пору-

шувати екологічну та економічну безпеку.

Список використаної літератури

1. United Nations Conference on Trade and Development: веб-сайт. URL: www.un.org > unctad (дата звернення: 10.02.20)
2. Organisation for Economic Co-operation and Development: веб-сайт. URL: unic.org.ua (дата звернення: 10.02.20)
3. Моторнюк У. І., Терехух М. І., Стасюк Н. Р. Транснаціоналізація як фактор розвитку світової економіки. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?op=1&z=6718> (дата звернення: 29.02.20).
4. Салатюк Н. М. Економічні наслідки та проблеми функціонування ТНК в Україні в умовах глобалізації світової економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 23 -26.
5. Тютюнник М. О. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*. 2019. № 2. С. 264-267.
6. 200 найбільших компаній України 2018 року: веб-сайт. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3147570/200_nayiblshih_kompaniy_ukrani_2018_roku (дата звернення: 29.02.20)
7. Штепенко К. П., Забураєва О. Ю. Аналіз прямих іноземних інвестицій в економіку України та передумови необхідності їх залучення. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7040> (дата звернення: 29.02.20)
8. ТОП-100 найбільших компаній України за сумою сплати податкових платежів за 2019 рік: веб-сайт. URL: <https://rating.zone/top-100-najbilshykh-kompanij-ukrainy-za-sumoiu-splaty-podatkovykh-platezhiv-za-2019-r/> (дата звернення: 29.02.20).
9. Топ-200 найбільших роботодавців України за кількістю працюючих станом на 2018 р. : веб-сайт. URL: https://rating.zone/wpcontent/uploads/2018/10/top_200_naibilshih_robotodavciv_ukrainy_.jpg (дата звернення: 29.02.20).
10. Офіційний веб-сайт Європейської Бізнес Асоціації: веб-сайт. URL: https://eba.com.ua/en/press_and_media/press_room/indices/investment_attractiveness_index (дата звернення: 28.03.20).

11. Давидова І. О, Величко К. Ю., Печенка О. І. Транснаціональні корпорації. Харків: Видавництво «Форт», 2018. 175 с.
12. Лисенко Ж.П. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 412– 417.
13. Чуницька І.І., Морозова І.В. Інвестиційний клімат України: сутність, проблеми та шляхи їх вирішення. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3(14). С. 111 – 117.
14. Бусарева Т. Г. Макрорегуляторне забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних ТНК. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 24 (1). С. 64-70.
15. Мадяр Р. О., Кушнір Ю. Б., Далекорей М. І. Транснаціоналізація українського бізнесу в глобальній економіці. *Економічна наука*. 2017. № 11. С. 26 - 31.
16. Сапунцов, А. Л. Транснациональные корпорации развивающихся стран: внешнеэкономическая экспансия: автореф. дис. на соискание учен. степени доктора экон. наук. Москва, 2016. 49 с.
17. Якунина Ю. С. Транснациональные корпорации в российской экономике как объект государственного регулирования : автореф. дис. на соискание учен. степени кандидата экон. наук. Томск, 2013. 24 с.
18. Уланов В.А. Особенности организации транснационального бизнеса: мировая практика и опыт стран Северной Европы: автореф. дис. на соискание учен. степени кандидата экон. наук. Санкт-Петербург, 2013. 20 с.

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209292](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209292)

JEL CLASSIFICATION F23

TNC – THE STRATEGIC PRIORITY OF THE FUTURE OF UKRAINE**KOLYADA Olena**

*Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor,
Assistant Professor of the Department of International Economics
University of the State Fiscal Service of Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7773-2005>
e-mail: kolyada_ov@i.ua*

ZAIATS Diana

*student of the fourth stage
speciality of International Economic Relations
University of the State Fiscal Service of Ukraine
e-mail: dianochka_zayats@ukr.net*

Abstract. *The article defines nature and features of transnationals corporations. The activity of foreign TNCs in Ukraine is explored. The impact of transnationals corporations on the national market are determined. Functional problems of world's TNCs on the national market are found out; Strategies for improving conditions of existing TNCs in Ukraine are formulated. Problems of functioning of TNCs in the domestic market are revealed and an improvement of conditions of their functioning at preservation of balance of interests, maintenance of ecological and economic safety of the country are offered by the authors.*

Keywords: *globalization, transnationalization, transnational corporation, foreign direct investment, international movement of capital.*

At the current stage the process of the transnationalization is expanding around the world very active. This process is caused by the activity of transnational corporations on territories of different countries.

This process is expression of global integration, when countries exchange direct foreign investments with each other. The country, which is connected to these process and has some TNCs on its territory is assumed to be member of international economic relations and relates to the world economy.

Nowadays the development of economic, political situation in Ukraine and improving welfare of Ukrainian people is strategically important mission for Ukrainian government. The cooperation with foreign partners and attracting investment to the national economy is claimed to be the main tool for achievement these goals. Transnational corporations are opportunity to access to the world stage for each country. Therefore research on its functioning in Ukraine is actual and important for today.

The purpose of the article is to generalize the genesis of the essence of the concept of "transnational corporation", identify prerequisites, factors, motives for transnationalization of companies, analyze the activities of transnational corporations and develop proposals to improve their performance to ensure sustainable economic growth in Ukraine

During the analysis next methods were used: systemic analysis and fusion, statistical observation, comparing, systematization and graphical method.

The article defines nature and features of transnationals companies. The activity of foreign TNCs in Ukraine is explored. The international companies, which operate and have the largest profits in Ukraine are analyzed. Sectors of the Ukrainian economy, in which a lot of transnational companies operate are defines. The countries, which invest the most in Ukrainian economy are found out.

During this research it was revealed that our country is very attractive for

foreign companies. Ukraine has a great potential for development foreign business on its territory. It was determined that transnational enterprises has the large positive impact on the national market. Our country receives a lot of direct foreign investment from abroad through TNCs. International corporations paid to the Ukrainian budget large taxes. Overseas businessmen offer to Ukrainian people a great part of workplaces. It is very positive aspect for economy of Ukraine.

At the same time the negative impact of TNCs on the Ukrainian economy is revealed. The main aspects of this impact are total control over national market and our dependence on foreign companies. A lot of problems in Ukraine, which impede successful functioning of global TNCs on the national market is analyzed also. At the end of this research strategies for improving conditions of existing TNCs in Ukraine are formulated.

References

1. United Nations Conference on Trade and Development. unctad.org. Retrieved from: <https://unctad.org/>
2. Organisation for Economic Co-operation and Development. unic.org.ua. Retrieved from: www.unic.org.ua
3. Motorniuk U. I., Terebukh M. I. & Stasiuk N. R. (2018) Transnatsionalizatsiia yak faktor rozvytku svitovoi ekonomiky [Transnationalization as a factor of the development of the world economy]. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=6718>
DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.103> [in Ukrainian].
4. Salatiuk N. M. (2017) Ekonomichni naslidky ta problemy funktsionuvannia TNK v Ukraini v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky.[Economic

consequences and problems of TNCs functioning in Ukraine in the conditions of globalization of the world economy]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky - Global and National Problems of Economy*, 17, 23-26. [in Ukrainian].

5. Tiutiunyk M. O. (2019) Osoblyvosti diialnosti transnatsionalnykh korporatsii v Ukraini. [Features of the activity of TNCs in Ukraine] *Molodizhnyi ekonomichnyi visnyk KhNEU im. S. Kuznetsia*, 2, 264 – 267. [in Ukrainian].

6. 200 naibilshykh kompanii Ukrainy 2018 roku. biz.censor.net.ua. Retrieved from: https://biz.censor.net.ua/resonance/3147570/200_nayibshih_kompanyi_ukranyi_2018_roku [in Ukrainian]

7. Shtepenko K. P. & Zaburaieva O. Yu.(2019) Analiz priamykh inozemnykh investytsii v ekonomiku Ukrainy ta peredumovy neobkhidnosti yikh zaluchennia. [The analysis of direct foreign investment in the Ukrainian economy and precondition of importance for its involvement]. *Efektivna ekonomika*, 5. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7040> [in Ukrainian].

8. TOP-100 naibilshykh kompanii Ukrainy za sumoiu splaty podatkovykh platezhiv za 2019 rik. rating.zone. Retrieved from: <https://rating.zone/top-100-najbilshykh-kompanij-ukrainy-za-sumoiu-splaty-podatkovykh-platezhiv-za-2019-r/> [in Ukrainian]

9. Top-200 naibilshykh robotodavtsiv Ukrainy za kilkistiu pratsiuiuchykh stanom na 2018 r. rating.zone. Retrieved from: https://rating.zone/wpcontent/uploads/2018/10/top_200_naibilshih_robotodavciv_ukrainy__.jpg) [in Ukrainian]

10. Ofitsiinyi veb-sait Yevropeiskoi Biznes Asotsiatsii. eba.com.ua. Retrieved from: https://eba.com.ua/en/press_and_media/press_room/indices/investment_attractiveness_index [in Ukrainian]

11. Davydova I. O, Velychko K. Yu. & Pechenka O. I. (2018) *Transnatsionalni korporatsii [Transnational Corporations]*. Kharkiv: Vydavnytstvo «Fort». [in Ukrainian].

12. Lysenko Zh.P. (2016) Vplyv diialnosti transnatsionalnykh korporatsii na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy.[The influence of the activity of TNCs on economic development of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo- Economy and society*, 3, 412-417. [in Ukrainian].

13. Chunyaitska I.I. & Morozova I.V. (2019) Investytsiinyi klimat Ukrainy: sutnist, problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. [The investment climate of Ukraine: essence, problems and ways to solve them]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk- Pryazovskyi economic herald*, 3(14), 111-117. [in Ukrainian].

14. Busarieva T. H. (2019) Makrorehulatorne zabezpechennia konkurentospromozhnosti vitchyznianskykh TNK.[Macroregulating providing of the competitiveness of national TNCs]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu - Scientific Herald of Uzhhorod National University*, 24(1), 64-70. [in Ukrainian].
15. Madyar R.O., Kushnir Y. B. & Dalekorey M.I. (2017) Transnazionalizacia ukrainskogo biznesu v globalnii ekonomiki [Transnationalization of Ukrainian business in the global economy]. *Ekonomichna nauka*, 11, 26-31. [in Ukrainian].
16. Sapuncov, A. L. *Transnacional'nye korporacii razvivajushhhsja stran: vneshnejekonomicheskaja jekspansija [Transnational Corporations in Developing Countries: Foreign Economic Expansion]*. Institut Afriki RAN: Moskva [in Russian].
17. Jakunina Ju. S. *Transnacional'nye korporacii v rossijskoj jekonomike kak ob#ekt gosudarstvennogo regulirovanija [Transnational corporations in the Russian economy as an object of state regulation]*. Extended abstract of candidate's thesis. TGU: Tomsk [in Russian].
18. Ulanov V.A. *Osobennosti organizacii transnacional'nogo biznesa: mirovaja praktika i opyt stran Severnoj Evropy. [Features of the organization of transnational business: world practice and experience of the Nordic countries]*. Extended abstract of candidate's thesis. SPbGJeU: Sankt-Peterburg. [in Russian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209293](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209293)

УДК 378.112:005.336.1(477)

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ**ЧАЙКА Інна Петрівна,***кандидат економічних наук,**доцент, доцент кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки**«Полтавський університет економіки і торгівлі»**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-3015>**e-mail: nchajca@ukr.net*

Анотація. Стаття присвячена питанню розробки механізму маркетингового управління закладом вищої освіти (ЗВО), який би узгодив внутрішні взаємозв'язки такого підприємства як системи, а також його зв'язки з зовнішнім (мікро- і макро-) середовищем. У статті подано авторське визначення терміну «механізм маркетингового управління», розроблено структуру механізму маркетингового управління ЗВО та подано алгоритм його формування.

Ключові слова: маркетинг, холістичний маркетинг, принципи холізму, маркетингове управління, маркетинговий механізм, ефективність.

Постановка проблеми. Маркетингове управління підприємством як процес спрямування системної маркетингової взаємодії його функціональних підрозділів щодо залучення, збереження і розвитку споживачів вимагає формування відповідного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У довідковій економічній літературі містяться такі визначення терміну «механізм», які можуть бути покладені у основу теоретичного обґрунтування сутності маркетингового механізму управління діяльністю підприємства:

Аннотация. Статья посвящена вопросу разработки механизма маркетингового управления учреждением высшего образования (УВО), который бы согласовал внутренние взаимосвязи такого предприятия как системы, а также его связи с внешней (микро- и макро-) средой. В статье представлено авторское определение термина «механизм маркетингового управления», разработана структура механизма маркетингового управления УВО и представлен алгоритм его формирования.

Ключевые слова: маркетинг, холистический маркетинг, принципы холизма, маркетинговое управление, маркетинговый механизм, эффективность.

1. Механізм – система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [1, с. 355]; послідовність станів, процесів, що визначають собою яку-небудь дію, явище [2, с. 582].

2. Механізм господарський – система економічних, організаційних, правових і інших форм і методів управління господарською діяльністю на різних рівнях управління економікою, починаючи з підприємства [3, с. 273]. Визначення терміну «механізм управління» у довідковій економічній літературі не наводиться. Проте українські

фахівці присвятили велику кількість праць дослідженню питання формування та вдосконалення різних управлінських механізмів: механізму управління ефективністю діяльності підприємств [4, с. 94–97, 5, 205 с.], організаційно-економічного [6, с. 73–78] та маркетингового [7, с. 395–400] механізмів управління конкурентоспроможністю підприємств різних видів діяльності, механізму маркетингового антикризового управління підприємством [8, с. 105–108], організаційно-економічного механізму стратегічного маркетингового управління [9, с. 292–296] та ін.

Метою дослідження є з'ясувати сутність та розробити алгоритм формування і подальшого функціонування механізму маркетингового управління закладом вищої освіти з урахуванням специфіки його діяльності і особливостей освітньої послуги як товару.

Виклад основного матеріалу. Маркетинг в системі управління підприємством є не просто однією із його підсистем, а сполучною ланкою між усіма підрозділами, яка узгоджує взаємозв'язки як всередині системи, так і зв'язки підприємства як системи з зовнішнім середовищем.

Погоджуючись з В.І. Мухінім, який вважає, що управління – це процес, а система управління – механізм, який забезпечує цей процес [10, с. 64], зазначимо, що маркетингове управління як цільовий процес містить суб'єкт і об'єкт управління, формуючи особливий господарський механізм на рівні підприємства. Фахівці визначають такі структурні елементи механізму управління: суб'єкт управління, об'єкт управління, цілі управління, критерії управління, елементи об'єкта управ-

ління, ресурси управління, методи управління [8, с. 106].

Розглянемо докладно структуру механізму маркетингового управління ЗВО (побудовану на принципах холізму) через зазначені ключові категорії, провівши його порівняльний аналіз з традиційною структурою управління маркетингом на підприємстві (табл. 1).

Отже, механізм маркетингового управління ЗВО як система управління містить суб'єкт управління (керівники, маркетологи та кожен співробітник особисто) і об'єкт (розвиток споживачів); передбачає формування стратегічних маркетингових цілей з обов'язковим узгодженням цілепокладання функціональних підрозділів; здійснення моніторингу управління не лише за кількісними, а й за якісними критеріями на основі таких маркетингових показників як цінність пропозиції ЗВО для споживачів, задоволеність споживачів, імідж ЗВО та його послуг тощо; вимагає розробки структури розвитку споживачів та позбавлених жорсткої централізації методів управління. Таким чином, механізм маркетингового управління слід розглядати як багатоаспектну систему застосування методів менеджменту і маркетингу, яка проактивно, тобто у відповідності з усвідомленими глибинними цінностями та цілями діяльності підприємства, забезпечує спільні та скоординовані дії його функціональних підрозділів задля досягнення визначених стратегічних цілей.

Розробка алгоритму формування механізму маркетингового управління діяльністю є важливим завданням для ЗВО. А ефективне функціонування такого механізму, як уже зазначалось, вимагає його побудови на принципах

холізму, врахування мотивів і очікувань окремих людей і соціальних груп.

Таблиця 1

Трансформація структурних елементів механізму управління при впровадженні маркетингового управління ЗВО

Структурні елементи механізму управління	Традиційний механізм управління маркетингом на підприємстві	Механізм маркетингового управління ЗВО на принципах холізму
Суб'єкт управління (СУ)	Відповідальні органи управління маркетингом підприємства (відділ маркетингу)	Вплив на покупця здійснює кожен співробітник компанії. І кожен співробітник бачить у покупця джерело процвітання своєї фірми [11, с. 40]. Тому всі співробітники ЗВО, а не тільки маркетологи, мають усвідомлювати відповідальність за вплив на споживачів і стейкхолдерів
Об'єкт управління (ОУ)	Комплекс маркетингу	Розвиток споживачів
Цілі управління (ЦУ)	Орієнтація діяльності підприємства на вимоги ринку	Формування стратегічних маркетингових цілей ЗВО з обов'язковим узгодженням цілепокладання функціональних підрозділів
Критерії управління (КУ)	Кількісний аналог цілей управління. В якості критеріїв управління доцільно обирати стандартні економічні показники ефективності діяльності підприємства [8, с. 106]	Кількісний і якісний аналог цілей управління. Окрема увага приділяється якості надання освітніх послуг, розвитку культури якості освіти.
Елементи об'єкта управління (фактори управління ФКУ)	Елементи комплексу маркетингу (товар, ціна, розподіл, комунікації)	Формування структури розвитку споживачів ЗВО
Методи управління (МУ)	Методи стратегічного аналізу, діагностичні методи, методи прогнозування та планування, моніторинг, контроль тощо [8, с. 106]	Формування холістського (цілісного, позбавленого жорсткої централізації) поля для планування, розроблення і впровадження маркетингових програм з можливістю подальшої рухомості та реалізації креативного потенціалу самоконфігурування
Ресурси управління (РУ)	Основна увага до фінансових показників	Постійна увага до маркетингових показників (цінність пропозиції ЗВО для споживачів, задоволеність споживачів, імідж ЗВО та його послуг тощо). Визнається цінність споживачів, співробітників, ділових взаємин зі стейкхолдерами, розвиненого інформаційного зв'язку, інтелектуального капіталу

Джерело: складено автором

Тому уже під час формування стратегічних маркетингових цілей підприємства необхідно брати до уваги можливість підсилення мотивації шляхом формування механізмів довготривалої дії. І навпаки, якщо інтереси окремих людей і соціальних груп неузгоджен-

ні, неможливо здійснювати ефективний вплив на об'єкт управління, а, відповідно, і досягнути намічених цілей.

Пропонуємо такий алгоритм формування механізму маркетингового управління діяльністю ЗВО (рис. 1).

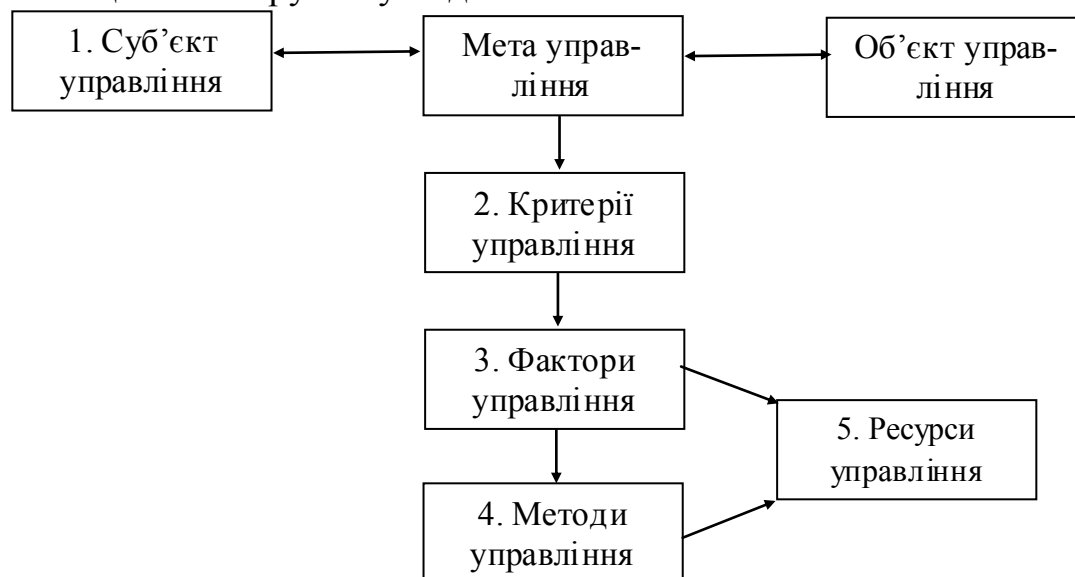

Рис. 1 Етапи формування механізму маркетингового управління діяльністю ЗВО

Джерело: побудовано автором

1. Вихідними елементами формування механізму управління є суб'єкт управління (менеджери, маркетологи, викладачі, співробітники ЗВО), об'єкт управління (розвиток споживачів) та мета трансформації стану об'єкта управління. Тому спочатку необхідно узгодити зазначені елементи. Таке узгодження полягає у вирішенні завдання формулювання цілей управління з урахуванням зв'язків елементів суб'єкту й об'єкту управління, мотивів і очікувань учасників процесу – формується ланцюжок СУ – ЦУ – ОУ.

2. На наступному етапі цілі управління конкретизуються необхідними критеріями, тобто визначаються кількісні і якісні параметри цілей управ-

ління – маркери досягання наміченого. Формується ланка ЦУ – КУ. Як видно з табл., за традиційного підходу в якості критеріїв управління зазвичай рекомендують обирати стандартні економічні показники ефективності: показники ефективності використання праці, виробничих фондів, фінансів та т. ін., які традиційно розраховуються шляхом порівняння отриманого прибутку (економії) і витрат на управління. Але такої примітивної оцінки недостатньо для визначення ефективності механізму маркетингового управління ЗВО, адже його мета полягає не тільки у фінансовому регулюванні, а й у вирішенні стратегічних завдань функціонування ЗВО, багато з яких належать до соціальної сфери. Так, якщо

ЗВО у своїй роботі дотримується концепції створення спільної цінності, показники ефективності мають відбивати, наприклад, такі параметри: покращення умов і змісту праці, навчання; розвиток здібностей людини; підвищення якості життя, формування культури якості освіти в окремому виші, регіоні, суспільстві в цілому та багато інших.

3. Далі для досягнення бажаних параметрів цілей управління необхідно чітко визначити фактори управління, на які і буде здійснено вплив, тобто сформулювати ланку КУ – ФКУ. Вважаємо, що основним завданням механізму маркетингового управління ЗВО має бути формування структури розвитку споживачів. При цьому традиційні складові комплексу маркетингу є його ресурсами завдяки притаманній їм властивості впливати на зв'язки елементів об'єкта управління.

4. Наступним кроком є формування ланки ФКУ – МУ, тобто вибір методів управління, які уможливають виконання завдання розвитку споживачів ВНЗ. Як зазначено у табл., за холістичного підходу застосування традиційних методів управління має бути позбавлене жорсткої централізації. Необхідна відмова від ієрархічної структури управління, для якої характерне переважання вертикальних зв'язків, коли верхні рівні структури управління приймають рішення, а нижчі мають лише виконувати їх. Методи управління у ЗВО, який шукає нових шляхів співпраці зі споживачами та стейкхолдерами, мають урахувувати їх роль як партнерів. Це вимагає делегувати права і відповідальність за системну роботу з останніми підрозділам нижчих рівнів управління, а також окремим співробітникам. Таке делегування, у

свою чергу, робить необхідним додаткове навчання співробітників.

Слід зазначити, що і за традиційного підходу до маркетингу у ЗВО як на підприємстві сфери послуг, кожен співробітник вишу, який має безпосереднє спілкування з кінцевими споживачами (наприклад, викладачі), формує у споживачів і стейкхолдерів уявлення про послуги ЗВО в цілому, тобто здійснює певний маркетинговий вплив. Тому додаткове навчання стосовно того, який саме маркетинговий вплив є бажаним і як правильно його здійснювати, необхідний у будь-якому разі для вишу, який опікується своїм іміджем. Формування цілісного поля маркетингового управління сприяє зміцненню локальних здібностей до керівництва, збільшує бажання співробітників брати участь у програмах розвитку споживачів, підвищує розуміння і довіру до маркетингових програм в цілому.

5. Останній етап – визначення ресурсів управління. За традиційного підходу до маркетингу основна увага приділяється фінансовим показникам діяльності підприємства, а оскільки багато маркетингових програм одразу прибутку не приносять, або корисність їх для підприємства неможливо порівняти у грошовому еквіваленті, «бюджет маркетингу першим підлягає скороченню в умовах дефіциту матеріальних та фінансових ресурсів» [8, С. 105]. Тому на цьому етапі важливо визначити не тільки сукупність необхідних матеріальних ресурсів управління, а й соціальний (особистісний, колективний) та організаційний потенціали підприємства як рівноцінні ресурси управління, які, до того ж, не одразу девальвуються за дефіциту фінансів.

Ці ресурси формуються шляхом визнання цінності споживачів, співробітників, інтелектуального капіталу, ділових взаємин, важливості інформаційного зв'язку у системі. Такий механізм маркетингового управління ЗВО утворює поле взаємодії його функціональних підрозділів і окремих співробітників, сприйнятливих до нововведень, де кожен здатний до самонавчання, діє проактивно, усвідомлюючи свою відповідальність за маркетинг вишу в цілому. Таким чином, на цьому етапі послідовно формуються ланки ФКУ – РУ та МУ – РУ. Результатом зазначених взаємодій буде приведення об'єкта управління (розвиток споживачів) у відповідність з поставленими цілями. Зазначимо, що «оскільки неможливо досягти піку неперевершеного обслуговування раз і назавжди» [12, с. 67], метою маркетингового управління ЗВО є безперервне вдосконалення механізму його забезпечення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, на сучасному етапі розвитку маркетингу механізм маркетингового управління ВНЗ формується з урахуванням вагомості взаємодії внутрішніх і зовнішніх

стейкхолдерів, у результаті якої виробляються схожі, прийнятні для всіх набори цінностей. Звичайно ж, механізм маркетингового управління ВНЗ і надалі спиратиметься на попередні досягнення маркетингу – сегментацію, позиціонування, розробку комплексу маркетингу та ін., але основну увагу має бути зрушено на співпрацю зі споживачами, створення спільної цінності, тобто розвиток споживачів. У свою чергу, розвиток споживачів неможливий без визнання споживачів головним пріоритетом у діяльності ринкового суб'єкта. Тому задля безперервного розвитку вишу та відповідального ставлення всіх його співробітників цей пріоритет має бути закріплений як цінність на корпоративному рівні – як частина корпоративної культури, основний стандарт поведінки. Сьогодні, завдяки маркетингу, ВНЗ здатен здійснювати вплив далеко за своїми межами. На основі розуміння суспільних питань, що близькі бізнесу вишу, він може ініціювати соціальні і економічні перетворення у громадах, брати участь у вирішенні злободенних проблем суспільства. Ці напрями потребують подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Наукове видання Економічна енциклопедія: в 3 т. / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. Т. 2. 848 с.
2. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. М.: Институт новой экономики, 2008. 1472 с.
3. Коноплицький В.А., Філіна Г.І. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. К.: КНТ, 2007. 580 с.
4. Жулай С.Г. Механізм управління ефективністю діяльності підприємств. Агросвіт. 2015. № 20. С. 94–97.

5. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
6. Паламарчук О.М. Сутність та формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. Економіка та управління: економічний вісник університету. 2011. Вип. 17/2. С. 73–78.
7. Гребньов Г.М. Формування напрямків підвищення ефективності маркетингового механізму управління конкурентоспроможністю будівельних підприємств. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2014. № 11. С. 395-400.
8. Біловодська О.А., Мельник Ю.М. Механізм маркетингового антикризового управління підприємством. Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки. 2010. № 6 (Т. 4). С. 105 – 108.
9. Потапюк І.П. Формування організаційно-економічного механізму стратегічного маркетингового управління підприємствами сфери послуг. Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. 2015. №1. С. 292–296.
10. Мухин В.И. Основы теории управления: учебник. М.: Экзамен, 2003. 256 с.
11. Котлер Ф., Келлер К.Л. Маркетинг менеджмент. СПб.: Питер, 2010. 480 с.
12. Котлер Ф., Фокс Карен Ф.А. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів. К.: УАМ, Хімджест, 2011. 580 с.

JEL Classification: M30, M31

MARKETING MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

ЧАЙКА Inna

PhD in Economics,

Associate Professor,

Department of Management,

Higher Educational Institution of Ukoopspilka

«Poltava University of Economics and Trade»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-3015>

e-mail: nchajca@ukr.net

Abstract. *The article is devoted to the development of a mechanism for marketing management of a higher education institution (HEI), which would coordinate the internal relationships of such an enterprise as a system, as well as its relationship with the external (micro and macro) environment. In the article the author presents the definition of the term “marketing management mechanism”, develops the structure of the marketing management mechanism of the HEI, and introduces an algorithm for its formation.*

Keywords: *marketing, holistic marketing, principles of holism, marketing management, marketing mechanism, efficiency.*

The article is devoted to the development of a mechanism for marketing management of a higher education institution (HEI), which would coordinate the internal relationships of such an enterprise as a system, as well as its relationship with the external (micro and macro) environment. The purpose of the article is to clarify the essence and develop an algorithm for the formation and further functioning of the mechanism of marketing management of the HEI, taking into account the specifics of its activities as a service provider and features of educational service as a product.

In the article the author presents the definition of the term “marketing management mechanism” as a result of processing studies of Ukrainian and foreign scientists on the management and

marketing of enterprises. The mechanism of marketing management is defined as a multifaceted system of management and marketing methods, which proactively, in accordance with the perceived deep values and goals of the enterprise, provides joint and coordinated actions of its functional units to achieve certain strategic goals. The structure of the marketing management mechanism of the HEI is developed by isolating its elements and processing of transformation of these elements in the implementation of marketing management at the enterprise of service sector using the principle of holism. The author introduces the algorithm of formation of the marketing management mechanism of the HEI operation and each stage of its implementation is detailed. The proposed mechanism forms a holistic field of

interaction of all concerned, receptive to innovation and continuous improvement.

The main scientific provisions of the article, namely, the structure of the marketing management mechanism of the HEI, built on the principles of holism, and the algorithm of its formation, are completed to the level of methodical

recommendations and can be used in the HEI management practice. This will allow the management to make the right current and strategic decisions, implementing the main task of the HEI marketing management mechanism - consumer development.

References

1. Mochernyi S.V. (Ed). (2001). *Naukove vydannia Ekonomichna entsyklopediia [Scientific edition Economic Encyclopedia]*. (Vols.1-3). K.: Vydavnychiy tsentr «Akademia». [in Ukrainian]
2. Azriliyan A.N. (Ed). (2008). *Bol'shoy ekonomicheskyy slovar' [Big economic dictionary]*. (7th ed.). M.: Institut novoy ekonomiki. [in Russian]
3. Konoplytskyi V.A. & Filina H.I. (2007). *Ekonomichnyi slovnyk. Tlumachno-terminolohichnyi [Economic dictionary. Explanatory and terminological dictionary]*. K.: KNT. [in Ukrainian]
4. Zhulai S.H. (2015). Mekhanizm upravlinnia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv [The mechanism of enterprise efficiency management]. *Ahrosvit – Agroworld*. 20. 94–97. [in Ukrainian]
5. Kutsenko A.V. (2008). *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy [Organizational and economic mechanism for managing the efficiency of consumer cooperation enterprises of Ukraine]*. Poltava: RVV PUSKU. [in Ukrainian]
6. Palamarchuk O.M. (2011). Sutnist ta formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [The essence and formation of organizational and economic mechanism for managing the competitiveness of the enterprise]. *Ekonomika ta upravlinnia: ekonomichnyi visnyk universytetu – University Economic Bulletin*. 17/2. 73–78. [in Ukrainian]
7. Hrebnov H.M. (2014). Formuvannia napriamkiv pidvyshchennia efektyvnosti marketynhovoho mekhanizmu upravlinnia konkurentospromozhnosti budivelnykh pidpriemstv [Formation towards increasing the effectiveness of marketing management mechanism competitiveness of construction enterprises]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyy politekhnichnyi*

- instytut» – Economic bulletin of National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnical Institute»*. 11. 395-400. [in Ukrainian]
8. Bilovodska O.A. & Melnyk Yu.M. (2010). Mekhanizm marketynhovooho antykryzovoho upravlinnia pidpriemstvom [The industrial enterprises crisis management mechanism considering the performance of reflexive influences]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu: ekonomichni nauky – Herald of Khmelnytskyi national university*. 6. 105 – 108. [in Ukrainian]
9. Potapiuk I.P. (2015). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu stratehichnoho marketynhovooho upravlinnia pidpriemstvamy sfery posluh [Formation of organizational and economic mechanism of strategic marketing management of service industries]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii C. Ekonomika i pravo – Bulletin of Donetsk National University. Series C. Economics and Law*. 1. 292–296. [in Ukrainian]
10. Mukhin V.I. *Osnovy teorii upravleniya [Fundamentals of Management Theory]*. M.: Ekzamen, 2003. [in Russian]
11. Kotler Ph. & Keller K. L. (2010). *A Framework for Marketing Management*. Piter.
12. Kotler Ph., Karen F. & A. Fox (2011). *Strategic Marketing for Educational Institutions*. Kyiv.

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209294](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209294)

УДК 336.61 (574) + 330.33 (574)

ПАРАДИГМА ФИНАНСОВОЙ АРХИТЕКТУРЫ В УСЛОВИЯХ ЦИКЛИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

ТАЛИМОВА Ляззат Азимовна

д.э.н., профессор,

Карагандинский Экономический Университет

Казпотребсоюза, Казахстан

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7652-8333>e-mail: laztal@mail.ru

Анотація. У статті обґрунтовано важливість і визначені фактори інноваційного розвитку економіки, серед яких підкреслено особливе значення фінансової архітектури; узагальнено сутність, фактори, принципи і специфічні особливості фінансової архітектури; розкрито характеристичні особливості прояву і сприйняття циклічності економічних процесів і антициклічного регулювання; охарактеризовано проблеми регулювання міжнародних фінансових ринків, роль і значення банківської системи у фінансовій архітектурі, взаємозалежність кредитних відносин і розвитку реального сектору економіки; виявлено чинники, які зумовили необхідність перебудови міжнародної валютної системи.

Ключові слова. фінансова система, фінансова архітектура, фінансова криза, економічний розвиток інноваційно-ве розвиток, національна економіка, валютна система, резервна валюта, парадигма.

Постановка проблеми. Процессы финансовой глобализации и интеграции имеют противоречивый характер влияния и вместе с позитивными эффектами обостряют внутренние противоречия финансовой системы и не-

Аннотация. В статье обосновано важность и определены факторы инновационного развития экономики, среди которых подчеркнута особое значение финансовой архитектуры; обобщены сущность, факторы, принципы и специфические особенности финансовой архитектуры; раскрыты характеристические особенности проявления и восприятия цикличности экономических процессов и антициклического регулирования; охарактеризовано проблемы регулирования международных финансовых рынков, роль и значение банковской системы в финансовой архитектуре, взаимозависимость кредитных отношений и развития реального сектора экономики; выявлено факторы, которые обусловили необходимость переустройства международной валютной системы.

Ключевые слова. финансовая система, финансовая архитектура, финансовый кризис, экономическое развитие инновационное развитие, национальная экономика, валютная система, резервная валюта, парадигма.

сут системные риски, следствием которых становится возникновение кризисных явлений. В этом контексте объективной необходимостью становится развитие финансовой архитектуры как институциональной основы и

действенного механизма обеспечения стабильности финансовой системы.

В тоже время, глобальный финансовый кризис раскрыл ключевые проблемы современной финансовой архитектуры, а именно однополярность, отсутствие надлежащего регулирования и контроля, бесконтрольное перемещение капиталов, возрастающая роль финансового капитала и увеличение разрыва между финансовым и реальным секторами экономики, широкое распространение финансовых инноваций с высокими рисками и явно выраженным спекулятивным эффектом и др.. Все это указывает на необходимость проведения исследований финансовой архитектуры, ее природы и принципов трансформационного развития, особенно в условиях циклического развития экономики. Понимание парадигмы финансовой архитектуры имеет важное значение для формирования национальных финансовых систем, в том числе и Казахстана.

Казахстан выбрал инновационное развитие экономики, которое предполагает формирование соответствующей финансовой политики и механизма, финансовой архитектуры, выстроенной на монументальной мощной базе производственной индустрии, способной обеспечить создание новых технологических процессов, направленных на непрерывность действия воспроизводственных конгломератов с мощным потоком товарно-денежных отношений в условиях быстро меняющихся внешних и внутренних факторов циклического развития.

Анализ ostatnich исследований и публикаций. Формированию теоретико-методологических основ и решению проблем современной международной финансовой архитектуры пос-

вятили свои научные работы многие ученые, в частности: И. Бланк, С. Бриггем, Дж. Ван Хорн, В. Геец, С. Глазьев, А. Гриценко, В. Иноземцев, Дж. Кейнс, В. Колесов, Ф. Клевленд, Д. Кондратов, Я. Миркин, Д. Финерти, М. Фридмен и др..

Развитие международной финансовой архитектуры происходит под воздействием совокупности факторов, среди которых наибольшее воздействие цикличность экономических процессов. Так, основные положения концепции цикличности, теории статистики и динамики экономических процессов, теории экономического равновесия, роста, цикла достаточно глубоко исследовали в своих работах: А. Аганбегян, А. Афталъон, К. Жюглар, Дж. Кейнс, Н. Кондратьев, С. Кузнец, К. Маркс, П. Самуэльсон, У. Ростоу, А. Татаркин, И. Трахтенберг, М. Туган-Барановский, М. Фридман, Ф. Хайек, Й. Шумпетер, Ю. Яковец и др..

Сущность, факторы и специфические особенности развития финансовой архитектуры становятся определяющими для выбора и реализации стратегии развития национальной экономики [1]. Анализ показал, что такие стратегии предполагают наличие инновационного потенциала и инновационного финансового механизма, способных обеспечить масштаб и динамику прогрессивного экономического развития.

Исследованию вопросов инноваций и инновационного развития посвящены научные публикации Р. Азбергеновой [2], Г. Аубакировой [3], П. Друкера [4], Дж.Р. Зайналова [5], С. Иванова [6], С. Ораловой [7], Р. Соллоу [8], И. Сулейменова [9],

Д.Турекуловой [10] Й. Шумпетера [11] и других ученых.

Цель исследования заключается в изучении проблемных аспектов современной финансовой архитектуры, факторов ее формирования в условиях циклического развития экономики, определения особенностей финансовой архитектуры Казахстана в соответствии со стратегическими целями развития инновационной экономики.

Обоснование полученных научных результатов.

Инновационное развитие экономики – динамичное движение общества, охватывающая все сферы деятельности (социально-экономическую, политическую, образовательную, культурную, техническую) на основе процессов, происходящих внутри них и создающих условия для изменений через взаимодействие инновационных процессов во всех сферах, направленных на удовлетворение потребностей общества в создании конкурентоспособного продукта, товара или услуги с целью получения импульса в новом витке цикла движения в сторону совершенствования и прогресса, формирующих новое сознание, мышление, деловую активность, ведущих к образованию новых подходов, методов и способов в решении проблем.

На взгляд автора, инновационное развитие предполагает, в первую очередь, изменения в сторону улучшения при создании определенных условий их мотивирующих. Такие условия носят инновационный характер, придающий каждому новому этапу развития новизну через радикальную или инкрементальную новацию. Однако, инновационное развитие экономики с присущим ей адаптивным финансовым механизмом, зависит от форма-

ционных изменений, которые выступают в качестве факторов, прерывающих естественный процесс развитие. Так, например, такое формационное изменение, как переход от командно-административной системы к рыночной, породило экономический кризис, который, в свою очередь, создал условия для формирования новой экономической системы, инновационной по отношению к предыдущей.

Фактор формационных изменений запускает новый экономический цикл и инновационный процесс развития, подчеркивает его непрерывность. При этом дальнейшие преобразования следует ожидать во всех элементах экономической систем, в т.ч. финансовой, устойчивость, адаптивность и развитие которой во многом определяется ее финансовой архитектурой. Последний финансовый кризис 2008-2009 гг. поставил на повестку дня необходимость реформы мировых финансов и формирования новой системы финансовой архитектуры посткризисного периода. Кризис только обострил предпосылки реформирования, в частности: 1) востребованность инноваций; 2) разочарование в выполнении международными финансовыми организациями возложенных на них функций; 3) противоречие между развитыми и развивающимися странами, перераспределение сил и тенденция движения к многополярности; 4) проблемы мировой валютной системы и резервной валюты; 5) жесткая глобальная конкуренция и конкурентные преимущества развитых стран; 6) экономические и политические конфликты [12].

Парадигма формування сучасної фінансової архітектури визначається розумінням її сутності, об'єктивними і суб'єктивними факто-

рами, специфическими особенностями развития (принципами, например, многоуровневость, этапность, динамичность и др.), характеристиками (функциональными, институциональными, структурно-организационными и др.).

Различные подходы к пониманию сущности понятия «финансовая архитектура» представлены в табл.1. Финансовую архитектуру рассматривают на глобальном, международном и национальном уровнях.

Основными принципами современной международной финансовой архитектуры являются: 1) снижение информационной асимметрии и повышение прозрачности на мировом финансовом рынке; 2) введения норм, методов и стандартов более жесткого регулирования в развивающихся странах; 3) введение кодексов поведения, методов и стандартов регулирования для улучшения взаимопонимания между участниками финансовых отношений; 4) борьба и предотвращению финансовых кризисов [13].

Таблица 1

Автор	Финансовая архитектура – это ...
Всемирный банк [14]	особая форма организации управления и контроля международных финансовых потоков
Международный валютный фонд [15]	институты, рынки, правила игры и практика, которые правительство, бизнес и индивидуальные участники осуществляют обычно в своей экономической и финансовой деятельности
Р. Д. Джомэин [16]	механизмы и структуры, с помощью которых устанавливаются правила и процедуры финансовой системы комплекс институциональных организаций, которые определяют, кто принимает (правила), какие, когда и как
М.Е.Иванов [17]	взаимодействие эмитентов, субъектов финансовой инфраструктуры, индивидуальных, институциональных и квалифицированных инвесторов с государственными регулятивными органами и саморегулируемыми организациями участников финансового рынка.
Н.Г. Вовченко[18]	институциональная структура мировой финансовой системы, рассматриваемая в динамическом процессе

Источник: составлено автором на основе указанных выше публикаций

Масштаб и последствия воздействия кризисных явлений та финансовую архитектуру ставит задачу понимания причин их возникновения и цикличности. Так, причинами глубокого кризиса глобальной финансово-экономической системы стали процикличность и финансовые инновации [12].

В.Я. Иохин обобщает такие особенности проявления и восприятия цикличности [19, с.614-618]:

1) *всеобщая форма движения, отражающая неравномерность, смену*

эволюционных и революционных форм прогресса, колебания деловой активности и рыночной конъюнктуры, чередование преимущественно экстенсивного или интенсивного экономического роста. При этом эпицентром циклического движения является кризис, который определяет предел и, в то же время, импульс роста экономики. Среди возможных причин кризиса (цикличности) В.Я. Иохин отмечает: *натуролистические внешние факторы (природные явления, политические события и др.), внутренние факторы*

экономической системы, взаимодействие внутренних состояний экономики и внешних факторов [19, с.614];

2) *система циклов с жесткими причинно-следственными связями*. Экономическому развитию присуща цикличность, которая характеризуется повторяемостью спадов и подъемов производства. Классификация циклических колебаний систематизована В.А. Цветковым [20, с.27-30]. Классически цикл включает в себя фазы – кризис (спад или рецессия), депрессия, оживление и подъем (экспансия). Каждая из этих фаз цикла характеризуется длительностью и конкретным состоянием хозяйственной деятельности (сокращение, застой, активизация, рост соответственно);

3) *периодичность повторяющихся нарушений равновесия в экономической системе*, которые приводят к свертыванию хозяйственной деятельности, спаду, кризису. С этих позиций экономика, как открытая система, постоянно находится в состоянии перманентного отклонения от состояния макроэкономического равновесия, что определяет специфику экономического развития. Нарушение равновесия играет роль активатора процессов адаптации и саморегулирования рыночной экономики, в том числе и изменения ее отраслевой структуры;

4) *чувствительность к государственному воздействию на социально-экономические процессы в обществе*.

Неэффективность государственного управления, нарастание и обострение внутренних противоречий в экономической системе и влияние на нее внешних факторов приводит к потере макроэкономического равновесия, что, в свою очередь, ускоряет циклические процессы.

Как уже отмечалось, элементом циклической динамики является кризис. В рамках исследования среди типологического многообразия кризисов на особое внимание заслуживает финансовый кризис.

Л.Л. Игонина раскрывает природу финансового кризиса и отмечает условия его возникновения [21, с.205]: «с ростом масштабов общественного воспроизводства и накопления капитала увеличивается значение финансовой компоненты в обеспечении равновесия экономической системы, усиливается взаимосвязь динамики нововведений с финансовым капиталом; двойственный характер финансового капитала определяет возможности относительно обособленного развития его структурных форм, в силу чего перепроизводство в финансовой сфере может иметь гипертрофированное проявление, особенно в условиях глобализации; повышение значения финансовой сферы и ее воздействия на реальное производство определяет возможность использования финансовых регуляторов в рамках антициклической регуляции». Последнее утверждение указывает, с одной стороны, на необходимость государственного регулирования, используя фискальные рычаги, кредитно-денежный сектор и бюджетную систему для минимизации последствий финансовой нестабильности и компенсации дефицита финансовых ресурсов для реального сектора во время финансового кризиса. С другой стороны, финансовый кризис заостряет проблемы государственного регулирования, нерешенность которых может иметь серьезные последствия - государственный, бюджетный или долговой кризисы.

Проблемы взаимосвязи кризиса как фазы общего экономического цикла и кризисов финансового сектора, а также государственных финансов требуют дальнейших углубленных исследований, которые должны опираться на надежный теоретико-методологический базис антициклического (антикризисного) регулирования, основу которого определяют два подхода: кейнсианский и классический [22].

Е.Г. Агеева отмечает: «Антициклическое регулирование заключается в

системе способов и методов воздействия на хозяйственную конъюнктуру и экономическую деятельность, направленных на смягчение циклических колебаний» [23, с.196]. Характеристические особенности антициклического регулирования, которое предполагает реализацию антикризисных мероприятий на государственном уровне, представлены в табл. 2.

Таблица 2

Характеристические особенности антициклического регулирования

Характеристика	Подходы	
	кейнсианский	классический
Уровень регулирования	макроуровень	микроуровень
Объект регулирования	совокупный спрос	совокупное предложение
Основные механизмы	налогово-бюджетная политика (для сокращения или увеличения расходов, либо для манипулирования налоговыми ставками, сжатия или расширения системы налоговых льгот); денежно-кредитная политика (вспомогательно)	денежно-кредитная политика; налогово-бюджетная политика (вспомогательно)
Роль государства	поощрительная	ограничительная
Политика государства на фазах кризиса и депрессии	направлена на расширение совокупного спроса, увеличение государственных расходов, в т.ч. на активизацию инвестиционной деятельности, сокращение налогов, проведение политики «дешевых денег», ускоренной амортизации	использование имеющиеся ресурсов и создание условий для эффективного производства; проведение денежно-кредитной экспансии; стимулирующая налоговая политика - снижение налоговых ставок и степени прогрессивности налоговой шкалы как метод увеличения совокупного предложения
Политика государства на фазах оживления и подъема	направлена на ограничение совокупного спроса, уменьшение государственных расходов, повышение налогов, введение жестких ограничений амортизационной политики для недопущения перегрева конъюнктуры и инфляции	жесткая политика сокращения государственных расходов и поддержки финансового сектора; проведение политики «дорогих денег»

Окончание табл. 2

Эффекты	причины циклического развития экономики не устранены, несколько смягчается кризисное падение производства, наблюдаются рост бюджетных дефицитов без стабилизирующего эффекта, расширяются заимствования на внутреннем рынке и государственный долг, стимулируется рост денежного предложения и де-стимулирование сберегательной активности, не решена проблема инфляции и занятости населения	причины циклического развития экономики не устранены, нейтрализуется угроза галопирующей инфляции, гарантируется трансформация сбережений в инвестиции, расширение предложения рабочей силы и адекватное сокращение масштабов институциональной безработицы, таким образом создавая условия для ускорения экономического роста на долгосрочную перспективу
---------	---	--

Источник. составлено автором на основании [20, 22, 23]

На наш взгляд, в динамике циклического экономического развития важно учитывать трансформационные процессы на финансовых рынках, которые способны повлиять на существующие банкцентричную или фондовую модели мобилизации капитала и всю финансовую архитектуру. Наибольшее влияние на эти процессы, вследствие финансовой либерализации, способны оказать финансовые инновации. Примером может служить появление производных финансовых инструментов с целевым назначением хеджирования финансовых рисков. Они определили новый этап развития финансового рынка и сформировали рынок производных финансовых инструментов (ПФИ). Финансовый кризис 2008-2009 гг., среди причин которого определены ПФИ, показал не только слабость доктрины саморегулирования финансового рынка. Он выявил проблему отсутствия надежного регулирования рынка финансовых инструментов и опережающего регулирования финансовых инноваций. Тем не менее, импульс, который получила фондовая модель финансовой системы в виде ПФИ, не утратил своего потенциала. Свидетельством

этого может служить появление ПФИ, где базовыми являются криптоактивы, что вполне закономерно в условиях развития цифровой экономики. Появление феномена криптовалюты, динамика соответствующего рынка и развитие его инфраструктуры (криптобирж) свидетельствуют о новом инновационном витке фондовой модели. Именно распространение криптовалюты может стать одновременно и стимулом, и угрозой для развития банкцентричных финансовых систем. Отметим, что очевидным становится потребность определения правового статуса и взвешенное регулирование криптоактивов на глобальном и национальных уровнях для предупреждения возможности развития кризисных тенденций.

Шоковым ударом для мировой и национальных экономик, финансовых систем и рынков стала пандемия COVID-19. Ее непрогнозируемый характер и масштабность привели к глобальной рецессии и кризису, который уже получил название цивилизационного, разрушению сложившихся финансовых систем и возникновению новых экономических отношений.

Учитывая необходимость обеспечения финансовой стабильности и конкурентоспособности в условиях глобализации и усиления международной конкуренции, новых вызовов процессов цифровизации и пандемии COVID-19, страны должны оптимально совершенствовать принципы и модели национальных, а совместными усилиями глобальную финансовые системы и международные финансовые рынки.

В рамках трансформации финансовой архитектуры в условиях циклического развития, следует рассмотреть формирование и взаимозависимость кредитных отношений и развития реального сектора экономики.

Как уже отмечалось, в рамках антициклического регулирования государство использует политику «дешевых» и «дорогих» кредитных денег. Практика показывает, что после кредитного бума пред кризисного периода, активность банковского кредитования во время кризиса снижается вследствие падения деловой активности хозяйствующих субъектов и их неспособности выполнять кредитные обязательства, что приводит к росту в банке проблемной кредитной задолженности. Поэтому падение доходности и ухудшение финансовых результатов может стать критическим для финансовой стойкости банков. Ответной реакцией становятся более жесткая проверка и контроль кредитоспособности заемщиков, изменение условий выдачи кредитов и повышение их стоимости.

Среди основных факторов, препятствующими активизации кредитования реального сектора, следует отметить: высокий уровень риска вложений в реальный сектор экономики; краткосрочный характер сложившейся ресур-

сной базы банков; не сформированность рынка эффективных инвестиционных проектов [25, с.91]. В тоже время кредитование имеет значительный антикризисный потенциал [26].

В связи с этим банки стараются увеличить свою ресурсную базу, хозяйствующие субъекты либо ищут новые источники финансовых ресурсов, либо компромис взаимодействия, т.к. и те, и другие ощущают макроэкономическое влияние и понимают важность развития реального и банковского секторов для экономического развития.

Таким образом, можно сделать вывод, что эффективность взаимосвязи и взаимозависимости банковского и реального секторов определяют состояние экономики страны в целом, а банковская система является важным институтом финансовой системы, структура, организация и развитие которой влияет на характер финансовых отношений на национальном и международном уровне. Как финансовый институт банковская система через центральный банк выполняет функции регулятора финансовых отношений в финансовой архитектуре, разрабатывая законодательную и нормативно-правовую базу

В условиях макроэкономической нестабильности в 2019 году развитие банковской деятельности в РК отметили ухудшением своих показателей по сравнению с кризисным периодом 2009 года, когда отношение активов к ВВП составляло 74,1% против 42,9% на начало 2019 года, также снизилось отношение ссудного портфеля к ВВП с 57,6% до 23,4% соответственно. Показатель отношения депозитов клиентов к ВВП за указанный период имел неустойчивую тенденцию к росту.

Снижение объёма депозитов и активов банковского сектора ускорило падение их доли по отношению к ВВП.

По состоянию 1.01.2020 г. банковский сектор Казахстана представлен 27 банками. В структуре банковского рынка (по доли активов) на государственным банкам принадлежит 5%, с частным капиталом 74%, российским капиталом 11%, прочим банкам с иностранным капиталом 10%. Топ-10 банков покрывают 85% всех активов банковского сектора, степень концентрации рынка за индексом Херфиндаля-Хиршмана – 0,14 [27].

В 2017-2018 гг. наблюдалось сокращение активов банковской системы в основном стало за счет уменьшения активов Казкоммерцбанка в связи с погашением кредита БТА и созданием значительных провизий, перенос проблемных кредитов Bank RBK за баланс и лишение банков лицензии (15% банков 2015-2019 гг.). За 2019 год активы банковского сектора увеличились на 6,2% и составили 26,8 трлн тенге, кредитный портфель – на 7,1% (14,7 трлн тенге). Кредитование банками экономики за 2019 год увеличилось на 5,9%, составив 13,9 трлн тенге [28]. В целях повышения внутреннего потенциала кредитования экономики была введена обязательность размещения банками не менее 85% собственного капитала во внутренние активы. Основными направлениями вложения активов банковского сектора 2019 года являются банковские займы и операции «обратное РЕПО», ценные бумаги, наличные деньги, аффилированные драгметаллы и корреспондентские счета, также вклады, размещённые в других банках, инвестиции в капитал и др. В структуре активов преимущественную долю занимали

кредиты – 50,7%, портфель ценных бумаг – 19,7%, наличные деньги, аффилированные драгоценные металлы и корреспондентские счета – 13,8%.

В 2020 г. перед банковской системой Казахстана встали три новых угрозы: 1) снижение цен на нефть и темпов роста ВВП (за прогнозом S&P Global Ratings с 4,1% до 2,9%). Предполагается сохранение низких темпов роста кредитования, увеличение сроков восстановления проблемных активов (их доля 20-23% совокупного кредитного портфеля), потенциальное ухудшение качества кредитных портфелей в сегментах кредитования юридических и физических лиц и МСБ; 2) волатильность национальной валюты, которая негативно повлияет на банковский сектор, имеющего короткую валютную позицию (около 42% совокупных средств клиентов номинировано в иностранной валюте по сравнению примерно с 16% кредитов); 3) пандемия COVID-19 и неопределенность экономических и кредитных последствий [29].

Таким образом, значение и роль банковской системы в финансовой архитектуре в условиях цикличности экономических процессов не вызывает вопросов и сомнений, однако требует от нее дальнейшего стратегического развития как основного института финансового посредничества и реализации экономической политики государства.

В дискуссионное поле определения первопричин глобального кризиса 2008-2009 гг., спровоцированного кризисом финансовой системы США, особое внимание обращается на мировую валютную систему и проблему долларового господства как внутренних факторов активации дисбалансов.

Так, Ел Басы Н. А. Назарбаев, выступая на Генеральной ассамблее ООН, посвященного 70-летию юбилею, поставил перед всем миром с высокой международной трибуны амбициозные задачи – «придать миру новый тренд развития на основе справедливых условий доступа всех наций к мировой инфраструктуре, ресурсам и рынкам, а также всеобщей ответственности за развитие человечества» [30]. Для ее решения предложено введение финансового инструмента нового качества, а именно наднациональной мировой валюты, отвечающей целям и задачам глобального устойчивого развития и процветания. Это обращение вновь привлекло внимание к проблеме международной валютной системы и мировой резервной валюты [31]. Инициатива Н. А. Назарбаева была поддержана лидерами таких крупных и влиятельных стран, как Россия, Китай и др.. Основными факторами, которые обусловили необходимость переустройства международной валютной системы и повышения ее результативности и стабильности, принято считать: цикличность финансовых и валютных кризисов; геополитическое и финансово-экономическое превосходство некоторых государств, используемое для нарушения стабильности бюджетной, налоговой и денежно-кредитной политик стран, лежащих в поле зрения их интересов; платежные дисбалансы; стихийные транснациональные перетоки капитала, сопровождаемые накоплением огромных международных резервов; концентрация резервов в нескольких резервных валютах [32].

Мир в XXI веке меняется. Наверно последним оплотом консерватизма еще остается международная валют-

ная система. Как отмечает Б. Бернанке: «Было бы желательно, чтобы мировое сообщество с течением времени разработало новую международную валютную систему» [33]. Его поддерживает Р. Манделл: «...было бы ошибкой не замечать, что устойчивые (с середины 1980-х годов) дефициты платежного баланса США имели своим следствием превращение этой страны из крупнейшего мирового кредитора в крупнейшего должника... Тот факт, что американские доллары составляют преобладающие объемы запасов международных резервов, делает эту валюту подсадной уткой валютных кризисов... Опора на доллар как на главное средство государственной валютной политики, формирования резервов и расчетную единицу уже не является больше необходимостью» [34].

Первым шагом к реальной возможности прервать длительную гегемонию доллара на глобальных рынках появилась – введение единой европейской валюты евро [33, с.135]. Д.И. Кондратов среди факторов падения доллара отмечает: 1) увеличение дефицита США по балансу текущих платежных операций; 2) крупный дефицит бюджета США; 3) заявления крупнейших международных организаций (ООН и МВФ), касающиеся необходимости отказа от доллара в пользу специально разработанной глобальной резервной валюты [33, с.139-141]. А. Гринспэн вносит дополнение и указывает на устойчивость тенденции к обесценению доллара [33, с.148]. Так, американский доллар с 2002 г. подешевел более чем на 35% по отношению к европейской валюте и на 20% – к корзине валют стран –

основных торговых партнеров США [33, с.129].

Другая возможность открывается в возникновении новых производственные и финансовые центры, смещающихся на Восток, что способствует активизации региональных валют. Учитывая все обстоятельства, «многие центральные банки, особенно стран Юго-Восточной Азии, изменили свою стратегию. От накопления долларовых резервов они перешли к их распродаже. Многие страны стали заключать совместные соглашения, базирующиеся на отходе от доллара в качестве основного средства международной торговли и платежей. Некоторые нефтедобывающие страны начали продавать нефть не за доллары, а использовать другие валюты, что, по мнению аналитиков, представляет собой угрозу системе нефтедолларов, существовавшей на протяжении четырех десятилетий» [33, с.140]. Примерами отказа от доллара могут служить китайско-японское и российско-китайское валютные соглашения проведения торговых сделок в национальных валютах, укрепление позиций китайского юаня в странах Африки и др.. Естественно, осознавая всю сложность положения, США прилагает большие усилия для решения своих проблем и сохранения статуса сверхдержавы [35].

Таким образом, глобальные тенденции будут и далее ослаблять рост экономики США и, как следствие, активизировать процесс трансформации

модели мировой валютной системы и мировой резервной валюты, диверсификации официальных валютных резервов в направлении к увеличению доли евро и других резервных валют, а также криптовалют, и уменьшению доли доллара. Изменения соотношения резервных валют во многом будет зависеть от глубины и длительности текущей экономической нестабильности в мировой экономике, подтверждающаяся пандемией кризиса, а также от эффективности действий правительств по ее преодолению.

Выводы. Тенденции современного мира вызывают изменения финансовой архитектуры на всех уровнях, определяют основные направления и характеристики ее трансформационного развития.

Формирование новой финансовой архитектуры опирается на понимание цикличности процессов экономического развития и природы кризисных явлений, предполагает максимальное использование существующих и повышение их эффективности, а также стимулирование разработки принципиально новых форматов выработки и принятия решений, правил и процедур взаимодействия, подходов и инструментов регулирования и надзора и др..

В дальнейшем предполагается исследовать проблемные вопросы формирования современной финансовой архитектуры национальной экономики Казахстана в посткризисный период.

Список используемой литературы

1. Указ Президента Республики Казахстан от 16 марта 2006 года № 65 «О мерах по дальнейшему повышению конкурентоспособности национальной

- экономики в рамках индустриально-инновационной политики Республики Казахстан». URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30048583 (дата звернення: 8.04. 2020).
2. Азбергенова Р.Б. Инновационное развитие экономики Казахстана в условиях глобальной конкуренции. URL: <https://articlekz.com/article/18793> (дата звернення: 8.04. 2020).
3. Аубакирова Г.М. Стратегические приоритеты инновационного развития постиндустриальной экономики (на примере Республики Казахстан). *Проблемы прогнозирования*. 2013. №5. С. 102-116.
4. Друккер П.Ф. Задача менеджмента в XXI веке. Пер. с англ.: М. Изд. Дом Вильямс, 2006. 272 с.
5. Zaynalov Dj.R., Alieva S.S. Innovative aspects of development of the role and value of investment funds on the securities market. *International journal of Economy, Commerce and Management. Special issue: International journal of Economy & Sustainable Development*. 2015. P. 97-113.
6. Иванов С.В. Теоретические основы формирования экономики знаний. *Социально-экономические явления и процессы*. 2011. №8 (030). С. 85-91.
7. Оралова С.Ш. Проблемы и анализ инновационного развития республики Казахстан. *Приволжский научный вестник*. 2015. №2 (42). С.71-76.
8. Солоу Р.М. Экономическая теория ресурсов или ресурсы экономической теории. // Вехи экономической мысли. Том 3. Рынки факторов производства СПб: Экономическая школа. 2000. 496 с.
9. Сулейменов И.Э., Габриелян О.А., Пак И.Т., Панченко С.В., Мун Г.А. Инновационные сценарии в постиндустриальном обществе. Алматы – Симферополь, 2016. 202 с.
10. Турекулова Д.М. Развитие инновационной деятельности Казахстана в современных условиях. *Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан*. 2015. №5. С.212-216.
11. Шумпетер Й. Теория экономического развития. URL: <http://uaterra.in.ua/wp-content/uploads/2017/11/SHumpeter-Teoryuua-ekonomycheskogo-razvytyuua.pdf> (дата звернення: 8.04. 2020).
12. Финансовая архитектура посткризисного мира: эффективность решений. URL: <https://istina.msu.ru/publications/book/7777712/> (дата звернення: 8.04. 2020).

13. Быков А. П., Гончарова М. В. Содержание и принципы финансовой архитектуры современной банковской системы в рамках институциональной теории. *Финансы и кредит*. 2008. №7 (295). С. 10-16.
14. International Financial Architecture: A progress report information note by World Bank Staff, July 12, 2005. URL:<http://www.worldbank.org/ifa> (дата звернення: 8.04. 2020).
15. Хмыз, О.В. Место институциональных инвесторов в меняющейся мировой финансовой архитектуре. *Финансы*. 2010. № 6. С. 67.
16. Germain R. Reforming the international financial architecture the political agenda. — Cardiff University of Wales Press, 2000.
17. Иванов М.Е. Современный взгляд на трактовку дефиниции «финансовая архитектура» URL: <http://topknowledge.ru/obshchaya-teoriya-finansov/4115-sovremennyy-vzglyad-na-traktovku-definititsii-finansovaya-arkhitektura.html> (дата звернення: 8.04. 2020).
18. Вовченко, Н.Г. Институциональные преобразования финансовой системы России в условиях глобализации. Ростов-на-Дону: РГЭУ РИНХ, 2006.
19. Иохин В.Я. Экономическая теория. М.: Экономист, 2006. 861 с.
20. Цветков В.А. Циклы и кризисы: теоретикометодологический аспект». СПб.: Нестор-История, 2013. 504 с.
21. Игонина Л.Л. Теории экономических циклов и современные финансовые кризисы. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5). Том 1. С.200-208.
22. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Экономист, 1993. 307 с.
23. Агеева Е.Г. Концептуальные основы формирования упреждающей антициклической политики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnye-osnovy-formirovaniya-uprezhdayuschey-antitsiklicheskoj-politiki-gosudarstva> (дата звернення: 8.04. 2020).
24. Афонцев С.А. Глобальный кризис и регулирование мировых финансов. *Международные процессы*. 2011. Т. 9. № 1 (25). С.17-31.
25. Янковский К.П. Инвестиции. СПб. : Питер, 2008. 368 с.
26. Меликов Ю.И. Антикризисный потенциал кредита URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikrizisnyy-potentsial-kredita> (дата звернення: 8.04. 2020).

27. Особенности национального банкинга: банковский рынок России, Казахстана и Беларуси URL: https://www.raexpert.ru/researches/banks/banking_market_2020 (дата звернення: 8.04. 2020).
28. Отчет Национального Банка Республики Казахстан за 2019 год. URL: https://m.nationalbank.kz/cont/%D0%93%D0%9E%20_%202019-%D1%80%D1%83%D1%811.pdf (дата звернення: 13.04. 2020).
29. Казахстанские банки столкнутся с новыми угрозами URL: https://forbes.kz/process/kazahstanskie_banki_stolknutsya_s_novyimi_ugrozami/ (дата звернення: 13.04. 2020).
30. Назарбаев Н. Ключи от кризиса Российская газета. Центральный выпуск № 4839 от 2 февраля 2009 г. URL: <https://www.zakon.kz/132310-kljuchi-ot-krizisa-n.nazarbaev.html> (дата звернення: 13.04. 2020).
31. Назарбаев Н. Пятый путь. URL: <https://www.interfax.ru/interview/101426> (дата звернення: 13.04. 2020).
32. Сидорова Е.Е. Мировая валютная система: дорога стабилизации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mirovaya-valyutnaya-sistema-doroga-stabilizatsii> (дата звернення: 13.04. 2020).
33. Кондратов Д.И. Актуальные подходы к реформированию мировой валютной системы URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-podhody-k-reformirovaniyu-mirovoy-valyutnoy-sistemy> (дата звернення: 13.04. 2020).
34. Rajan R., Kiran J. Will the Greenback Remain the World's Reserve Currency? *Intereconomics*. 2006. Vol. 41. № 3. P. 124–141.
35. Королев И.С. Финансовые проблемы США и их влияние на глобальные процессы в валютной сфере. *Деньги и кредит*. 2011. №6. С. 14–19.

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209294](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209294)

JEL Classification B26, F65, P34

PARADIGM OF FINANCIAL ARCHITECTURE IN THE CONDITIONS OF CYCLIC DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

TALIMOVA Lazat*Doctor of Economics, Professor,**Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz**ORCID ID: <https://orgid.org/0000-0002-7652-8333>**e-mail: laztal@mail.ru*

Abstract. *The article substantiates the importance and identifies the factors of innovative development of the economy, among which the special importance of financial architecture is highlighted; the essence, factors, principles and specific features of financial architecture are summarized; revealed the characteristic features of the manifestation and perception of the cyclical nature of economic processes and countercyclical regulation; the problems of regulation of international financial markets, the role and importance of the banking system in the financial architecture, the interdependence of credit relations and the development of the real sector of the economy; the factors that determined the necessity of restructuring the international monetary system were identified.*

Keywords *financial system, financial architecture, financial crisis, economic development, innovative development, national economy, monetary system, reserve currency, paradigm.*

The processes of financial globalization and integration have a contradictory influence and, together with positive effects, exacerbate the internal contradictions of the financial system, carry systemic risks, which resulting in crisis phenomena.

The global financial crisis revealed the key problems of the modern financial architecture, namely unipolarity, lack of proper regulation and control, uncontrolled movement of capital, the growing role of financial capital and the widening gap between the financial and real sectors of the economy, widespread of financial innovations with high risks and a pronounced speculative effect and etc.

In this context, the development of the financial architecture as an institutional basis and an effective mechanism for ensuring the stability of the financial system and innovative development of national economies becomes an objective necessity.

In the article conducted research about financial architecture, its nature and principles of transformational development with a focus on the impact of conditions of the cyclical development of the economy. It is substantiated that understanding the paradigm of financial architecture is important for the formation of national financial systems, including Kazakhstan.

The characteristic features of the manifestation and perception of the

cyclical nature of economic processes and countercyclical regulation within the framework of theory and modern practice are revealed. The problems of regulation of international financial markets are revealed.

It is shown that the role and importance of the banking system in the financial architecture, the deep interconnection and interdependence of credit relations and the development of the real sector in a cyclical environment quite accurately demonstrate the processes of economic development in Kazakhstan.

Analysis of the factors that led to the need to reorganize the international monetary system made it possible to argue the possibilities and initiatives to replace the mono-currency dollar system, and reveal Kazakhstan's position about the issue of reserve currencies. Trends in

the modern world cause changes in financial architecture at all levels, determine the main directions and characteristics of its transformational development.

The formation of a new financial architecture is based on an understanding of the cyclical nature of economic development and the nature of crisis phenomena, assumes the maximum use of existing ones and an increasing their efficiency, as well as stimulation development of fundamentally new formats of work and decision-making, rules and procedures of interaction, approaches and regulatory tools and supervision, etc. In the future, it is planned to investigate the problematic issues of the formulation of the modern financial architecture of the national economy of Kazakhstan in the post-crisis period.

References

1. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan On measures to further increase the competitiveness of the national economy in the framework of the industrial and innovative policy of the Republic of Kazakhstan. No. 65 (2006, March 16) Retrieved from: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30048583
2. Azbergenova R.B. (2017) Innovacionnoe razvitie ekonomiki Kazaxstana v usloviyax global'noy konkurensii [Innovative development of the economy of Kazakhstan in the context of global competition]. Retrieved from: <https://articlekz.com/article/18793> [in Russian]
3. Aubakirova G.M. (2013) Strategicheskie prioritety innovacionnogo razvitiya postindustrial'noy ekonomiki (na primere Respubliki Kazaxstan) [Strategic priorities for innovative development of the post-industrial economy (on the example of the Republic of Kazakhstan)]. *Problemi prognozirovaniya - Forecasting problems*, 5, 102-116. [in Russian]
4. Drukker P.F. (2006). *Zadacha menedjmenta v XXI veke [Management task in the 21st century]*. M. Izd. Dom Vil'yams.[in Russian]

5. Zaynalov Dj.R. & Alieva S.S. (2015). Innovative aspects of development of the role and value of investment funds on the securities market. *International journal of Economy, Commerce and Management. Special issue: International journal of Economy & Sustainable Development*, 97-113.
6. Ivanov S.V.(2011). Teoreticheskie osnovi formirovaniya ekonomiki znaniy [Theoretical foundations of the knowledge economy formation.]. *Sosial'no-ekonomicheskie yavleniya i prosessi – Socio-economic phenomena and processes*, 8(30), 85-91. [in Russian]
7. Oralova S.Sh. (2015) Problemi i analiz innovatsionnogo razvitiya respubliki Kazaxstan [Problems and analysis of the innovative development of the Republic of Kazakhstan] *Privoljskiy nauchniy vestnik – Privolzhsky scientific bulletin*, 2 (42), 71-76. [in Russian]
8. Solou P.M. (2000) Jekonomicheskaja teorija resursov ili resursy jekonomicheskoy teorii [Resource economics or resources economics]. Vehi jekonomicheskoy mysli. Tom 3. Rynki faktorov proizvodstva SPb: Jekonomicheskaja shkola. [in Russian]
9. Suleimenov Y.Э., Habryelian O.A., Pak Y.T., Panchenko S.V.& Mun H.A. (2016). *Ynnovatsyonnye stsenaryy v postynderstryalnom obshchestve [Innovative scenarios in a post-industrial society]*. Almaty – Symferopol. [in Russian]
10. Turekulova D.M. (2015) Razvitie innovatsionnoy deyatel'nosti Kazaxstana v sovremennix usloviyax [Development of innovative activities in Kazakhstan in modern conditions]. *Dokladi Nasional'noy akademii nauk Respubliki Kazaxstan - Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 5, 212-216. [in Russian].
11. Shumpeter Y. (1982) Teoriya ekonomicheskogo razvitiya [Economic development theory]. uaterra.in.ua. Retrieved from: <http://uaterra.in.ua/wp-content/uploads/2017/11/SHumpeter-Teoryya-ekonomycheskogo-razvytyya.pdf> [in Russian]
12. Fynansovaia arkhytektura postkryzysnoho myra: efektyvnost reshenyi. istina.msu.ru. Retrieved from: <https://istina.msu.ru/publications/book/7777712/> [in Russian]
13. Bykov A. P. & Honcharova M. V. (2008) Soderzhanye y pryntsypy fynansovoi arkhytektury sovremennoi bankovskoi systemy v ramkakh ynstytutsyonalnoi teoryy [The content and principles of the financial architecture of the modern banking system in the framework of institutional theory]. *Fynansy y kredit – Finance and credit*, 7 (295), 10-16. [in Russian]

14. International Financial Architecture: A progress report information note by World Bank Staff. [www.worldbank.org](http://www.worldbank.org/ifa). Retrieved from: <http://www.worldbank.org/ifa>
15. Hmyz O.V. (2010). Mesto institucional'nyh investorov v menjajushhejsja mirovoj finansovoj arhitekture[The place of institutional investors in the changing global financial architecture.]. *Finansy-Finance*, 6, 67-71. [in Russian]
16. Germain R.(2000). *Reforming the international financial architecture the political agenda*. Cardiff University of Wales Press.
17. Ivanov M.E. Sovremennyj vzglyad na traktovku definicii «finansovaja arhitektura»[A modern look at the interpretation of the definition of "financial architecture"]. Retrieved from: <http://topknowledge.ru/obshchaya-teoriya-finansov/4115-sovremennyj-vzglyad-na-traktovku-definitsii-finansovaya-arkhitektura.html> [in Russian]
18. Vovchenko N.G.(2006). *Institucional'nye preobrazovanija finansovoj sistemy Rossii v usloviyah globalizacii*[Institutional transformations of the Russian financial system in the context of globalization]. Rostov-na-Donu: RGJeU RINH. [in Russian]
19. Iohin V.Ja. (2006). *Jekonomicheskaja teorija* [Economic theory]. M.: Jekonomist. [in Russian]
20. Cvetkov V.A. (2013). *Cikly i krizisy: teoretikometodologicheskij aspekt*[Cycles and crises: theoretical and methodological aspect]. SPb.: Nestor-Istorija.[in Russian]
21. Igonina L.L. (2012). Teorii jekonomicheskikh ciklov i sovremennye finansovye krizisy[Business cycle theories and modern financial crises]. *Bjuletен' Mizhnarodnogo Nobelivs'kogo ekonomichnogo forumu-Bulletin of the International Nobel Economic Forum*,1(5), 200-208. [in Russian]
22. Kejns Dzh.(1993). *Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg* [General theory of employment, interest and money]. M.: Jekonomist. [in Russian]
23. Ageeva E.G. Konceptual'nye osnovy formirovanija uprezhdajushhej anticiklicheskoj politiki[onceptual foundations for the formation of a proactive countercyclical policy]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnye-osnovy-formirovaniya-uprezhdayuschej-antitsiklicheskoj-politiki-gosudarstva> [in Russian]
24. Afoncev S.A. (2011). Global'nyj krizis i regulirovanie mirovyh finansov[The global crisis and the regulation of world finance]. *Mezhdunarodnye processy-International processes*, 1(25),17-31. [in Russian]
25. Jankovskij K.P. (2008). *Investicii* [Investments]. SPb. : Piter. [in Russian]

26. Melikov Ju.I. Antikrizisnyj potencial kredita [Anti-crisis potential of the loan]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikrizisnyy-potentsial-kredita> [in Russian]
27. Osobennosti nacional'nogo bankinga: bankovskij rynek Rossii, Kazahstana i Belarusi. www.raexpert.ru. Retrieved from: https://www.raexpert.ru/researches/banks/banking_market_2020 [in Russian]
28. Otchet Nacional'nogo Banka Respubliki Kazahstan za 2019 god. m.nationalbank.kz. Retrieved from: https://m.nationalbank.kz/cont/%D0%93%D0%9E%20_%202019-%D1%80%D1%83%D1%811.pdf [in Russian]
29. Kazahstanskie banki stolknutsja s novymi ugrozami. forbes.kz. Retrieved from: https://forbes.kz/process/kazahstanskie_banki_stolknutsya_s_novyimi_ugrozami/ [in Russian]
30. Nazarbaev N. Kljuchi ot krizisa. www.zakon.kz. Retrieved from: <https://www.zakon.kz/132310-kljuchi-ot-krizisa-n.nazarbaev.html> [in Russian]
31. Nazarbaev N. Pjatyj put'. www.interfax.ru. Retrieved from: <https://www.interfax.ru/interview/101426> [in Russian]
32. Sidorova E.E. Mirovaja valjutnaja sistema: doroga stabilizacii. www.cyberleninka.ru. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/mirovaya-valyutnaya-sistema-doroga-stabilizatsii> [in Russian]
33. Kondratov D.I. Aktual'nye podhody k reformirovaniju mirovoj valjutnoj sistemy. www.cyberleninka.ru. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-podhody-k-reformirovaniyu-mirovoy-valyutnoj-sistemy> [in Russian]
34. Rajan R. & Kiran J. (2006). Will the Greenback Remain the World's Reserve Currency? *Intereconomics*, 41(3), 124–141.
35. Korolev I.S. (2011). Finansovye problemy SShA i ih vlijanie na global'nye processy v valjutnoj sfere [Financial problems of the United States and their impact on global processes in the currency sphere]. *Den'gi i kredit-Money and credit*, 6, 14–19. [in Russian]

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209295](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209295)

УДК 330.117:338.43

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ З ЦИФРОВІЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

РУДЕНКО Микола Вікторович*к. е. н., доцент, докторант**Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1966-7695>**e-mail: mykola_rudenko@ukr.net*

Анотація. У статті обґрунтовано необхідні цифровізації виробничих та управлінських процесів в сільськогосподарських підприємствах, спираючись на аналіз посівних площ і таймінгу процесу вирощування сільськогосподарських культур. Проведені розрахунки економічної ефективності заходів з цифровізації в сільськогосподарських підприємствах (на прикладі рослинницької галузі). Окреслено напрями економічного ефекту від впровадження основних цифрових технологій точного землеробства. Складено матрицю використання інструментів цифровізації у виробничому процесі сільськогосподарських підприємств. Описано цифрові технології, які можливо придбати та встановити на наявну техніку сільськогосподарського підприємства, визначено економічний ефект від їх застосування в розрахунку на 1 га посівів. Сформовано вихідні дані для розрахунків реалізації інвестиційних проектів з придбання окремих інструментів цифровізації.

Ключові слова: економічна ефективність, сільськогосподарське підприємство, інструменти цифровізації, розвиток, технології.

Постановка проблеми. Поступова цифровізація виробничих та управлінських процесів в сільськогосподарських підприємствах потребує прове-

Аннотація. В статті обґрунтовано необхідність цифровізації виробничих та управлінських процесів в сільськогосподарських підприємствах, опираючись на аналіз посівних площ і таймінга процесу вирощування сільськогосподарських культур. Проведені розрахунки економічної ефективності використання інструментів цифровізації в сільськогосподарських підприємствах (на прикладі рослинницької галузі). Определены направления экономического эффекта от внедрения основных цифровых технологий точного земледелия. Составлено матрицу использования инструментов цифровизации в производственном процессе сельскохозяйственных предприятий. Описаны цифровые технологии, которые можно приобрести и установить на имеющуюся технику сельскохозяйственного предприятия, определено экономический эффект от их применения в расчете на 1 га посевов. Сформированы исходные данные для расчетов реализации инвестиционных проектов по приобретению отдельных инструментов цифровизации.

Ключевые слова: экономическая эффективность, сельскохозяйственное предприятие, инструменты цифровизации, развитие, технологии.

дення невідкладних заходів щодо реалізації підприємствами інвестиційних проектів з придбання цифрових інструментів, які покликані забезпечити

практичне застосування сучасних технологічних досягнень у безпосередню діяльність аграрних суб'єктів господарювання. Надзвичайно актуальним залишається питання термінів окупності вкладених в цифрові інструменти коштів та черговість кроків щодо проведення заходів з цифровізації виробничих та управлінських процесів.

Успіх будь-якого сільськогосподарського підприємства – як невеликого за розмірами, так і величезного холдингу – залежить від ефективності проведення технологічних операцій при виробництві продукції. Як показує практика, ті виробники, які на кожній стадії виробництва використовують нові цифрові технології, інструменти та інноваційні рішення, не бояться змінюватися та експериментувати, стають лідерами ринку і прикладом ефективного ведення аграрного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику дослідження впливу цифровізації на ефективність функціонування та розвиток сільськогосподарських підприємств вивчали: Ю. Волощук [1], І. Вороненко, В. Ключан [2], М. Кропивко [3], М. Лобас, В. Россоха, А. Соловійов [4], В. Ляшенко, О. Вишневський [5] та ін. Серед зарубіжних науковців слід виділити праці М. Бакко, П. Барсоччі, А. Волтера, А. Готта, М. Руджері, Е. Ферро, Р. Хьюбера [6, 7] та багатьох інших. Віддаючи належне зазначеним науковцям зауважимо, що динамізм розвитку цифрових технологій та їх прискорений вплив на економічну ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств зумовлюють необхідність у поглибленні досліджень в окресленому напрямі.

Метою статті є визначення економічного ефекту проведення заходів з цифровізації в сільськогосподарських підприємствах (на прикладі рослинницької галузі, в розрахунку на 1 га посівів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Основна мета придбання будь-якого інструменту цифровізації при його використанні у сільськогосподарському виробництві (на прикладі рослинництва) – зменшення витрат на 1 га оброблюваної площі та інші додаткові економічні й соціальні ефекти. Методологія проведення оцінки ефективності реалізації інвестиційних проєктів з придбання інструментів цифровізації передбачає обрання для подальшого поглибленого дослідження окремих сільськогосподарських культур (або груп культур), які вирощуються на теренах нашої держави та найбільше зустрічаються у сівозміні, а також типів сільськогосподарської техніки (на яку передбачається встановлюватися відповідних цифрових пристроїв) на базі використання яких будуть проведені подальші економічні розрахунки.

Аналіз посівних площ сільськогосподарських культур за всі роки незалежності України дозволяє стверджувати, що протягом досліджуваного періоду зернові та зернобобові займають лідируючі позиції по відношенню до всіх інших сільськогосподарських культур (включаючи технічні, коренеплоди, овочеві та баштанні, а також кормові культури). Наприклад у 2019 році площа посівів зернових та зернобобових культур складала 15,32 млн. га, що на 3,23% більше ніж у 2018 році. В середньому посівні площі зернових та зернобобових культур складають більше 50% всіх посівних площ в

нашій державі та відповідно коливаються по роках (наприклад, у 2018 році площа зернових та зернобобових культур складала 53% всіх посівних площ), тому ми вважаємо обґрунтованим та доцільним вибір для подальшого дослідження групи зернових та зернобобових культур. Наступним кроком серед групи зернових та зернобобових культур за схожим принципом оберемо окремі культури, які займають найбільшу їх частку. Ярова пшениця та озима пшениця у 2019 році в сумі складала приблизно 88% посівних площ зернових та зернобобових культур, схожа тенденція також простежується в інші роки протягом періоду дослідження. Тому для подальшого поглибленого аналізу візьмемо ярову та озиму пшеницю.

Побудова адекватної інвестиційної моделі потребує визначення чіткого таймінгу (часових рамок) процесу вирощування обраних для подальшого дослідження сільськогосподарських культур та виділення можливих строків використання придбаних цифрових пристроїв на кожній окремій стадії виробництва продукції [8, с. 123]. Перші стадії виробництва (вирощування) озимої пшениці (агрономічне обстеження полів, обробіток ґрунту) здійснюється відразу після збирання врожаю попередника і в середньому складає до 15 днів. Терміни передпосівної підготовки як правило складають 10-15 днів і після цього можна починати посів. Незначне коливання строків проведення окремих операцій не впливає на виробничий процес, надзвичайно важливим є своєчасний посів пшениці та догляд за посівами.

У різних природно-кліматичних зонах України строки сівби озимої пшениці коливаються в межах: 5 вересня –

15 жовтня (можливий період посіву складає приблизно 40 днів). Строки посіву ярої пшениці повинні бути максимально ранніми, тому що культура вибаглива до режиму зволоження протягом усього періоду вегетації. За останні 3-4 роки вже помітна тенденція зсування сівби ярих культур на більш ранні терміни. Сівбу зазвичай починають, як тільки відбулося фізичне досягання ґрунту в період з середини березня до початку квітня (орієнтовний період посіву складає 20 днів).

Наступна стадія виробництва (догляд за посівами) передбачає комплекс заходів з внесення необхідних добрив та засобів захисту рослин за для формування вдалого майбутнього врожаю. За офіційною статистикою, в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення обсягів внесення мінеральних добрив, що обґрунтовує закономірність збільшення врожаю пшениці протягом останніх десяти років. А також збільшує терміни та частоту використання сільськогосподарської техніки під час внесення добрив.

Ефективний захист від шкідливих організмів може бути забезпечений лише за умов оптимального поєднання господарських, агротехнічних і хімічних заходів, що теж передбачає розумне використання сільськогосподарської техніки. Дослідження показують, що період використання техніки по догляду за посівами озимої та ярої пшениці відрізняється, що пояснюється строками вегетації рослин, і коливається в межах 40 – 60 днів.

Озима та яка пшениця не мають тривалого періоду оптимального збору врожаю. Після настання повної стиглості зерна на збір врожаю є лише до 10 днів, потім, особливо при несприя-

тливих погодних умовах, втрати врожаю різко зростають. Дослідження проведені в Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН України [9] показують високу залежність втрат зерна пшениці від тривалості збирання після повної стиглості зерна (табл. 1).

Представлені дані таблиці доводять необхідність та важливість своєчасного збору врожаю в терміни передбачені технологією вирощування пшениці. Навіть незначне зволікання призводить до суттєвих втрат врожаю, що миттєво відобразиться на ефективності та рентабельності вирощування.

Таблиця 1

Залежність втрат пшениці від тривалості збирання після повної стиглості зерна

Тривалість збирання після повної стиглості зерна, днів	Втрати при збиранні, %	
	Озима пшениця	Яра пшениця
4-7	4,1	6,7
8-10	9,1	10,5
11-13	16,2	17,1
14-16	17,3	29,7
17-20	27,3	32,1

Джерело: складено науковцями Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН [9]

Отже, проведені дослідження дозволяють сформулювати чіткі часові рамки використання сільськогосподарської техніки в процесі вирощування

пшениці, а також визначити можливі терміни використання придбаних цифрових пристроїв, які будуть задіяні в процесі виробництва (табл. 2).

Таблиця 2

Терміни використання сільськогосподарської техніки та цифрових пристроїв у процесі вирощування пшениці

№	Стадії виробництва	Терміни використання сільськогосподарської техніки та цифрових пристроїв, днів	
		Озима пшениця	Яра пшениця
1	Агрономічне обстеження полів	5	5
2	Обробіток ґрунту	10	10
3	Передпосівна підготовка	15	15
4	Посів	20	20
5	Догляд за посівами	60	40
6	Збір врожаю	10	10

Джерело: складено автором

Отримані в табл. 2 дані будуть використані при оцінці ефективності реалізації інвестиційних проектів з придбання інструментів цифровізації. Також важливим елементом розрахунків є врахування можливих ризиків, які

виникають при використанні техніки та цифрових пристроїв.

При врахуванні майбутніх ризиків використання техніки вважаємо за необхідне розділити їх на дві великі складові:

– ризики пов'язані із зовнішніми умовами функціонування підприємств (погодні ризики), котрі можуть значним чином звузити терміни виконання технологічних операцій на стадіях виробництва (виросування) культур. Проведені дослідження показують, що несприятливі погодні умови можуть звужувати терміни виконання технологічних операцій в сумі до 20%, а також значним чином залежать від конкретного року, обмежень в швидкості виконання операції, окремих полів та інших суб'єктивних факторів;

– ризики пов'язані із внутрішніми чинниками (використання сільськогосподарської техніки) залежать від якості машино-тракторного парку сільськогосподарських підприємств. Майже 85% технічних засобів, що залишилися у сільськогосподарських підприємствах, відпрацювали по одному і більше нормативних строків, що призводить до грубих порушень технологічних регламентів вирощування сільськогосподарських культур. Як правило, цю техніку намагаються відремонтувати та використовувати надалі [10, с. 321]. Тому при врахуванні ризиків використання сільськогосподарської техніки необхідно враховувати її фактичний знос, який переведемо в ризики звуження терміни виконання технологічних операцій в сумі до 30%, і врахуємо в майбутній оцінці ефективності реалізації інвестиційних проєктів.

Авторська методологія проведення оцінки ефективності реалізації інвестиційних проєктів з придбання цифрових інструментів також передбачає обрання для подальшого поглибленого дослідження сільськогосподарської техніки на яку будуть встановлюватися придбані цифрові пристрої.

Оператори та експерти ринку тракторної техніки в Україні наголошують, що найбільш популярним та поширеним трактором в групі «300+» є John Deere (Джон Дір) моделі 8430 та 8530. У групі менш потужних тракторів безперечним лідером за розповсюдженням в господарствах нашої держави є надійний та перевірений часом трактор МТЗ-80, 82, 83. Зважаючи на вищесказане, розрахунки ефективності реалізації інвестиційних проєктів з придбання інструментів цифровізації будуть проводитися з урахуванням їх установки саме на описану вище сільськогосподарську техніку.

Проведемо економічні розрахунки впровадження окремих цифрових інструментів у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств. Попередньо складемо відповідну таблицю, в якій виокремимо основні цифрові технології точного землеробства (які найбільш доцільно впроваджувати найближчим часом), визначимо ціну відповідної інновації, окреслимо на яких технологіях базується інновація, опишемо галузь її застосування та можливі напрями економічного ефекту від використання цифрових інструментів (табл. 3). Тобто, в табл. 3 окреслені основні інструменти та пристрої, які доцільно та найбільш перспективно використовувати сільськогосподарським підприємствам під час впровадження в практичну діяльність цифрових технологій точного землеробства.

Наступним кроком дослідження пов'яжемо перспективні інструменти цифровізації безпосередньо з процесом (стадіями) виробництва сільськогосподарської продукції. Для цього складемо відповідну матрицю можливостей використання інструментів цифровізації у розрізі окремих техноло-

гічних виробничих процесів та пред- ставимо результати в табл. 4.

Таблиця 3

Вартість придбання (користування) та напрями економічного ефекту від впровадження основних цифрових технологій точного землеробства

№	Цифрова технологія (інструмент)	Марка та модель	Ціна впровадження інновації, грн	Техніка для застосування	Технології, які використовує інновація	Напрями економічного ефекту
1.	Автопілот (система автоматичного підрювання)	Trimble EZ-Pilot, CLAAS GPS pilot flex	від 130000 до 190000	трактори, обприскувачі, комбайни	сигнал GPS (GLONASS), ІКТ, роботизація	уникнення проблем пропусків та перекриття на полях
2.	Курсовказівник	CFX-750, TMX 2050, Raven Cruizer II, Teejet Matrix 430	від 20000 до 60000	трактори, обприскувачі, комбайни	сигнал GPS (GLONASS), ІКТ	уникнення проблем пропусків та перекриття на полях
3.	Спеціальний агронавігатор, система автоматичного відключення секцій оприскувача	Hexagon, AccuBoom, Leica AS7500, Field IQ, Topcon X14	від 50000 в залежності від оприскувача	обприскувачі	сигнал GPS (GLONASS), ІКТ, сенсори та датчики, роботизація	відключення секцій при внесенні добрив та засобів захисту рослин
4.	Система автоматичного відключення секцій сівалки	Hexagon, AccuBoom, Ag Leader Seed Command	від 150000 в залежності від сівалки	сівалка	сигнал GPS, GSM, ІКТ, сенсори та датчики, роботизація	відключення секцій сівалки при посіві с.г. культур
5.	Система внесення рідких добрив під час посіву (дообладнання)	Hexagon, AccuBoom, Agxcel, Raven	від 90000 в залежності від сівалки	сівалка	сигнал GPS, GSM, сенсори та датчики, роботизація	внесення рідких добрив під час посіву
6.	Диференційоване внесення добрив, посівного матеріалу, ЗЗР	Field-IQ, Dynamic Section Control	від 75000	розкидачі, обприскувачі, сівалка	сигнал GPS, ІКТ, сенсори та датчики, роботизація	диференційоване внесення добрив, ЗЗР
7.	Моніторинг стану полів (дрони, БПЛА)	ABRIS DG FLIRT Iron, Agric RDE616 Prof, Dji Agras MG-1S	від 230000 до 300000	дрони, БПЛА	GPS, IoT, Big Data, роботизація, штучний інтелект	розрахунок індексів вегетації (NDVI, NDRI, RVI), мобільність та оперативність зйомки
8.	Супутниковий моніторинг стану полів	Супутники: Sentinel-2, Landsat 8, Modis	5 грн/га	–	IoT, Big Data, ГІС, штучний інтелект	розрахунок індексів вегетації (NDVI, NDRI, RVI), ретроспективність даних

Завершення табл. 3

9.	Альтернативне внесення добрив та ЗЗР (дрони)	Agras MG-1, Yamaha R-MAX	від 300000	дрони	GPS, RTK, роботизація	альтернативне внесення добрив, ЗЗР
10	Метеосервіси + установка власної метеостанції + датчики ґрунту	Sentek, Muller Elektronik, SAS	від 3000 до 24000	метеостанція, датчики ґрунту	IoT, Big Data, роботизація	оптимізація термінів виконання польових робіт

Джерело: складено автором

За результатами аналізу табл. 4 можна констатувати, що окремі інструменти цифровізації можуть послідовно використовуватися на декількох стадіях виробництва продукції рослинництва.

Вищезазначене прямо впливатиме на інтенсивність використання окремих інструментів цифровізації та можливості застосування технологій.

Авторський методологічний підхід до визначення економічного ефекту від придбання окремих інструментів цифровізації також передбачає окрес-

лення чітких термінів застосування цифрових інструментів в розрізі описаного вище таймінгу використання сільськогосподарської техніки та цифрових пристроїв в процесі вирощування сільськогосподарської продукції. Вищезазначене дозволить розрахувати можливості застосування окремого цифрового пристрою в розрізі гектарів оброблюваної площі сільськогосподарських угідь в рамках кожної стадії виробництва продукції на яких може застосовуватися інновація.

Таблиця 4

Матриця використання інструментів цифровізації у виробничому процесі сільськогосподарських підприємств

		Стадії виробництва продукції рослинництва					
		1. Агрономічне обстеження полів	2. Обробіток ґрунту	3. Передпосівна підготовка	4. Посів с. г. культур	5. Догляд за посівами	6. Збір врожаю
Інструменти цифровізації	Автопілот (система автоматичного управління)		+	+	+	+	+
	Курсовказівник		+	+	+	+	+
	Система автоматичного відключення секцій оприскувача			+		+	
	Система автоматичного відключення секцій сівалки				+		

Завершення табл. 4

Система внесення рідких добрив під час посіву (дообладнання)					+		
Диференційоване внесення добрив, посівного матеріалу, ЗЗР				+		+	
Моніторинг стану полів (дрони, БПЛА)	+			+		+	
Супутниковий моніторинг стану полів	+			+		+	
Альтернативне внесення добрив та ЗЗР (дрони)				+		+	
Метеосервіси + установка власної метеостанції + датчики ґрунту		+		+	+	+	+

Джерело: складено автором

Всі розрахунки пропонуємо провести на прикладі вирощування озимої та ярої пшениці, оскільки терміни використання сільськогосподарської техніки та цифрових пристроїв при здійсненні процесу вирощування описаних культур майже однакові (за виключенням стадії догляду за посівами). У випадку різних термінів на стадіях посіву та догляду за посівами будуть використані середні значення

Деталізовані розрахунки економічної ефективності застосування кожного окремого інструменту цифровізації зазначеного в табл. 3, в розрізі стадій виробництва продукції (табл. 4) в розрахунку на 1 га посівів, проведені в авторському дослідженні [11], за результатами якого можливо визначити загальний економічний ефект від використання окремих цифрових інструментів та сформулювати таблицю вихідних даних для проведення подальших розрахунків щодо придбання

окреслених інновацій.

Попередньо розділимо цифрові технології на дві великі групи: 1) технології (пристрої), які можливо придбати та встановити на наявну техніку сільськогосподарського підприємства, урахувавши ціну покупки, строк корисного використання, ліквідаційну вартість та можливий економічний ефект від використання; 2) технології, якими є можливість користуватися з урахуванням отримання послуг від спеціалізованих компаній та відповідних витрат за користування в розрахунку грн/га, грн/рік.

Виокремимо технології першої групи (які можливо придбати та встановити на наявну техніку сільськогосподарського підприємства) та представимо їх аналіз у табл. 5.

В наступній табл. 6 представимо технології, якими є можливість корис-

туватися з урахуванням отримання послуг від спеціалізованих компаній.

Отже, проведені дослідження дозволили визначити економічний ефект

від цифровізації в розрізі окремих стадій виробництва продукції в розрахунку на 1 га посівів сільськогосподарських культур.

Таблиця 5

Аналіз цифрових технологій, які можливо придбати та встановити на наявну техніку сільськогосподарського підприємства

Цифровий інструмент (об'єкт ОЗ)	Середня ціна придбання	Техніка для застосування	Сумарний загальний ефект, грн/га	Строк корисного використання	Ліквідаційна вартість (15%)
1. Автошлот + курсовказівник	180000 + 40000 = 220000	трактор (John Deere 8430)	344,49	5	33000
		самохідні обприскувачі	256,04	5	
		комбайни	Підвищення продуктивності на 15%	5	
2. Спеціальний агронавігатор, система автоматичного відключення секцій обприскувача	60000	причіпні обприскувачі, самохідні обприскувачі	150,5	7	9000
3. Система автоматичного відключення секцій сівалки	150000	сівалка	136,12	10	22500
4. Система внесення рідких добрив під час посіву	90000	сівалка	146,25	7	13500
5. Диференційований метод удобрення (дообладнання розкидача) + послуги з аналізу ґрунту	75000 + 61 грн/га (аналіз ґрунту)	розкидач	121	10	11250
6. Моніторинг стану полів (дрони, БПЛА)	230000 + 4999 грн – навчання персоналу	дрон, БПЛА	–	10	34500
7. Альтернативне внесення добрив та ЗЗР (дрони)	300000 + 7999 грн – навчання персоналу	дрон	–	10	45000

Джерело: складено автором

Визначені в табл. 5 загальні ефекти від використання конкретних інстру-

ментів цифровізації дозволяють співставити їх з відповідними витратами на

придбання та експлуатацію, що є відправною точкою для розробки інвестиційних проектів з придбання відповідних цифрових інструментів.

Таблиця 6

Аналіз цифрових технологій, якими можливо користуватися отримуючи послуги спеціалізованих компаній

Цифровий інструмент	Компанії, що надають послуги	Середня ціна користування
1. Супутниковий моніторинг стану полів	Smart Farming, Irlen, Агросіф	5 грн/га
2. Моніторинг полів за допомогою дронів	DroneUa, Smart Farming, СКБ25	40 грн/га
3. Альтернативне внесення добрив та ЗЗР (дрони)	Aerodrone, Kray Technologies, Торагроєко, Агроінс	250 грн/га
4. Метеосервіси	Метео Фарм, Август-Україна, Метос Україна	6000 грн/рік
5. Метеосервіси + власна метеостанція + датчики ґрунту	Метео Фарм, Август-Україна, Метос Україна	24000 грн/рік

Джерело: складено автором

Висновки. Виділення та розрахунків основних економічних ефектів впровадження цифрових технологій у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств дозволило сформулювати вихідні дані для аналізу реалізації інвестиційних проектів з придбання окремих інструментів цифровізації, а також доцільності користування послугами спеціалізованих компаній в розрізі можливостей доступу до окремих цифрових технологій.

У подальших дослідженнях планується здійснити розрахунки реалізації

конкретних інструментів цифровізації сільськогосподарських підприємств з урахуванням прогнозних показників вартості грошей та відповідних коефіцієнтів дисконтування, що дозволить ідентифікувати найбільш привабливі, за критерієм економічної ефективності інвестицій, проекти з придбання інструментів цифровізації та слугувати основою для практичної реалізації інвестиційних пропозицій сільськогосподарськими підприємствами.

Список використаної літератури

1. Волощук Ю.О. Напрями цифровізації аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. №2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/68.pdf (дата звернення: 20.04. 2020).
2. Клочан В.В. Система інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери. Миколаїв: МДАУ, 2012. 371 с.
3. Кропивко М.Ф. Стратегічні напрями реформування управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 82 с.

4. Лобас М.Г., Россоха В.В., Соколов Д.О. Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2016. 416 с.
5. Ляшенко В.І., Вишневецький О.С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2018. 252 с.
6. Вассо М., Barsocchi P., Ferro E., Gotta A., Ruggeri M. The digitisation of agriculture: a survey of research activities on smart farming. *Array*. 2019. Vol. 3-4. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590005619300098>. (дата звернення 20.04. 2020).
7. Walter A., Finger R., Huber R., Buchmann N. Opinion: smart farming is key to developing sustainable agriculture. *Proc Natl Acad Sci*. 2017. Vol. 114(24). P. 6148-6150.
8. Руденко М.В. Реалізація цифрових технологій на стадіях виробництва сільськогосподарської продукції. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. 2020. Вип. 56. С. 121-131.
9. Тимчук В., Кириченко В., Петренкова В., Бондаренко Є., Цехмейструк М., Буряк Ю. Рекомендації до збирання ранніх зернових та зернобобових. *Агробізнес*. 2015. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/582-rekomendatsii-do-zbyrannia-rannikh-zernovykh-ta-zernobobovykh.html>. (дата звернення: 20.04. 2020).
10. Луньова В.А., Онегіна В.М., Лисиченко М.Л., Панкова О.В. Інноваційний підхід до розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств України. *Вісник ХНТУСГ*. 2017. №180 С. 319-329.
11. Руденко М.В. Цифровізація сільськогосподарських підприємств та її економічна ефективність. Черкаси. 2020. 336 с.

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209295](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209295)

JEL Classification: L20

ECONOMIC EFFICIENCY OF DIGITALIZATION MEASURES IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

RUDENKO Mykola*PhD, associate professor (docent), competitor for doctor's degree,**National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1966-7695>**e-mail: mykola_rudenko@ukr.net*

Abstract. *The article substantiates the need for digitalization of production and management processes in agricultural enterprises, based on the analysis of sown areas and timing of the process of growing crops. The economic efficiency of digitization measures in agricultural enterprises (on the example of the crop industry) has been done. The directions of economic effect from introduction of the basic digital technologies of exact agriculture have been outlined. The matrix of the use of digitization tools in the production process of agricultural enterprises has been compiled. Describes digital technologies that can be purchased and installed on the existing equipment of the agricultural enterprise and determines the economic effect of their use per 1 hectare of crops. The initial data for calculations of realization of investment projects on acquisition of separate tools of digitalization have been generated.*

Key words: *economic efficiency, agricultural enterprise, digitization tools, development, technologies.*

The gradual digitalization of production and management processes in agricultural enterprises requires urgent measures for the implementation of investment projects by enterprises for the acquisition of digital tools, which are designed to secure the practical application of modern technological advances in the direct activities of agricultural entities. The question of the payback period of funds invested in digital tools and the sequence of steps to take measures to digitize production and management processes remains extremely relevant.

The economic efficiency of digitization measures in agricultural enterprises (on the example of the crop

industry) has been done. The possible terms of use of agricultural machinery and digital devices in wheat growing processes have been outlined and two groups of possible risks that arise when using machinery and digital devices have been identified: 1) risks associated with the external conditions of operation of enterprises (weather risks); 2) risks associated with internal factors (use of agricultural machinery).

The directions of economic effect from introduction of the basic digital technologies of exact agriculture are allocated, namely: avoidance of problems of passes and overlapping in fields, disconnection of sections at entering of fertilizers and plant protection products,

disconnection of sections of a seeder at sowing of crops, introduction of liquid fertilizers during sowing, differentiated entering fertilizers and plant protection products, calculation of vegetation indices (NDVI, NDRI, RVI), mobility and efficiency of shooting, retrospective data, optimization of terms of field work, etc.

The matrix of the use of digitization tools in the production process of agricultural enterprises has been compiled. Describes digital technologies that can be purchased and installed on existing agricultural machinery and determines the economic effect of their use per 1 hector of crops, taking into account the clear timing of digital tools

in terms of the described timing of agricultural machinery and digital devices in the cultivation of agricultural products which allowed to calculate the possibilities of using a separate digital device in terms of hectares of cultivated area of agricultural land in each stage of production on which innovation can be applied.

The initial data for calculations of realization of investment projects on acquisition of separate tools of digitalization has been formed and expediency of use of services of the specialized companies in a cut of possibilities of access to separate digital technologies has been described.

References

1. Voloshchuk, Yu.O. (2018). Napryamy tsyfrovizatsiyi ahrarnykh pidpryyemstv [Areas of Digitization of Agrarian Enterprises]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 2. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/68.pdf [in Ukrainian].
2. Klochan, V.V. (2012). *Systema informatsiyno-konsul'tatsiynoho zabezpechennya ahrarnoyi sfery [System of information and consulting support of agrarian sphere]*. Mykolaiv: MSAU [in Ukrainian].
3. Kropyvko, M.F. (2012). *Stratehichni napryamy reformuvannya upravlinnya kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i sil's'kykh terytoriy [Strategic directions of reforming management of complex development of agro-industrial production and rural territories]*. Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
4. Lobas, M.G., Rossokha, V.V. & Sokolov, D.O. (2016). *Upravlinnya innovatsiyno-tekhnologichnym rozvytkom ahrosfery [Management of innovation and technological development of the agrosphere]*. Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
5. Lyashenko, V.I. & Vyshnevs'kyi, O.S. (2018). *Tsyfrova modernizatsiya ekonomiky Ukrayiny yak mozhlyvist' proryvnoho rozvytku [Digital Modernization of the Ukrainian Economy as a Breakthrough]*. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics [in Ukrainian].

6. Bacco, M., Barsocchi, P., Ferro, E., Gotta, A. & Ruggeri, M. (2019). The Digitisation of Agriculture: a Survey of Research Activities on Smart Farming. *Array*, 3-4. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S259000561930>
7. Walter, A., Finger, R., Huber, R. & Buchmann, N. (2017) Opinion: smart farming is key to developing sustainable agriculture. *Proc Natl Acad Sci.*, 114(24), 6148-6150.
8. Rudenko, M.V. (2020). Implementation of digital technologies at the stages of agricultural production. *Zbirnyk naukovykh prats CHDTU: Ekonomichni nauky - Collection of scientific works of ChSTU: Economic Sciences*, 56,121-131 [in Ukrainian].
9. Timchuk, V., Kirichenko, V., Petrenkova, V., Bondarenko, E., Tsekhmeistruk, M. & Buryak, Y. (2015). Recommendations for harvesting early grains and legumes. *Ahrobiznes - Agribusiness*. Retrived from: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/582-rekomendatsii-do-zbyrannia-rannikh-zernovykh-ta-zernobobovykh.html> [in Ukrainian].
10. Luneva, V.A., Onegina, V.M., Lisichenko, M.L. & Pankova, O.V. (2017). Innovative approach to the development of material and technical base of agricultural enterprises of Ukraine. *Visnyk KHNTUSH - Bulletin of KhNTUSG*, 180, 319-329 [in Ukrainian].
11. Rudenko, M.V. (2020). *Digitalization of agricultural enterprises and its economic efficiency: monograph*. Cherkasy [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209296](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209296)

УДК 657 : 336.221

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ, ІНСТРУМЕНТІВ І ТЕХНОЛОГІЙ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

РОГОВА Наталія Василівна*к.е.н., професор кафедри обліку та оподаткування**Черкаського інституту**ДВНЗ «Університет банківської справи»*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8476-6622>e-mail: rogovanv@ukr.net

Анотація. У статті обґрунтовано роль цифрових технологій в трансформації систем обліку та оподаткування. Проведено аналіз процесу автоматизації сфери бухгалтерського обліку та податкового адміністрування. Охарактеризовано можливості та ефекти впровадження в практику обліку та оподаткування таких технологій, як штучний інтелект, машинне навчання, хмарні технології, Big Data для прогнозної і підприємств аналітики, оптимізації процесів, оцінки ризиків, зменшення витрат, кластеризації і сегментації платників податків тощо. З огляду на значний інноваційний потенціал і високу криптовалютну активність в світі, проведено аналіз правової легітимності криптовалюти, відмінностей в підходах обліку операцій і оподаткування результатів криптовалютної діяльності. Виявлено основні проблеми та надано рекомендації регулювання, обліку та оподаткування криптовалюти в Україні.

Ключові слова: облік, оподаткування, цифрова економіка, цифрові технології, криптовалюта, штучний інтелект.

Постановка проблеми. Активізація трансформаційних процесів у всіх сферах життєдіяльності є слідством розвитку цифрової економіки і стрімкого поширення цифрових технологій, що визначає необхідність адаптивного

Аннотация. В статье обосновано роль цифровых технологий в трансформации систем учета и налогообложения. Проведено анализ процесса автоматизации сферы бухгалтерского учета та налогового администрирования. Охарактеризовано возможности та эффекты внедрения в практику учета и налогообложения таких технологий, как искусственный интеллект, машинное обучение, облачные технологии, Big Data для прогнозной и предписательной аналитики, оптимизации процессов, оценки рисков, уменьшения затрат, кластеризации и сегментации плательщиков налогов и др.. Учитываемый значительный инновационный потенциал и высокую криптовалютную активность в мире, проведено анализ правовой легитимности криптовалюты, отличий в подходах учета операций и налогообложения результатов криптовалютной деятельности. Выявлено основные проблемы и даны рекомендации регулирования, учета и налогообложения криптовалют в Украине.

Ключевые слова: учет, налогообложение, цифровая экономика, цифровые технологии, криптовалюта, искусственный интеллект.

реагування на глобальному і національному рівнях. Результатом інноваційної активності стає поява інновацій на основі цифрових технологій у вигляді нових фінансових інститутів, політик, підходів, моделей, інструмен-

тів і технологій, що мають значний трансформаційний потенціал.

До таких інновацій радикального характеру, безумовно, відносяться цифрові активи, серед яких почесне місце займає криптовалюта, яка дала поштовх появі нових типів активів (токенів, стейблкоїнів), а також ринку криптовалют, кріптові бірж і кріптоплатформ. Поряд з цим іншим інноваціям притаманний інкрементальний (додатковий) ефект позитивних змін на рівні політик, процесів і процедур щодо підвищення ефективності, результативності, надійного збереження великих обсягів даних, підготовки і прийняття обґрунтованих управлінських рішень тощо. В цьому аспекті актуальності набувають питання трансформації систем обліку та оподаткування в умовах цифровізації, які вважаються відносно консервативними та такими, що тривалий час не відчували принципових радикальних змін.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні основи побудови цифрової економіки можна вважати сформованими. Однак, актуальними залишаються питання прикладного характеру реалізації її пріоритетних завдань з урахуванням динаміки процесів цифровізації, ризиків і ефектів впливу. Все це визначило формування нових наукових напрямів досліджень. Так, феномену криптовалюти і проблемам її регулювання, потенційним можливостям інших фінансових інновацій на основі цифрових технологій присвячені наукові праці С. Васильчак, Г. Карчевої, Д. Кочергіна, О. Максур, О. Ніколайчука, Н. Пантелєєвої, І. Ситник та ін. Також спостерігаємо появу останнім часом наукових публікацій, присвячених проблемам упровадження технологій штучного інтелекту,

машинного навчання, Big Data, хмарних технологій для оптимізації організації процесів обліку та оподаткування, теоретичним і прикладним аспектам обліку і оподаткування операцій з криптовалютами, які розглядали в своїх публікаціях Б. Акінс, А. Белл, Ш. Вайсман, А. Гулькова, Н. Каморджанова, П. Коллін, В. Костюченко, І. Кучеров, А. Лютова, Н. Прокопенко, І. Хаванова, В. Ярова та ін.

Мета статті полягає в дослідженні потенційних можливостей сучасних цифрових технологій в системах обліку та оподаткування, виявлення особливостей и формування пропозицій щодо регулювання, обліку та оподаткування криптовалюти.

Виклад основного матеріалу.

Сучасні цифрові технології та очікувані ефекти від їх впровадження в обліку.

Всі зміни останнього часу в системах обліку, переважно пов'язані з технологічним базисом, інформаційним забезпеченням та автоматизацією. Вже сформувались строгі функціональні підходи та ринок широкої пропозиції надійного інструментарію інформаційних систем, зокрема, бухгалтерського обліку, які вже пройшли певний еволюційний розвиток («1С: Підприємство», «MASTER:Бухгалтерія», «ДЕБЕТ Плюс», SmartFin.ua, IS-pro та інші). Такі системи підтримують строгу формалізацію, регламент і дисципліну процесів бухгалтерського обліку. Зараз вже накопичено досвід автоматизації бухгалтерського обліку, отримання певних ефектів і формування нових очікувань.

Зокрема, впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку показало необхідність їх інтеграції в корпоративну інформаційну систему

(KIC), забезпечення сумісності за форматами даних, інформаційними зв'язками та інтерфейсами (внутрішніми і зовнішніми) всіх учасників. За рахунок цього досягнуто суттєве зменшення часу і підвищення якості обробки інформації, перехід на безпаперовий облік, що дозволяє значно скоротити витрати. Безпаперовий облік на основі електронних документів вже став реалією сьогодення. Але при цьому важливим стає забезпечення їх верифікації і валідації також в автоматичному режимі, для чого такі модулі вбудовуються в програмне забезпечення або надаються як сервіс в онлайн. Так, перевірка валідності може здійснюватися за адресою електронної пошти, електронно-цифровим підписом, міжнародним номером банківського рахунку IBAN, унікальним ідентифікаційним кодом, ПДВ номеру компанії для країн Європейського Союзу (VAT) тощо. Очікуваними ефектами є уникнення небезпеки здійснення транзакцій на користь небезпечних контрагентів, підвищення ризику втрати доходу та зростання ризику втрати репутації бізнесу. В цьому аспекті важливим є також оцінка якості, повноти, точності і достовірності даних щодо здійснення операцій бухгалтерського обліку, більшість таких властивостей підтримується автоматично, але це не виключає обов'язку та відповідальності бухгалтера за їх повноту та своєчасність. Точні і достовірні дані стають запорукою якості бухгалтерського обліку та звітності, підготовка і подання якої в режимі реального часу вже стає нормою, адже динаміка сучасного бізнес середовища потребує швидкого реагування та швидких рішень. Формування звітності в режимі реального часу дозволяє виявити і по-

передити здійснення операцій з недобросовісними контрагентами. Автоматизація бухгалтерського обліку дозволила стандартизувати його процедури та мінімізувати обсяги рутинних завдань і процесів, таким чином підвищити продуктивність і безпеку, усунути негативний вплив людського фактору, закласти засади колективної робота в режимі реального часу (генерація, зберігання і колективна робота з документами з обов'язковістю перевірки версій і внесених змін).

Враховуючи все означене, зауважимо, що основним завданням бухгалтерського обліку залишається збір первинних даних з різноманітних джерел інформації в межах корпоративної інформаційної системи, їх обробка та підготовка для прийняття ефективних управлінських рішень.

Але вже на початку XXI століття зі стрімким зростанням обсягів, вартості і цінності інформації, зростає значущість побудови нових систем її обліку на основі цифрових технологій.

Найбільш позитивних ефектів в усіх сферах життєдіяльності найближчим часом очікують від технологій штучного інтелекту (Artificial intelligence, AI), машинного навчання (Machine learning), великих даних (Big Data), блокчейн (Blockchain), хмарних технологій та обчислень (Cloud technologies and computing). В цьому аспекті бухгалтерський облік не є виключенням. У довгостроковій перспективі цифрові технології створюють передумови та відкривають нові можливості для переосмислення та радикального покращення вирішення завдань бухгалтерського обліку. Проте кожна технологія має свої особливості та потенціал, які потребують осмислення для ефективного вирішення ре-

альних бухгалтерських проблем щодо економії часу на формування якісних даних, генерування нових підходів на основі їх аналізу та концентрація уваги на прийнятті управлінських рішень,

розробці бізнес-стратегій, підвищенні фінансової стійкості та конкурентоспроможності на ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні цифрові технології та очікувані ефекти від їх впровадження в обліку

Цифрова технологія	Завдання	Очікуваний ефект
Штучний інтелект, машинне навчання	Автоматизація рутинних, повторюваних і структурованих завдань	Підвищення ефективності автоматизації за рахунок удосконалення кодування облікових записів, підвищення точності; Управління кредиторською і дебіторською заборгованістю; Управління витратами; Виявлення потенційних проблем в управлінні грошовими потоками, розриву між доходами та витратами, сплати ПДВ; Підвищення якості звітності для стратегічного управління; Підвищення якості інвентаризації; Підвищення точності та ефективності аудиту.
	Нестандартні і неструктуровані завдання	Побудова прогностичних моделей для прогнозування доходів і грошових потоків; Управління закупівлями у безпаперовому форматі та з використанням API, аналізу неструктурованих даних змін цін постачальників; Виявлення та прогнозування шахрайських схем; Покращення доступу та аналізу неструктурованих даних з різноманітних джерел.
Хмарні обчислення	Забезпечення безпеки, масштабування, доступу, резервного копіювання і контролю	Зменшення капітальних та експлуатаційних витрат на IT-інфраструктуру та економія часу за рахунок використання потужностей провайдера, централізованого збереження, перегляду і передачі даних, Автоматичне виправляти помилки в звітах, ефективний контроль; Забезпечення гнучкості і масштабованості на рівні ресурсів і користувачів; Забезпечення надійного автоматичного резервного копіювання даних; Безперервність безпеки та цілісності даних за рахунок шифрування, багатофакторної аутентифікації; Доступ у будь який час і в будь якому місці до даних і звітів.

Джерело: побудовано автором на підставі опрацювання [1, 2]

Прикладом інтеграції штучного інтелекту в пакети автоматизації бухгалтерського обліку можуть слугувати

такі платформи як Xero і QuickBooks, де перша покращує процес автоматичної перевірки банківських рахунків і

кодування транзакцій, а друга – для швидкого отримання фінансової інформації в реальному часі, використання керованого штучним інтелектом чат-боту для контролю фінансів і прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Водночас, впровадження штучного інтелекту повинно передбачити оцінку, пов'язаних з цим, нових ризиків, зокрема, упередженості на рівні алгоритмів, програмних помилок, кібератак, правових, репутаційних внаслідок відсутності регулювання сфери штучного інтелекту та інших цифрових технологій.

Нову сучасну парадигму обліку пов'язують з хмарними обчисленнями, які визначаються як Інтернет-послуга (за технологією Software As A Service, SaaS) до використання ресурсів комп'ютерного обладнання і ліцензованого спеціального програмного забезпечення на взаємовигідних умовах і належному рівні обслуговування, що дозволяє забезпечити збереження даних та їх професійну обробку. Мотивами переведення бухгалтерського обліку в хмару є, на нашу думку, постійне зростання обсягів даних, підвищення вимог щодо оперативного їх опрацювання, висока вартість, складність підтримки ІТ-інфраструктури, налаштування та постійного супроводження традиційного програмного забезпечення, особливо для малих і середніх підприємств.

Тобто, маємо підхід реалізації онлайн-бухгалтерії на основі хмарних технологій, яка працює за підтримки і використання обчислювальних потужностей хмарного центру обробки даних (ЦОД) провайдера хмарних рішень (CSP, Cloud Solution Provider). Такий підхід дозволяє [3, с.842]: авто-

матичну генерацію бухгалтерських проводок для різних транзакцій і операцій; автоматичний аналіз для забезпечення кореляції між фінансовим і управлінським обліком; підготовка будь-яких необхідних періодичних звітів або синтетичних фінансових звітів та інформаційних панелей; можливість використання альтернативних планів бухгалтерського обліку для формування звітів з використання різних стандартів фінансової звітності; можливість проведення різноманітних розрахунків і генерування звіти і документи за потреби.

Свої розробки для онлайн-бухгалтерії пропонують відомі компанії KPMG, Ernst & Young, Deloitte, SAP та інші. Ринок онлайн-бухгалтерії на основі хмарних технологій постійно зростає, активно пропонуються FreshBooks, Liquid, QuickBooks Online, Myob, Xero, Aqilla, Microsoft Office та інші. Наприклад, відома компанія пропонує хмарну версію «1С: Зарплата і управління персоналом» без купівлі програми, сервера і найму фахівців, але як комплекс послуг з повним функціоналом через інтернет за помірну щомісячну орендну плату. Провайдер хмарної інфраструктури Tucha.ua перший в Україні пропонує розміщення програм бухгалтерського і фінансового обліку на віртуальному сервері.

Серед вагомих переваг та ефектів використання хмарних технологій в обліку варто відмітити: 1) економія та оптимізація витрат – за рахунок відсутності потреби капітальних інвестицій в комп'ютерне обладнання і програмне забезпечення, постійних витрат на їх обслуговування та підтримку проти змінних витрат щомісячної орендної плати послуг CSP; 2) необмежений

географічно віддалений доступ до фінансової інформації; 3) підвищення продуктивності за рахунок можливості швидкого доступу і взаємодії в режимі реального часу з різноманітних пристроїв (стаціонарний комп'ютер, планшет, мобільний телефон); 4) необмеженість обсягів збереження даних і резервне копіювання; 5) простий інтерфейс та мінімальний час адаптації, широка функціональність для виконання завдань обліку; 6) наявність засобів комунікації для обміну фінансовою інформацією з клієнтами, що підвищує прозорість, покращує взаємовідносини та довіру.

Отже, все більша інтеграція сучасних цифрових технологій і обліку дозволить забезпечити новий рівень управління інформаційними потоками та підтримки прийняття управлінських рішень. Незважаючи на всі переваги хмарних технологій і технологій штучного інтелекту, варто відмітити, що в обліку вони поки використовуються обмежено внаслідок певних причин [4]. До таких, в першу чергу, відноситься невпевненість у забезпеченні інформаційної безпеки та захисту даних, можливість їх втрати без подальшого відновлення. Тому важливим стає проведення IT-аудиту та аналізу ризиків CSP, чітке визначення умов впровадження з обов'язковим страхування кібер-ризиків.

Потенціал цифрових технологій для розвитку податкової системи. Податкова система підтримує виконання державою своїх функцій. Податкова політика потребує ефективних механізмів, інструментів і технологій збору податків для забезпечення стабільних надходжень до бюджету і підтримки державними інвестиціями розвитку

соціальної сфери, освіти, інфраструктури тощо.

Якщо розглядати сучасні трансформаційні аспекти системи оподаткування, то можна зазначити, що вже сталою практикою є автоматизація як на рівні процесів фіскальної служби, так і платників податків. Упроваджені підходи і сервіси мають особливість – вони електронні. Так, наприклад, Державною фіскальною службою України введено: 1) автоматизовану систему «Єдине вікно»; 2) електронний кабінет платника в режимі 24/7/365 з можливістю (он-лайн доступ до даних, аналітичні сервіси, листування та подання звітності, сплата податків для фізичних осіб). Цей сервіс вже має 9 млн. користувачів з понад 80 країн світу; 3) систему автоматичного відшкодування ПДВ; 4) електронний чек; 5) електронний акциз, що передбачає ведення реєстру платників акцизного податку з реалізації пального, єдиного реєстру акцизних накладних, електронне адміністрування реалізації пального; 6) електронний аудит – автоматизований відбір ризикових суб'єктів господарювання та ризикових операцій для перевірки, формування робочого плану ревізора. Впровадження електронних сервісів дозволило скоротити час і витрати, підвищити рівень добровільності сплати податків, збільшити надходження до бюджету, зменшити корупцію [5]. Цілком логічним кроком подальшої автоматизації податкового адміністрування стає потреба розробка нових мобільних додатків з державним статусом для доступу до законодавчої бази та інформації про контрагентів для мінімізації суб'єктами господарювання ризиків оподаткування.

Централізована автоматизація оподаткування поряд з означеними економічними ефектами дозволила формувати та накопичувати значні обсяги якісних податкових даних, які створюють для фіскальної служби певні переваги та привілеї, стають інформаційним базисом впровадження цифрових технологій – штучного інтелекту, машинного навчання, Big Data.

Сьогодні вже спостерігаємо затребуваність таких технологій у виконанні фіскальною службою, по-перше, управлінських і контрольних функцій щодо виявлення та попередження недобросовісної поведінки платників податків, по-друге, при наданні послуг і проведенні просвітницької роботи щодо дотримання вимог податкового законодавства. Так, в першому випадку достатньо широко застосовуються традиційні методи фінансової аналітики, які зараз розширюються прогнозними поведінковими моделями для передбачення можливих проблем, які можуть статися, спираючись, наприклад, на аналіз платіжної і податкової дисципліни. Це дозволяє більш точно оцінювати ризики, визначати пріоритети і попереджувальні дії. Водночас, результативність таких дій також оцінюється за допомогою предписательної аналітики, яка моделює ефекти, що можуть статися, з високим рівнем деталізації та точності. І прогнозна, і предписательна аналітика використовують технології штучного інтелекту. Зокрема, штучний інтелект (AI) вже використовується в скорингу платників податків, аналізі форм і способів ухилення від сплати податків, плануванні та проведенні податкових перевірок. Поряд з цим AI дозволяє здійснювати кластеризацію платників податків на основі аналізу стану бізнесу,

платоспроможності, податкової дисципліни та репутації для подальшої сегментації і побудові комунікаційної та персоніфікованої політики оподаткування. Використовуючи машинне навчання, можна також ідентифікувати схеми ухилення від сплати податків. Наприклад, аналіз соціальних мереж допомагає виявляти шахрайство з ПДВ.

Значний ефект економії витрат можна очікувати від впровадження AI в процеси автоматизації обробки фінансової звітності, пошуку та виправлення помилок в аудиторських звітах тощо. При наданні консультативної допомоги і в рамках проведення просвітницької роботи затребувані віртуальні помічники (чат-боти). Наприклад, податкова агенція Іспанії впроваджує AI на рівні: 1) додаткових послуг – віртуальний помічник для обробки запитів, проведення самостійної крос-перевірки, попереднє заповнення декларації з ПДВ, надання в реальному часі інформації про ПДВ; 2) інструментів аналізу податкових ризиків, що дозволяють сегментувати платників податків відповідно до ймовірності недотримання ними податкового законодавства, ініціювати контроль у вірогідних випадках шахрайства [6].

Упровадження технологій штучного інтелекту в фіскальній службі потребує прийняття відповідної концепції, що передбачить зміну IT-інфраструктури через розробку або власного програмного забезпечення, або співпрацю з провідними IT-компаніями та FinTech-стартапами, залучення в штат фахівців, що є експертами та/або мають досвід в сфері системного аналізу, науки про дані, прогнозної та предписательної аналітики, а також забезпечить, гнучку ін-

теграцію всіх структурних підрозділів і фахівців для централізованого або децентралізованого виконання аналітичних функцій.

Незаперечний факт незворотності впровадження сучасних цифрових технологій в оподаткуванні все ж потребує враховувати ризики, пов'язані з їх некоректним використанням. Особливо це стосується технологій штучного інтелекту, де головними принципами повинні стати: 1) обережність у широкому поширенні як у співвідношенні «витрати-результат», так і обґрунтованості підготовки висновків і управлінських рішень та їх прийняття; 2) неупередженість при побудові алгоритмів; 3) об'єктивність оцінки ступеня впливу для збереження прав і гарантій платника податків; 4) прозорість стосовно прийняття рішень відносно платника податків без обмеження права на захист; 5) безпека і конфіденційність [7].

Облік і оподаткування криптовалюти.

Як вже відмічалось, найбільші трансформаційні зміни в обліку та оподаткуванні очікуються від подальшого поширення криптовалют. Криптовалюта є одним з видів цифрових активів, які сьогодні знаходять все більше поширення [8].

Ставлення до криптовалют є досить суперечливими, а єдиного підходу до визначення правового статусу поки не існує. Це викликано тим, що, встановлюючи власні норми її регулювання, країни або обирають позицію спостереження, або виходять з рівня розвитку легітимної і масштабів тіньової економіки, стабільності фінансової та розвиненості правової систем, особливостей національної податкової системи. Незважаючи на обрану позицію,

всі без виключення беруть до уваги рекомендації міжнародних організацій, а саме ФАТФ і ОЕСР щодо обігу грошових коштів, дотримання заходів з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму (ПВК / ФТ).

Підтвердженням цього є результати компаративного аналізу підходів регулювання цифрових активів у країнах пострадянського простору (табл. 2).

Можна помітити, що законодавчо визначення криптовалюта і операцій з ними закріплені тільки в Білорусії. Значимо, в Білорусії особливі правила щодо криптовалюта діють тільки на території «Парку високих технологій», що з 2018 р. дало можливість продавати і купувати криптовалюту, випускати власні маркери. Наявність чітких вимог до криптоплатформ зробили країну найсприятливішою для будь-яких операцій з криптовалюта на пострадянському просторі. Інші країни знаходяться в «сірій зоні» регулювання, в тому числі в Україні, де розроблені ще в 2017 році законопроекти «Про обіг криптовалют» і «Про стимулювання ринку криптовалюта і їх похідних» були відкликани з розгляду у Верховній Раді в 2019 році [14].

Різноманітність і характерні особливості криптовалюта ускладнюють їх облік. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) та Ради зі стандартів бухгалтерського обліку (AcSB) наголошують на необхідності чіткої класифікації криптовалюта як об'єкту обліку [15].

Діючі стандарти МСФЗ також прямо не регламентують операції з криптовалютою. Якщо вона визначена як актив, то облік можливий як: 1) готівка – МСФЗ 7 (IAS7) «Звіт про рух

грошових коштів», МСФЗ 9 (IFRS 9) «Фінансові інструменти»; 2) негрошові фінансові активи – МСФЗ 32 (IAS32) «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 9 (IFRS 9) «Фінансові інструменти»; 3) інвестиційна нерухомість – МСФЗ 40 (IAS40) «Інвестиційна нерухомість»; 4) нематеріальні активи – МСФЗ 38 (IAS38) «Нематеріальні активи»; 5) запаси – МСФЗ 2 (IAS2) «Запаси» [16].

Таблиця 2

Підходи до визначення понять «криптовалюта» і «цифровий фінансовий актив»

Країна	Правова легітимність	Визначення
Білорусія	прийнято закон	Криптовалюта - біткоїн, інший цифровий знак (токен), який використовується в міжнародному обороті як універсальний засіб обміну. Цифровий знак (токен) - запис в реєстрі блоків транзакцій (блокчейне), інший розподілений інформаційній системі, яка засвідчує наявність у власника цифрового знака (токена) прав на об'єкти цивільних прав і (або) є криптовалютою.
Росія	розглянуто проект закону	Цифровий фінансовий актив - цифрові права, що включають грошові вимоги, можливість здійснення прав за емісійними цінними паперами, права вимагати передачі емісійних цінних паперів ..., випуск, облік та обіг яких можливі тільки шляхом внесення (зміни) записів у інформаційній системі на основі розподіленого реєстру. Цифрова валюта - сукупність електронних даних (цифрового коду або позначення), що використовуються в інформаційних системах і пропонуються як засіб платежу, що не є офіційною грошовою одиницею Російської Федерації, грошовою одиницею іноземної держави і (або) міжнародної розрахункової або грошовою одиницею
Казахстан	розглянуто проект закону	Цифровий актив – це майно, створене в електронно-цифровій формі із застосуванням криптографії та комп'ютерних обчислень, які не є грошима, цінними паперами, похідними фінансовими інструментами, базовим активом яких є цінні папери, а також електронно-цифровий форма посвідчення майнових прав. Цифровий актив не є засобом платежу.
Україна	відхилено проекти законів	Криптовалюта - це програмний код (набір символів, цифр і букв), який є об'єктом права власності, що може виступати засобом обміну, відомості про який вносяться і зберігаються в системі блокчейн як облікові одиниці у вигляді даних (програмного коду) Криптовалюта - децентралізоване цифровий вимір вартості, може бути виражений в цифровому вигляді і функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом і має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом.

Джерело: сформовано автором на основі [9, 10, 11, 12, 13]

Серед пострадянських країн підходи обліку криптовалют відрізняються [17, 18]. На увагу заслуговує Білорусь, Міністерство фінансів якої затвердило Національний стандарт бухгалтерського обліку та звітності «Цифрові знаки (токени)» щодо визначення порядку формування в бухгалтерському обліку інформації про цифрових знаках (токенах) і зобов'язання, які виникають при розміщенні власних токенів в організаціях [19]. Цей стандарт отримав схвальну оцінку з боку інших країн.

В Україні є декілька позицій щодо відображення операцій з криптовалю-

тами в бухгалтерському обліку, зокрема, як фінансового інструменту, використовуючи рахунки 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» та 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» [20] або електронних грошей, використовуючи субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» [18].

Разом з питаннями обліку цифрових активів актуальним є питання оподаткування операцій з криптовалютою.

Світова практика в цьому питанні також неоднозначна (табл. 3).

Таблиця 3

Особливості підходів до оподаткування криптовалют в країнах світу

Країна	статус криптовалюти	база оподаткування	ставка оподаткування	оподаткування ПДВ
Японія	еквівалент майнової цінності	прибутки від продажу та обміну	15% - 55%	тільки при використанні як платіжного засобу (8%)
Сінгапур	товар або послуга	прибуток від торгівлі, майнінгу та продажу за грошові кошти	корпоративний податок на прибуток - 17%	постачання криптовалют як послуги, при придбанні товарів за криптовалюту, якщо власник є платником ПДВ (7%)
Ізраїль	актив, одиниця обміну при бартері	доходи від капіталу	на приріст капіталу фіз. особи 25%, підприємства-47%	юр. особи 17% при реалізації криптовалюти, фіз. особи звільнені, крім майнерів
США	майно	прибуток	15% - 35%, додатково місцеві податки до 10%	-
Мальта	актив	прибуток	35%	18%
Швейцарія	майно, актив	прибуток, приріст капіталу	федеральний податок - 7,83%, кантональний - від 1% до 26%	-

Джерело: [21; 22, с.44-45]

Аналіз свідчить, що, по-перше, криптовалюта знаходяться поза податкового регулювання, частково на визначений термін (як, наприклад, зробила Білорусія –до 1 січня 2023 року)

або повністю звільняється від оподаткування, або, по-друге, обкладається податком на приріст капіталу з операцій з обміну криптовалюта на звичайні гроші (США), прибутковий податок

на операції з купівлі-продажу криптовалюта (Австралія), податок на криптовалютні операції (Великобританія), податок на приріст капіталу і податок на багатство (Норвегія, Фінляндія, Німеччина), прибутковий податок (Австрія).

Україна, в розроблених законопроектах внесення змін до Податкового кодексу, також передбачає встановити оподаткування, зокрема: 1) податок на прибуток в розмірі 18%, але з прийняттям пільгового періоду (в залежності від проектів закону він встановлювався до 31.12.2024 року – 5% або до 31.12.2029 – 0%; сплату ПДФО – 5% від прибутку від продажів або 18% від прибутку); 2) не передбачається сплата ПДВ за окремими операціями з криптовалюта, крім певних ситуацій; 3) передбачається звільнення від ПДВ на імпортне обладнання для Майнінг в термін до 31.12.2029 року [23, 24]. Як бачимо, підхід до криптовалютної діяльності досить лояльний порівняно з іншими країнами (табл. 3), що, на нашу думку, не можна вважати прийнятним, враховуючи високий рівень тіньової економіки (більше 40% ВВП). Крім того, тривала невизначеність правового статусу криптовалюти, а, відтак, відсутність оподаткування криптовалютної діяльності, нажал, працюють на послаблення бюджетної безпеки. Викликає запитання надання пільг оподаткування криптовалюти, адже відсутній чіткий і конкретизований зв'язок цілей і результату криптовалютної діяльності з цілями і завданнями розвитку економіки України (за прикладом Білорусії). Тобто, виникає питання: кому це вигідно?

В режимі дискусії знаходиться оподаткування криптовалюти в Росії [25] і Казахстані [26].

Спираючись на зарубіжну практику обліку та оподаткування операцій з криптовалютою, вважаємо, що для України основними принципами повинні стати збереження цілісності фінансового ринку, захист прав споживачів, однозначне визначення правового статусу, гнучке та адаптивне реагування. Для цього потрібно прийняти законі та підзаконні акти щодо діяльності криптовалютних бірж і проведення ІСО, компаній, які здійснюють діяльність в сфері купівлі-продажу криптоактивів, операторів цифрових гаманців та ін..

Доцільно продовжити удосконалення інституційної структури за досвідом зарубіжних країн, охоплюючи регулювання, моніторинг і нагляд, облік і оподаткування криптовалютної діяльності.

Висновки. Цифрова економіка здатна забезпечити сталий економічний розвиток. Поширення цифрових технологій трансформують традиційні системи обліку і оподаткування, змінюючи політику, інструменти і технології. Успішність таких трансформаційних процесів залежить від активності розробки концептуальних політик впровадження інновацій на основі сучасних цифрових технологій, спираючись на прогресивний світовий досвід, оперативності імплементації і реагування на цифрові тренди, формуючи і розвиваючи необхідний інноваційний, технологічний, інтелектуальний потенціал. Все це дозволить подолати певний консерватизм і деструктивність традиційних систем обліку та оподаткування, надати їм подальший розвиток відповідно умов цифрової економіки.

Список використаної літератури

1. Artificial intelligence and the future of accountancy. ICAEW. URL: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/information-technology/thought-leadership/artificial-intelligence-report.ashx> (дата звернення: 2.04. 2020).
2. Top Benefits of Cloud Computing for CPAs And Accounting Firms. URL: <https://www.acecloudhosting.com/blog/cloud-computing-benefits-cpa-accounting/> (дата звернення: 2.04. 2020).
3. Otilia Dimitriu Marian Matei A New Paradigm for Accounting through Cloud Computing *Procedia // Economics and Finance*, 2014. – Vol. 15. – P. 840-846. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00541-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00541-3).
4. The effects of cloud technology on management accounting and decision making. CIMA. URL: https://www.cimaglobal.com/Documents/Thought_leadership_docs/Management%20and%20financial%20accounting/effects-of-cloud-technology-on-management-accounting.pdf. (дата звернення: 2.04. 2020).
5. Е-готовність сервісів ДФС. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/235874.pdf> (дата звернення: 2.04. 2020).
6. Recent and Future Developments of the Spanish Tax Agency in the Immediate Supply of Information System. URL: <https://www.iota-tax.org/news/recent-and-future-developments-spanish-tax-agency-immediate-supply-information-system> (дата звернення: 14.04. 2020).
7. The use of Artificial Intelligence by tax administrations, a matter of principles. URL: <https://www.ciat.org/the-use-of-artificial-intelligence-by-tax-administrations-a-matter-of-principles/?lang=en> (дата звернення: 14.04. 2020).
8. Пантелеєва Н.М., Рогова Н.В. Криптоактиви: проблеми типізації та регулювання. Регулювання та перспективи ринку крипто активів: зб. матеріалів учасн. Всеукр. наук. Форуму. Київ: КНЕУ, 2018. С. 128-131.
9. Декрет Президента Беларуси № 8 от 21.12.2017 «О развитии цифровой экономики». URL: http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/dekret-8-ot-21-dekabrja-2017-g-17716/ (дата звернення: 14.04. 2020).
10. Законопроект ГД РФ №419059-7 «О цифровых финансовых активах». URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/419059-7> (дата звернення: 14.04. 2020).

11. Проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования цифровых технологий» URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38319324#pos=0;39 (дата звернення: 14.04. 2020).
12. Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні 7183 від 06.10.2017 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 14.04. 2020).
13. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні 7183-1 від 10.10.2017 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 (дата звернення: 14.04. 2020).
14. Current aspects of transformation of economic relations: cryptocurrencies and their legal regulation / N. M. Pantelieieva, N. V. Rogova, S. M. Braichenko, S. V. Dzholos, A. S. Kolisnyk // Financial and credit activity: problems of theory and practice, Vol 4, No 31 (2019), 410-418. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190962>
15. Navigating the brave new world of cryptocurrency and URL: <https://media.cpaontario.ca/stewardship-of-the-profession/pdfs/Navigating-the-Brave-New-World-of-Cryptocurrency-and-ICOs.pdf> (дата звернення: 19.04. 2020).
16. Что такое криптовалюты с точки зрения МСФО? URL: https://gaap.ru/articles/СЧто_такое_криптовалюты_с_точки_зрения_МСФО/ (дата звернення: 19.04. 2020).
17. Юристы обсудили криптовалюту в бухгалтерском учёте РФ: единый курс-курс, льготы для майнеров URL: <https://habr.com/ru/news/t/462001/> (дата звернення: 19.04. 2020).
18. Яцик Т. В. Методика фінансового обліку криптовалюти як особливого виду електронних грошей. *Молодий вчений*. 2017. №2 (42). С. 349-354.
19. Национальный стандарт бухгалтерского учета и отчетности «Цифровые знаки (токены)» URL: http://www.minfin.gov.by/upload/accounting/mfso/project_discussion/project_19032018.pdf (дата звернення: 19.04. 2020).
20. Петрук О. М., Новак О. С. Сутність криптовалюти як методологічна передумова облікового відображення. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. №4 (82). С. 48-55.

21. Обзор законодательного регулирования криптовалют в отдельных государствах. KPMG. 2017. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ru/pdf/2017/11/ru-ru-cryptocurrency-legislative-regulation-worldwide-november-2017-upd.pdf> (дата звернення: 19.04. 2020).
22. Рогова Н.В. Проблемні аспекти оподаткування криптовалют. / Н.В. Рогова // Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків : Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. 9 листопада 2019 р. – Черкаси: ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. – С.43-46.
23. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні № 9083 від 14.09.2018 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 (дата звернення: 19.04. 2020).
24. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні № 9083-1 від 27.09.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64696 (дата звернення: 19.04. 2020).
25. Криптовалюты и блокчейн как атрибуты новой экономики. Евразийская экономическая комиссия URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/SiteAssets/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_FINAL.pdf (дата звернення: 19.04. 2020).
26. В Казахстане разработали законопроект о налогообложении майнинга и криптовалют. URL: <https://forklog.com/v-kazahstane-razrabotali-zakonoproekt-o-nalogooblozhenii-majninga-i-kriptovalyut/> (дата звернення: 19.04. 2020).

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209296](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209296)

JEL Classification F63, H30, M15, M4

TRANSFORMATION OF POLICY, INSTRUMENTS AND TECHNOLOGIES OF ACCOUNTING AND TAXATION IN CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

ROGOVA Natalia

PhD, assoc. prof.,

Banking University, Cherkasy Institute

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8476-6622>

e-mail: rogovanv@ukr.net

Abstract. *The article substantiates the role of digital technologies in the transformation of accounting and taxation systems. The analysis of the process of automation of the sphere of accounting and tax administration is carried out. The possibilities and effects of implementation technologies such as artificial intelligence, machine learning, cloud technologies, Big Data for predictive and prescriptive analytics, process optimization, risk assessment, cost reduction, clustering and segmentation of taxpayers, and so on are characterized. Considering the significant innovative potential and high cryptocurrency activity in the world, an analysis of legitimacy of the cryptocurrency, differences in the approaches to accounting for transactions and taxation of results of cryptocurrency activities is carried out. The main problems are identified and recommendations are given for the regulation, accounting and taxation of cryptocurrency in Ukraine.*

Keywords: *accounting, taxation, digital economy, digital technology, cryptocurrency, artificial intelligence.*

The activation of transformation processes in all spheres of life as a consequence of development of the digital economy and the rapid spread of digital technologies, which determines the need for an adaptive response at the global and national levels. The result of innovation activity is the emergence of innovations based on digital technologies in the form of new financial institutions, policies, approaches, models, tools and technologies that have significant transformational potential. In this aspect, the issues of transformation of accounting and taxation systems in the context of digitalization become relevant.

The purpose of the article is to study the potential possibilities of modern digital technologies in accounting and taxation systems, to identify features and formulate proposals for the regulation, accounting and taxation of cryptocurrency.

It is proved that all the recent changes in accounting and taxation systems, mainly related to the technological basis, information support and automation, where strict functional approaches and a wide offer market have already formed. The potential opportunities of modern digital technologies and the expected effects of their implementation in

accounting and taxation for reducing costs, increasing productivity, automating routine tasks, performing repetitive structured and unstructured tasks, processing financial statements, searching for and correct errors in audit reports, ensuring security, scale, access, backup and control, provision of virtual consultations and so on are founded.

Approaches to the definition of the essence, accounting and taxation of cryptocurrency as a modern radical innovation in the jurisdictions of different countries of the world are characterized. The analysis of the existing regulatory framework showed the absence of clear regulations, accounting and taxation of cryptocurrency and cryptocurrency

activities in Ukraine. It is noted that the introduction of digital technologies and innovations based on them should provide an assessment of new types of risks associated with them, in particular, bias at the level of algorithms, software errors, cyber attacks, legal, reputation due to the lack of proper regulation.

The success of transformation processes in the future depends on the activity of developing conceptual policies for the introduction of innovations based on modern digital technologies, relying on progressive world experience, efficiency of implementation and response to digital trends, forming and developing the necessary innovative, technological, intellectual potential.

References

1. Artificial intelligence and the future of accountancy. ICAEW. www.icaew.com. Retrieved from: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/information-technology/thought-leadership/artificial-intelligence-report.ashx>
2. Top Benefits of Cloud Computing for CPAs And Accounting Firms. www.acecloudhosting.com. Retrieved from: <https://www.acecloudhosting.com/blog/cloud-computing-benefits-cpa-accounting/>
3. Otilia Dimitriu & Marian Matei (2014) A New Paradigm for Accounting through Cloud Computing Procedia. *Economics and Finance*, 15, 840-846. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00541-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00541-3).
4. The effects of cloud technology on management accounting and decision making. CIMA. www.cimaglobal.com. Retrieved from: https://www.cimaglobal.com/Documents/Thought_leadership_docs/Management%20and%20financial%20accounting/effects-of-cloud-technology-on-management-accounting.pdf.
5. E-hotovnist servisiv DFS. sfs.gov.ua. Retrieved from: <http://sfs.gov.ua/data/files/235874.pdf> [in Ukrainian].

6. Recent and Future Developments of the Spanish Tax Agency in the Immediate Supply of Information System. www.iota-tax.org. Retrieved from: <https://www.iota-tax.org/news/recent-and-future-developments-spanish-tax-agency-immediate-supply-information-system>.
7. The use of Artificial Intelligence by tax administrations, a matter of principles. www.ciat.org. Retrieved from: <https://www.ciat.org/the-use-of-artificial-intelligence-by-tax-administrations-a-matter-of-principles/?lang=en>
8. Pantielieieva N.M.& Rohova N.V. (2018) Kryptoaktyvy: problemy typizatsii ta rehuliuвання [Cryptoactive assets: problems of typing and regulation]. Rehuliuвання ta perspektyvy rynku krypto aktyviv. *Vseukrainskyi naukovyi forum - Regulation and prospects of the crypto asset market. All-Ukrainian scientific forum* (pp. 128-131) KNEU, Kyiv [in Ukrainian]
9. Decree of the President of Belarus № 8 (2017 December 21) "About the development of the digital economy". Retrieved from: http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/dekret-8-ot-21-dekabrja-2017-g-17716/ [in Russian].
10. Law of the State Duma of the Russian Federation No. 419059-7 "On digital financial assets". Retrieved from: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/419059-7> [in Russian].
11. Law project of the Republic of Kazakhstan "On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on the regulation of digital technologies". Retrieved from: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38319324#pos=0;39 [in Russian].
12. Law project about the use of Cryptocurrency in Ukraine №7183 (2017, October 06). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 [in Ukrainian]
13. Law project about stimulating the cryptocurrency market and their derivatives in Ukraine № 7183-1 (2017, October 10). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 [in Ukrainian]
14. Pantielieieva N.M., Rogova N.V., Braichenko S.M., Dzholos S.V. & Kolisnyk A.S. (2019). Current aspects of transformation of economic relations: cryptocurrencies and their legal regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4(31), 410-418. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190962>

15. Navigating the brave new world of cryptocurrency and ICOs. media.cpaontario.ca. Retrieved from: <https://media.cpaontario.ca/stewardship-of-the-profession/pdfs/Navigating-the-Brave-New-World-of-Cryptocurrency-and-ICOs.pdf>
16. Chto takoe kryptovaliuty s tochky zreniya MSFO? gaap.ru. Retrieved from: https://gaap.ru/articles/CHto_takoe_kriptovalyuty_s_tochki_zreniya_MSFO/ [in Russian].
17. Yurysty obsudyly kryptovaliutu v bukhhalterskom uchete RF: edynyi kross-kurs, lhoty dlia mainerov. habr.com. Retrieved from: <https://habr.com/ru/news/t/462001/> [in Russian].
18. Yatsyk T.V. (2017). Metodyka finansovoho obliku kryptovaliuty yak osoblyvoho vydu elektronnykh hroshei [Methods of financial accounting of cryptocurrency as a special type of electronic money]. *Molodyi vchenyi-Young Scientist*, 2 (42), 349-354. [in Ukrainian]
19. National standard of accounting and reporting "Digital signs (tokens)". www.minfin.gov.by. Retrieved from: http://www.minfin.gov.by/upload/accounting/mfso/project_discussion/project_19032018.pdf [in Russian]
20. Petruk O.M. & Novak O.S.(2017). Sutnist kryptovaliuty yak metodolohichna peredumova oblikovoho vidobrazhennia[The essence of cryptocurrency as a methodological prerequisite for accounting.]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky - The Journal of Zhytomyr State Technological University / Economics*,4 (82), 48-55. [in Ukrainian]
21. Obzor zakonodatelnogo rehulyrovanyia kryptovaliut v otdelnykh hosudarstvakh. KPMG. Retrieved from: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ru/pdf/2017/11/ru-ru-cryptocurrency-legislative-regulation-worldwide-november-2017-upd.pdf> [in Russian].
22. Rohova N.V. (2019). Problemni aspekty opodatkuvannia kryptovaliut[Problematic aspects of cryptocurrency taxation.]. *Rozvytok bankivskykh system svitu v umovakh hlobalizatsii finansovykh rynkiv : Materialy XIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii- Development of the world's banking systems in the context of globalization of financial markets: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference.*(pp. 43-46). Cherkasy: ChNNI DVNZ «Universytet bankivskoi spravy». [in Ukrainian]
23. Draft project about amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the taxation of transactions with virtual assets in Ukraine № 9083(2018, September 14).

Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 [in Ukrainian].

24. Draft project about amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the taxation of transactions with virtual assets in Ukraine № 9083-1 (2018, September 27). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64696 [in Ukrainian].

25. Kryptovaliuty y blokchein kak atrybuti novoi ekonomyky. Evrazyiskaia ekonomycheskaia komysyia. www.eurasiancommission.org. Retrieved from: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/SiteAssets/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_FINAL.pdf [in Russian]

26. V Kazakhstane razrabotaly zakonoproekt o nalohooblozhenyy mainynha y kryptovaliut. www.forklog.com. Retrieved from: <https://forklog.com/v-kazahstane-razrabotali-zakonoproekt-o-nalogooblozhenii-majninga-i-kriptovalyut/> [in Russian]